Claude Lanzmann

Shoah

SENARYO

Çeviren: Gülnihâl Gülmez

YKY

SHOAH

Claude Lanzmann 27 Kasım 1925'te Paris'te doğdu. 1943'te Clermond Ferrand'daki Blaise Pascal Lisesi'nde Direniş eyleminin örgütleyicilerinden biri oldu. Önce kentlerdeki gizli mücadeleye, daha sonra da Auvergne'deki maki savaşlarına katıldı. Fransız Direniş Hareketi madalyası, "Officier de la Légion d'honneur" ve "Commandeur de l'Ordre National du Mérite" liyakat nişanları sahibidir.
Berlin ablukası sırasında, Berlin Üniversitesi'nde okutman olarak çalıştı; 1952'de Jean-Paul Sartre ve Simone de Beauvoir'la tanışıp dost oldu. O tarihten başlayarak, hiç ara vermeden, *Les Temps modernes* dergisine katkıda bulundu, bugün bu derginin başındadır. 1970'e kadar, uğraşlarını *Les Temps modernes* ile gazetecilik arasında paylaştırırken, çok sayıda gazete yazısı kaleme aldı, ilk kez 1952'de gittiği İsrail'e bağlılığını ve sömürgecilik karşıtı tutumunu çelişkiye düşmeden sürdürdü. Cezayir'deki baskıcı eylemleri, boyun eğmeme çağrısında da bulunarak herkese duyuran 121'ler Bildirisi'ni imzaladı ve suçlanan on kişiden biri oldu.
1970'te, kendini bütünüyle sinemaya verdi: Amacı, bir ölçüde de, Cezayir'in bağımsızlığını istemiş birinin İsrail'in varlığını sürdürmesini nasıl isteyebileceğini anlamayı reddeden eski sömürgecilik karşıtı dava arkadaşlarına yanıt vermek olan *Pourquoi Israël (Neden İsrail)* filmini yaptı. Bu film, tüm dünyada önemli bir başarı elde etti.
1974 yazında *Shoah* üzerinde çalışmaya başladı: Filmin yönetimi, tam zamanlı bir çalışmayla on bir yılını aldı.
Filmleri: *Elise ou La Vraie Vie* (Elise ya da Gerçek Yaşam, 1970), *Pourquoi İsraël* (Neden İsrail, 1972), *Tsahal* (1994), *Un vivant qui passe* (Geçip Giden Bir Canlı, 1997), *Sobibor, 14 octobre 1943, 16 heures* (Sobibor, 14 Ekim 1943, saat 16; 2001).
Yayımlanmış diğer senaryoları: *Un vivant qui passe: Auschwitz 1943-Theresienstadt 1944* (Geçip Giden Bir Canlı: Auschwitz 1943-Theresienstadt 1944; 1997), *L'oiseau n'a plus d'ailes: Les lettres de Peter Schwiefert* (Kuşun kanadı yok artık: Peter Schwiefert'in Mektupları; 1974).

Gülnihâl Gülmez Hacettepe Üniversitesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı okudu. Paris V Üniversitesi'nde yaptığı doktorayla dil eğitimi alanına kaydı. 1985'ten beri Anadolu Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevini sürdürüyor. Dil eğitimiyle ilgili kitap ve makaleleri, yazınsal metin çözümlemeleriyle ilgili çalışmaları var.
Diğer çevirisi: Dan Franck, *Uzanmış Çıplak*, İletişim Yayınları, 2000.

CLAUDE LANZMANN

Shoah

FRANSIZCADAN ÇEVİREN:
GÜLNİHÂL GÜLMEZ

SENARYO

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 2008
Edebiyat - 592

Shoah / Claude Lanzmann
Özgün adı: Shoah
Fransızcadan Çeviren: Gülnihâl Gülmez

Kitap Editörü: Esra Özdoğan
Düzelti: İncilay Yılmazyurt

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

Çeviriye temel alınan baskılar: Fayard, 1985; Gallimard, 1997, Folio
1. Baskı: Istanbul, Şubat 2004
ISBN 975-08-0761-8

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2003
© LIBRAIRIE ARTHEME FAYARD, 1985

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
Bilgi Hattı: (0 212) 473 0 444
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://www.estore.com.tr/bulvar/yky
http://www.teleweb.com.tr

İÇİNDEKİLER

Dehşetin Anısı, *Simone de Beauvoir* • 7

Claude Lanzmann • 11

Birinci Film • 15

İkinci Film • 117

Film Akışı • 225

Dehşetin Anısı

Shoah'dan söz etmek kolay değil. Bu filmde bir büyü var, büyü de açıklanamaz. Savaştan sonra, gettolar hakkında, soykırım kampları hakkında bir sürü tanıklık okuduk; altüst olmuştuk. Ama bugün, Claude Lanzmann'ın olağanüstü filmini gördüğümüzde, hiçbir şey bilmediğimizi fark ediyoruz. Tüm öğrendiklerimize rağmen, o korkunç deneyim bize uzak kalıyordu. Onu, ilk kez, kafamızda, yüreğimizde, bedenimizde yaşıyoruz. Bizim deneyimimiz oluyor. Ne kurgu ne de belgesel olan *Shoah*'nın, geçmişi böyle yeniden yaratmayı başarırken kullandığı olanaklar şaşırtacak denli kısıtlı: yerler, sesler, yüzler. Claude Lanzmann'm, büyük ustalığı, yerleri konuşturmakta, onları sesler aracılığıyla diriltmekte, bir de, sözlerin de ötesinde, söylenemezi yüzlerle anlatmakta yatıyor.

Yerler. Nazilerin önemli kaygılarından biri bütün izleri silmek oldu ama, tüm anıları yok edemediler ve Claude Lanzmann, gizleme çabalarının –genç ormanlar, yeni biten otlar– altındaki korkunç gerçekleri ortaya çıkarmayı başardı. Bu yeşermiş çayırlığın altında, kamyonlarda yolculuk boyunca gazla zehirlenmiş Yahudilerin getirilip boşaltıldığı huni biçiminde çukurlar vardı. Bu güzelim ırmağa, yakılmış cesetlerin külleri saçılıyordu. İşte Polonyalı köylülerin kamplarda olup bitenleri duyabildikleri, dahası görebildikleri sakin çiftlikler. İşte, bütün Yahudi nüfusun toplanıp kamplara götürüldüğü güzel eski evleriyle köyler.

Claude Lanzmann bize Treblinka, Auschwitz, Sobibor tren

garlarını gösteriyor. Bugün otlarla kaplanmış olan, yüz binlerce kurbanın gaz odasına doğru sürüldüğü "rampaları" eşeliyor. Kimi basit, kimi daha gösterişli, hepsinin üzerinde isimler ve adresler yazılı, üst üste yığılmış valizler, benim için bu görüntülerin en yürek parçalayıcılarından biri. Anneler onların içine özenle süttozu, talk pudrası, Blédine unlu mamaları yerleştirmişlerdi. Daha başkaları da, giysiler, yiyecek içecek, ilaçlar. Ama hiç kimsenin hiçbir şeye ihtiyacı olmadı.

Sesler. Anlatıyorlar; filmin en uzun bölümü boyunca, hepsi aynı şeyi söylüyor: trenlerin gelişi, açılan vagon kapılarından yere yıkılıveren cesetler, susuzluk, korkuyla delik deşik bir her şeyden habersizlik, soyunma, "mikroplardan arındırılma", gaz odalarının açılması. Ama bir an olsun, aynı şeylerin yinelenip durduğu izlenimine kapılmıyoruz. Öncelikle, seslerin farklı oluşu yüzünden: Treblinka'daki SS subayı Unterscharführer Franz Suchomel'in, soğuk, nesnel –olsa olsa en başta heyecandan bir iki kez titreyen– sesi var: Her kafilenin yok edilişiyle ilgili en kesin ve en ayrıntılı açıklamayı yapan o. Bazı Polonyalı köylülerin biraz huzursuz sesi var: Almanların votka vererek destekledikleri ama susamış çocukların çığlıklarına zor dayanan lokomotif sürücüsü; yakındaki kampın üzerine birden çöküveren sessizlikten kaygı duyan Sobibor istasyon şefi.

Ama, köylülerin sesleri çoğunlukla duyarsız, hatta biraz alaycı. Bir de sağ kurtulmuş çok az sayıda Yahudinin sesleri var. İçlerinden ikisi üçü, serinkanlı kalmayı başarabilmiş görünüyor. Ama birçoğu konuşmaya zor katlanıyor; sesleri kısılıyor, gözyaşlarına boğuluyorlar. Anlattıklarının birbirine benzemesi insanı asla bıktırmıyor, tersine. Müzikal bir temanın ya da bir nakaratın bile isteye tekrarlanışını düşündürüyor insana. Çünkü, dehşetin doruk noktasına ulaştığı anlarıyla, dingin manzaralarıyla, yanık ezgileriyle, donuk anlarıyla, Shoah'nın incelikli yapısı bir besteyi çağrıştırıyor. Bütün bunlara ritmini veren de, kamplara doğru ilerleyen trenlerin dayanılmaz denebilecek gürültüsü.

Yüzler. Çoğu zaman sözcüklerden çok daha fazlasını söylüyorlar. Polonyalı köylülerin yüzlerinde göstermelik bir merhamet var. Ama çoğunluğu ilgisiz, alaycı dahası hoşnut görü-

nüyor. Yahudilerin yüzleri, sözleriyle uyum içinde. En tuhafı, Almanların yüzleri. Franz Suchomel'inki, Treblinka'ya övgüler düzen bir şarkı söylediği ve gözlerinin parladığı anların dışında, duygusuz kalıyor. Ama ötekilerin yüzlerindeki sıkıntılı, sinsi ifade, her şeyden habersiz oldukları, masum oldukları yolundaki karşı çıkışlarını yalanlıyor.

Gerçekten de, Claude Lanzmann'ın büyük ustalıklarından biri, bize Holocaust'u[1] kurbanlar açısından olduğu kadar, bu kıyımı mümkün kılan ve tüm sorumluluğu reddeden "teknisyenler" açısından da anlatmak olmuştur. Bunların en belirgin örneklerinden biri, taşıma işlerini düzenleyen bürokrat. Geziye ya da tatile giden ve yarım tarife ödeyen grupların yararlanması için özel trenler ayrılmıştı, diye açıklamada bulunuyor. Kamplara yönlendirilen konvoyların da özel trenler olduğunu yadsımıyor. Ama kampların soykırım anlamına geldiğini o sıralar bilmediğini ileri sürüyor. Sanıyormuş ki, bunlar çalışma kamplarıymış, orada da en güçsüzler ölüyormuş. Olup bitenden habersiz olduğunu savunurkenki tedirgin, kaypak yüz ifadesi onu yalanlıyor. Az sonra, tarihçi Hilberg'den, seyahat acentelerinin "nakledilen" Yahudileri tatilcilerle bir tuttuğunu ve Yahudilerin, bilmeden, toplama kampına gönderilme masrafını da kendilerinin karşıladığını, çünkü Gestapo'nun ödemeyi Yahudilerden müsadere etmiş olduğu mal mülkle yaptığını öğreniyoruz.

Bir yüzün sözcükleri nasıl yalanladığına başka bir çarpıcı örnek de, Varşova gettosunun "yöneticileri"nden biri: Gettonun ayakta kalmasına yardım etmek, tifüsten korumak istiyormuş, öyle söylüyor. Ama Claude Lanzmann'm sorularını, dili dolanarak yanıtlıyor, yüzü allak bullak oluyor, gözlerini kaçırıyor, tam bir tedirginlik yaşıyor.

Claude Lanzmann'ın kurduğu yapı, tarih sırasına göre bir düzenleme gözetmiyor, bence bu –eğer böylesi bir konu hakkında bu sözcük kullanılabilirse– şiirsel bir yapı. Dayandığı yankılanma, bakışımlılık, bakışımsızlık ve armoni gibi özellikleri göstermek için benimkinden daha derinlemesine bir çalış-

1 Yahudi Soykırımı. (Ç.N.)

ma gerekirdi. İşte, Varşova gettosunun, ancak filmin sonunda, bizler çevresi duvarlarla kuşatılanların acımasız yazgısını artık öğrenmişken betimlenmesi de böyle açıklanabilir. Bu bölümde de tekanlamlı değil anlatı: Ustaca iç içe geçirilmiş birçok sesin katıldığı, ölümü duyumsatan bir kantat bu. O zamanlar sürgündeki Polonya hükümetinin kuryesi olan Karski, iki önemli Yahudi sorumlunun ricalarına boyun eğerek, (zaten beyhude) tanıklığını dünyaya iletmek üzere gettoyu görmeye gidiyor. O yalnızca, bu can çekişen toplumdaki tüyler ürpertici insanlık dışı durumu görüyor. Alman bombalarının ezip geçtiği isyandan sağ kalan tek tük kişiyse, tersine, bu ölüme mahkûm topluluğun insanca yaşamını korumak için gösterilen çabalardan söz ediyorlar. Büyük tarihçi Hilberg, gettodaki Yahudilere yardım edebileceğine inanmış olan ve ilk gruplar kamplara gönderildiği gün tüm umudunu yitiren Czerniakow'un intiharı hakkında Lanzmann'la uzun uzun tartışıyor.

Filmin sonu, bence, hayranlık verici. İsyandan sağ çıkabilmiş bir avuç kişiden biri, kendini yıkıntıların ortasında tek başına buluyor. O anda bir tür dinginlik hissettiğini ve şöyle düşündüğünü anlatıyor: "Ben Yahudilerin sonuncusuyum ve Almanları bekliyorum." Hemen ardından, kamplara yeni bir yük götüren bir trenin geçişini görüyoruz.

Bütün seyirciler gibi, geçmiş ile şimdiyi birbirine karıştırıyorum. Shoah'nın mucizemsi özelliğinin bu karışıklıktan kaynaklandığını söylemiştim. Buna, iğrençlikle güzelliğin böylesi bir birlikteliğini asla hayal edemeyecek oluşumu da eklemeliyim. Elbette, biri ötekini gizlemeye yarıyor değil, estetik kaygısı söz konusu değil: tersine, biri ötekini öyle bir yaratıcılık ve kesinlikle ortaya çıkarıyor ki, büyük bir yapıtı seyre daldığımızın bilincindeyiz. Katıksız bir başyapıtı.

Simone de Beauvoir

Burada okuyucuya filmimin, *Shoah*'nın, tam metnini –sözler ve altyazılarla– sunuyorum. Polonyaca, İbranice ya da Yidiş gibi anlamadığım diller, kendileri de görüntüde yer alan tercümanlar –Barbara Janicka, Francine Kauffmann, Bayan Apfelbaum– tarafından, filmin kendi içinde Fransızcaya çevrilmiştir. Onların yorumlama biçimlerine kesinlikle dokunmadım ve duraksamalarını, gereksiz yinelemelerini, konuşmayı sürdürmeye yarayan sözlü dil özelliklerini, bir iki sözcük farkıyla, olduğu gibi korudum. Araya girdiğim yerleri de ayıklayıp düzeltmedim. Buna karşın, olaylarda önemli rol alanlarla bir tercümanın aracılığı gerekmeden, Almanca ya da İngilizce konuşarak kendim anlaşabildiğim zamanlarda, karşılıklı konuşmalarımız filmi seyredecekler için altyazıyla verildi, bu kitapta okunacak olanlar da, Odette Audebeau ve Irith Leker ile birlikte hazırladığımız bu altyazılardır.

Altyazılama, bu kitabın dizgi düzenini belirlemiştir: altyazılar, ekranda belirme ve birbirini izleme sırası içinde, sözle sıkı sıkıya uyum göstermelidir ama, asla sözün *tamamı* değildir. Kullanılabilecek gösterge sayısı, konuşan kişinin sakinleşmiş ya da öfkelenmiş oluşuna göre, konuşma hızını artırması ya da yavaşlatmasına göre, bir altyazıdan ötekine önemli ölçüde değişebilir, çünkü söylenenleri anlama ve okuma zamanıysa değişmeden kalır. Konuşan kişinin yüzü, el-yüz hareketleri, kısacası görüntü, altyazının doğal taşıyıcısı, ete kemiğe bürünmüş biçimidir, çünkü, altyazının, en iyi durumda, sözden ne önce ne de sonra gelmesi, sözle aynı zamana rastlaması, o ağızdan döküldüğü anda ortaya çıkması gerekir. Dolayısıyla en iyi altyazı, hem yabancı dili çok iyi bildiği için bu dilin çevrildiği altyazıyı okumaktan vazgeçebilecek kişiyi, hem de, ancak birkaç sözcük anlayacak kadar bildiği yabancı dili, altyazı sayesinde sanki tü-

müyle anlıyormuş duygusuna kapılan kişiyi hoşnut edendir. Bir başka deyişle, varlığını unutturandır. Perdede, altyazı doğar ve henüz doğmuşken ölür, hemen arkasından kısacık hayatını aynı şekilde yaşayan bir başkası gelir. Her biri gözlerimizin önünden bir an parlayıp geçer, daha belirir belirmez yeniden hiçliğe yollanır, cümlenin uzunluğunu, en son nerede kesileceğini belirleyen de hem okuma zamanının hem de bir çekimden ötekine geçişin izin verdiği kadarki gösterge sayısıdır, cümle çoğu zaman sertçe kesiliverir, çünkü ardı arkası gelmeyen bir sürü söz, ansızın, altyazının ölüm emrini bildiriverir.

Öyleyse, perdede, altyazılar önemli olmayan bölümdür. Altyazıları bir kitapta toplamak, filmdeki görevi yalnızca film düzeninin gerektirdiği parçalara ayırma işini sürdürmek olan bu kısacık anlar dizisini sayfa sayfa kaydetmek ise, tersine, onları önemsiz bir öğe olmaktan çıkarıp asıl önemli olan şey durumuna geçirir, onlara bir başka konum, bir başka saygınlık kazandırır, sanki bir ölümsüzlük mührü vurur gibi. Tek başlarına var olmak, kendilerini tek başlarına savunmak zorundadırlar, sahnelemeyle ilgili bir bilgi olmadan, bir görüntü, bir yüz, bir manzara, bir gözyaşı, bir sessizlik, *Shoah*'yı oluşturan dokuz buçuk saatlik sinema olmadan.

İnanmakta zorlanarak, bu kanı çekilmiş ve çıplak metni tekrar tekrar okuyorum. Tuhaf bir güç baştan başa işlemiş içine, direniyor, kendi hayatını yaşıyor. Felaketin yazısı bu ve benim için bir başka gizem.

Claude Lanzmann

Ve onlara ölümsüz bir ad vereceğim.
İşaya, 56, V.

"Shoah", İbranice bir sözcüktür; felaket, yıkım anlamına gelir. Claude Lanzmann'ın bu terimi benimseyip Yahudi soykırımını konu alan 1985 tarihli filmine ad olarak vermesinden sonra yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Yahudi toplumunun, 20. yüzyılda Almanya'da yaşanan bu soykırıma yeniden sahip çıkmasının ve onu artık İkinci Dünya Savaşı'nın boyutlarından biri olarak değil de, Yahudi tarihinde yaşanmış bir felaket olarak görme yolundaki iradesinin bir işareti olarak yorumlanır. Böylece, Yahudi soykırımıyla birlikte sorulabilen "Yahudiler niçin toplama kamplarına götürülmelerine karşı direniş göstermediler?" sorusunun yerini, "Shoah" terimiyle birlikte, "Uluslar Yahudilerin toplama kamplarına götürülmelerine niçin izin verdiler?"sorusunun aldığı söylenebilir.

BİRİNCİ FİLM

Konu, günümüzde,
Chelmno-sur-Ner'de, Polonya'da başlıyor.
Lodz'un 80 kilometre kuzeybatısında,
bir zamanlar yoğun bir Yahudi nüfus
barındıran bir bölgenin merkezindeki Chelmno,
Polonya'da Yahudilerin ilk kez gazla
yok edildikleri yer oldu. İmha,
7 Aralık 1941'de başladı. 400 000
Yahudi katledildi Chelmno'da,
iki farklı dönemde: Aralık 1941 -
1943 baharı; Haziran 1944 - Ocak 1945.
Ölümün uygulanma biçimi
sonuna dek hep aynı kaldı:
gaz kamyonları.

Bu yere 400 000 erkek, kadın ve
çocuk ulaşabildi, içlerinden
iki kişi sağ kurtuldu: Mordechaï
Podchlebnik ve Simon Srebnik.
Simon Srebnik, son katliamdan
kurtuldu, o zamanlar bir çocuktu,
on üç buçuk yaşındaydı. Babası
gözlerinin önünde öldürülmüştü, Lodz
gettosunda, annesi gazla zehirlenmişti,
Chelmno kamyonlarında. SS'ler
çocuğu bir komando birliğine,
"işçi Yahudiler" arasına verdiler, bunların işi
ölüm kamplarının bakımını sağlamaktı
ve onları da ölüm bekliyordu.

Tüm arkadaşları gibi, ayak bileklerinden
zincirlenmiş çocuk, her gün
Chelmno köyünden geçiyordu.
Canının, diğerlerine göre daha uzun süre
bağışlanması, son derece çevik oluşundandı,
bu çeviklik ona yarışları kazandırıyordu,
Nazilerin zincire vurulmuş bu insanlar
arasında düzenledikleri atlama ya da
hız yarışlarını. Bir de sesinin hoşluğundan:
haftada birçok kez, ne zaman
SS kümeslerindeki tavşanları beslemek gerekse,
Simon Srebnik, başında bir muhafızla,
Ner Irmağının yukarısına çıkıyordu,
altı düz bir sandalla, ta köyün
sınırlarına kadar, yonca tarlalarına doğru.
Şarkılar söylüyordu, Polonya halk
şarkıları, muhafız da buna karşılık
ona, Prusya marşlarından nakaratlar
öğretiyordu. Chelmno'da herkes onu
tanıyordu. Polonyalı köylüler,
ama Alman siviller de,
çünkü Polonya'nın bu bölgesi,
Varşova düşünce Reich topraklarına katılmış,
Almanlaştırılmış ve adı değiştirilip
Wartheland olmuştu. Aynı şekilde,
Chelmno'nun adı Kulmhof, Lodz'un adı
Litzmannstadt, Kolo'nunki Warthbrücken,
vb. olmuştu. Alman çiftçiler gelip
Wartheland'da her yere yerleşmişti,
üstelik Chelmno'da bir de
Alman ilkokulu vardı.

18 Ocak 1945 gecesi,
Sovyet ordularının gelmesinden iki gün önce,
Naziler, enselerine birer
kurşun sıkıp, son kalan
"işçi Yahudileri" öldürdüler. Simon Srebnik de

kurşuna dizildi. Mermi yaşamsal merkezlere
isabet etmedi. Kendine gelince,
sürünerek, bir domuz ahırına ulaştı.
Polonyalı bir köylü ona yardım etti.
Kızıl Ordudan bir doktor binbaşı
onu tedavi etti, kurtardı. Birkaç ay sonra,
Simon, Tel-Aviv'e gitti,
diğer sağ kalanlarla birlikte.
Ben onu İsrail'de buldum.
Şarkıcı çocuğu benimle birlikte
tekrar Chelmno'ya gelmeye razı ettim.
47 yaşındaydı.

Küçük beyaz bir ev
kaldı aklımda.
Bu küçük beyaz ev
her gece düşümde.

Chelmno'lu köylüler.

On üç buçuk yaşındaydı.
Güzel bir sesi vardı, çok güzel şarkı söylüyordu,
onu duyuyorduk.

Küçük beyaz bir ev
kaldı aklımda.
Bu küçük beyaz ev
her gece düşümde.

Bugün onun şarkısını yeniden duyunca,
kalbim çok daha hızla çarptı,
çünkü burada olanlar, bir cinayetti.
Olup bitenleri gerçekten tekrar yaşadım.

Tanıması zor, ama burasıydı.
Burada, insanlar yakılıyordu.
Pek çok insan yakıldı burada.
Evet, o yer burası.

Hiç kimse bir daha asla ayrılamıyordu buradan.

Gaz kamyonları şuraya geliyordu...
İki devasa fırın vardı...
sonra da, cesetler bu fırınlara atılıyordu,
ve alevler gökyüzüne kadar yükseliyordu.

Gökyüzüne kadar mı?

Evet.
Korkunçtu.

Bu anlatılamaz.
Hiç kimse
burada olup biteni gözünde canlandıramaz.
Mümkün değil. Ve hiç kimse bunu anlayamaz.
Ben kendim bile, bugün...

Burada olduğuma inanmıyorum.
Hayır, buna, buna inanamam.
Hep böyle sakindi burası. Hep.
Her gün 2000 kişi, Yahudiler, yakılırken, yine
böyle sakindi.
Hiç kimse bağırmıyordu. Herkes işini yapıyordu.
Sessizdi. Dingin.
Şimdi olduğu gibi.

Sen, genç kız, ağlama,
bu kadar üzgün durma,
çünkü sevgili yaz yaklaşıyor...
ve yazla birlikte geri döneceğim ben de
Yarım litre kırmızı şarap, bir dilim kızarmış et,

bunlardır genç kızların...
askerlerine sundukları.
Askerler geçit yaparken,
açarlar genç kızlar...
kapılarını, pencerelerini.

Chelmno'lu köylüler.

Almanların çocuğa bile bile ırmağın üstünde şarkı söylettiklerini düşünüyorlardı.

Onları eğlendiren bir oyuncaktı o.
Bunu yapmak zorundaydı.
Şarkı söylüyordu, ama yüreği ağlıyordu.

Peki, onların yüreği ağlıyor mu,
bunu tekrar düşündüklerinde?

Elbette, çok hem de.
Ailecek toplandıklarında, masada hâlâ bunları konuşuyorlar.
Çünkü bunu bilmeyen yoktu,
sokağın yanı başında, herkes bunu biliyordu.

Almanlar gerçekten alay etmek için yapıyorlardı bunu,
insanları öldürüyorlardı, oysa o, şarkı söylemek zorundaydı.
Böyle düşünüyordum.

Sağ kurtulan diğer kişi, Mordechaï Podchlebnik (İsrail).

Chelmno'dayken onun içinde neler öldü?

Her şey öldü.
Her şey öldü, ama ne de olsa insanız, ve yaşamak istiyoruz.
Öyleyse, unutmak gerek.
Tanrıya geriye kalanlar için şükrediyor ve unutmayı diliyor.
Bu konuşulmasın istiyor.

Bunu konuşmanın iyi olacağını düşünüyor mu?

İyi değil, bence iyi değil.

O halde, neden yine de konuşuyor?

Konuşuyor, çünkü şimdi konuşmak zorunda, ama Eichmann davasıyla ilgili kitaplar gönderildi ona,
bu davada tanıktı,
ve bu kitapları okumuyor bile.

Yaşayan biri olarak mı hayatta kaldı, yoksa...

Oradayken,
bir ölüymüş gibi yaşadı bunu,
çünkü hayatta kalacağını hiç düşünmedi,
ama yaşıyor.

Neden hep gülümsüyor?

Ne yapsın istiyorsunuz, ağlasın mı?
Bir gün gülersin, bir gün ağlarsın.
Ve eğer yaşıyorsan
gülümsemek daha iyidir...

Hanna Zaïdl, Vilna'dan sağ kurtulan
Motke Zaïdl'in (İsrail) kızı

Neden bu öyküyü bu kadar çok merak etti?

Bu çok uzun hikâye.
Küçücük bir kızken, babamla pek ilişki kuramadığımızı biliyorum.
Her şeyden önce, dışarıda çalışıyordu, onu oldukça az görüyordum, hem sonra, sessiz bir insandı, benimle konuşmazdı. Daha sonra, büyüdüğümde, kendimde onun karşısına dikilecek gücü bulunca,
ona sorular sordum, tekrar sordum, hep sordum, sonunda,
bana bir türlü söyleyemediği bütün bu gerçek kırıntılarını söküp almayı başarana dek,
çünkü, aslında, bana cevap vermeye başladığında
cümleleri yarım kalıyordu,
gerçekten de, ayrıntıları zorla söyletmem gerekiyordu,
ve en sonunda, Bay Lanzmann'ın ilk gelişinde, işte o zaman sanıyorum öykünün tamamını dinledim.

Motke Zaïdl ve İshak Dugin, Vilna'dan sağ kurtulanlardan.

Bütün bu yerler Ponari'ye benziyor,
orman, çukurlar,
Gerçekten sanki cesetlerin yakıldığı yer şurasıymış gibi.
Tek fark şu ki, Ponari'de
taşlar yoktu.

Ama Litvanya'daki ormanlar,
İsrail'deki ormanlardan
çok daha sık, öyle değil mi?

Elbette.
Evet, ağaçlar benziyor,
ama orada, daha uzundular, ve gövdeleri daha kalındı.

Jan Piwonski (Sobibor).

Avlananlar oluyor mu bugün,
Sobibor'daki bu ormanda?

Evet, burada hep avlanırlar,
her türden bir sürü hayvan vardır.

O zamanlar avlananlar olur muydu?

Hayır, burada, o zamanlar, yalnızca
insan avına çıkılırdı.

Kaçma girişimleri olurdu.
Ama kurbanlar bu araziyi yeterince tanımıyorlardı.
Zaman zaman, mayın tarlasından gelen patlamalar duyarlardı,
ve kimi zaman bir karaca bulurlardı,
kimi zaman da zavallı bir Yahudi,
kaçmaya çalışan biri.

Ormanlarımızın çekici yanı bu işte, bu sessizlik, bu güzellik.

Ama şunu söylemeliyim ki, bu sessizlik
her zaman olmazdı burada.

Bir dönem, şimdi bulunduğumuz bu yerde,
çığlıklar, silah sesleri, köpek havlamaları duyulurdu hep,
işte özellikle bu dönem
kazınmıştır
o vakitler burada oturanların belleğine.

İsyandan sonra, Almanlar
kampı ortadan kaldırmaya karar verdiler,
ve 1943 kışının başlarında,
üç yaşında, dört yaşında küçük çamlar diktiler, tüm izleri gizlemek için.

Şu sıra sıra ağaçlar mı bunlar?

Evet.

Bütün bu alan, toplu mezarların bulunduğu yer miydi?

Evet. O buraya 1944'te ilk kez geldiğinde, burada neler olup bittiği tahmin edilemezdi.
Bu ağaçların bir ölüm kampının sırrını gizlediklerini kestirmek mümkün değildi.

Mordechaï Podchlebnik.

Nasıl oldu, neler yaşadı,
o güne kadar gördüğü ilk gaz kamyonunun
kapıları açılıp da ilk kez cesetleri boşalttığı sırada?

Ne yapabilirdi ki? Ağlıyordu...
Üçüncü gün, karısını ve çocuklarını gördü.
Karısını çukura koydu
ve kendisini öldürmelerini istedi.
Almanlar ona
henüz çalışacak gücü olduğunu
ve şimdi öldürülmeyeceğini söylediler.

Hava çok soğuk muydu?

1942 kışıydı, Ocak ayının başları.

O tarihte, cesetler yakılmıyor muydu,
yalnızca gömülüyor muydu?

Evet, gömülüyordu,
ve her sıra bir kat daha toprakla örtülüyordu,
henüz cesetleri yakmaya başlamamışlardı.
Yaklaşık dört ya da beş kat vardı,
ve çukurlar huni şeklindeydi.

Cesetleri bu çukurların içine atıyorlardı,
onları balık istifi yerleştirmeleri gerekiyordu, başlı ayaklı.

Motke Zaïdl ve İshak Dugin.

Vilna'daki bütün Yahudileri
mezardan çıkarıp yakan onlarmış demek?

Evet.
1944 Ocak başında, cesetleri çıkarmaya başladık.

Son çukuru açtığımız anda,
tüm ailemi görüp tanıdım.

Ailesinden kimleri tanımış?

Annemi ve kız kardeşlerimi. Üç kız kardeşim, çocuklarıyla birlikte.
Hepsi orada, aşağıdaydı.

Onları nasıl tanıyabilmiş?

Dört ay boyunca toprakta kaldıkları için, mevsim de kış olduğundan,
oldukça iyi korunmuş durumdaydılar.
Öyle olunca, onları yüzlerinden bir de giysilerinden tanıdım.

Oldukça yakın bir tarihte mi öldürülmüşlerdi?

Evet.

Ve bu son çukurdu?

Evet.

Öyleyse Naziler onlara çukurları açtırırken
belirli bir plan izliyorlardı:
en eski çukurlardan mı başlamışlardı?

Evet.
Son çukurlar en yeni olanlardı,
ve en eskilerden başlamıştık, ilk gettoya ait çukurlardan.
Birinci çukurda, seksen bin ceset vardı.

Dibe doğru kazdıkça cesetler de daha yassılaşıyordu, dümdüz olmuş bir dilim gibi.
Cesedi kavramak istediğimizde, tamamen ufalanıp dağılıyordu, tutup çıkarmak imkânsızdı.
Bizi çukurları açmaya zorladıklarında,
alet kullanmamızı yasakladılar,
bize şöyle dediler: "Buna alışmalısınız: ellerinizle çalışın!"

Ellerinizle!

Evet.
Başlangıçta, çukurları açtığımızda, kendimizi tutamadık,
kesinlikle hepimiz hıçkırıklara boğulduk.
Ama o zaman da Almanlar yanımıza gelip
öldüresiye vurdular bize,
bizi çalışmaya zorladılar,
iki gün boyunca, akıl almaz bir hızla,
hiç durmadan tekmeleyerek,
ve alet kullandırmadan.

Hepsi hıçkırıklara boğulmuş.

Almanlar bununla da yetinmeyip
"ölü" sözcüğünü kullanmayı yasaklamışlardı,
ya da "kurban" demeyi,
çünkü onlar için bunun bir ağaç kütüğünden farkı yoktu, ya da pislikten,
kesinlikle hiçbir önemi yoktu, bir hiçti.

"Ölü" ya da "kurban" sözcüğünü kullananlar
dayak yiyordu.

Almanların, cesetlerden söz ederken kullanmamızı emrettikleri
sözcükler vardı,
onlara *Figuren* denecekti,
yani...
kukla, bez bebek,
ya da *Schmattes*, yani paçavra.

Peki kazmaya başladıklarında, onlara
çukurların tümünde kaç Figuren
bulunduğunu söylemişler miydi?

Vilna'daki Gestapo şefi bize şöyle dedi:
"Burada doksan bin kişi yatıyor,
ve onlardan geriye kesinlikle hiçbir iz kalmamalı."

Richard Glazar (İsviçre),
Treblinka'dan sağ kurtulanlardan.

1942 Kasım sonuydu.
İşimiz bittikten sonra bizi
barakalarımıza doğru kovalıyorlardı ki, birden,
kampın bu tarafından,
ölüm kampı denilen tarafından, alevler yükseldi.
Çok yükseklere.
Ve bir anda gözün görebildiği her yer,
tüm kamp tutuşmuş gibi oldu.
Hava çoktan kararmıştı,
barakalarımıza girdik,
yemek yedik
ve pencereden sürekli
alevlerin gerisindeki akıl almaz görüntüyü izliyorduk,
aklınıza gelebilecek her renk vardı:
kırmızı, sarı, yeşil, eflatun
sonra içimizden biri birden ayağa kalktı...
biliyorduk,
Varşova'da opera sanatçısıydı.
Adı Salve idi

işte bu alev perdesinin önünde, ağzından
ilahi ezgisinde
bilmediğim bir şarkı döküldü:

Tanrım, Tanrım,
neden bizi terk ettin?

Bir zamanlar ateşe attılar bizi,
ama biz asla indirdiğin dini inkâr etmedik.

Şarkıyı Yidiş söyledi,
o sırada arkasında odun yığınları
alev alev yanıyordu,
işte o yığınların üzerinde, o zaman, 1942 Kasımı'nda,
Treblinka'da başlandı cesetlerin yakılmasına.
Böyle bir şey ilk kez oluyordu:
o gece anladık ki,
bundan sonra ölüler artık gömülmeyecek,
yakılacaklardı.

Motke Zaïdl ve İshak Dugln.

Her şey hazır olduktan sonra,
yanıcı maddeleri dökmeye başlıyor
ve ateşe veriyorduk.
Güçlü bir rüzgârın çıkması bekleniyordu,
genellikle de, odun yığını yedi, sekiz gün yanıyordu.

Simon Srebnik.

Biraz ileride, şurada, beton bir platform vardı,
ve yanmamış kemikleri,
örneğin iri ayak kemiklerini,
onları, biz...
iki kulplu bir kasa vardı

ve biz kemikleri oraya taşıyorduk,
orada da başkaları
onları öğütmekle görevliydi. İncecikti,
bu kemik tozu.
Sonra bunu torbalara dolduruyor
yeterince torba birikince de,
Ner'e kadar gidiyorduk, bir köprü vardı, orada,
ve onları Ner'e boşaltıyorduk, suyla akıp gidiyordu,
akıntıya karışıp gidiyordu.

Küçük beyaz bir ev
kaldı aklımda.
Bu küçük beyaz ev
her gece, düşümde.

Paula Biren (Cincinnati, Amerika), Auschwitz'ten sağ kurtulanlardan.

Polonya'ya bir daha hiç gittiniz mi?

Hayır. İstedim, sık sık.
Ama ne görecektim?
İnsan bunu nasıl göğüslerdi?

Dedemle ninem Lodz'da gömülüler.
Ve oraya giden birinden
mezarlığı temelinden yıkmak,
ortadan kaldırmak istediklerini öğrendim.
Nasıl geri dönebilirim ben buna, nasıl ziyaret edebilirim?

Ne zaman öldüler, dedeniz ve nineniz?

Dedem ve ninem mi?

Gettoda, hemencecik.
Yaşlıydılar ve bir yıl sonra,
dedem öldü, ninem de ertesi yıl.
Gettoda, evet.

Pana Pietyra, Oswiecin (Auschwitz).

Bayan Pietyra, siz Auschwitz'lisiniz.

Evet, doğduğumdan beri.

Auschwitz'ten de hiç ayrılmadınız?

Hayır, hiç.

Savaştan önce Auschwitz'te Yahudi var mıydı?

Nüfusun % 80'i Yahudiydi,
hem bir sinagogları da vardı burada.

Bir tek mi?

Bir tek, sanırım.

Hâlâ var mı?

Hayır, yıkıldı.
Şimdi, onun yerine koydukları bir şey var.

Auschwitz'te bir Yahudi mezarlığı var mıydı?

Bugün hâlâ var bu mezarlık.
Şimdi kapalı.

Hâlâ var?

Evet.

Kapalı, yani nasıl?

Artık kimse gömülmüyor oraya.

Pan Filipowicz (Wlodawa).

Wlodawa'da bir sinagog var mıydı?

Evet, bir sinagog vardı,
hem de çok çok güzeldi.
Polonya daha çarların egemenliği altındayken bile vardı
bu sinagog.

Katolik kilisesinden bile daha eskidir.

Artık kullanılmıyor.
İnananlar kalmadı.

Bütün bu binalar değişmedi mi?

Hayır, hiç. Burada, ringa balıklarıyla dolu fıçılar vardı,
ve Yahudiler balık satarlardı.
Sergiler, küçük dükkânlar vardı,
Yahudilerin ticaret yaptığı bir yerdi,
beyefendinin dediği gibi.

Bu, Barenholz'un eviydi.
Bir kereste dükkânı vardı.
Şurada, Lipschitz'in mağazası vardı,
kumaş satardı.
Burada, Lichtenstein vardı.

Peki ya şurada, şu karşıda ne vardı?

Bir yiyecek içecek dükkânı.

Bir Yahudi dükkânı mı?

Evet.

Burada şeritçi vardı,
ip, iğne ve ıvır zıvır satardı,
sonra, şurada da üç berber.

Bu güzel ev Yahudilerin miydi?

Yahudilerindi.

Peki şuradaki küçük?

O da.

Ya şu arkadaki?

Bütün bunlar Yahudi evleriydi.

Şu soldaki de mi?

Öyle.

Peki kim oturuyordu burada: Borenstein mı?

Borenstein.
Çimento ticareti yapardı.
Öyle yakışıklıydı ki, çok da kültürlü.

Burada bir demirci vardı, adı Tepper'di.

Bu bir Yahudi eviydi.

Burada bir ayakkabıcı otururdu.

Adı neydi ayakkabıcının?

Yankel.

Yankel?

Evet.

İnsan Wlodawa'nın tamamen
bir Yahudi şehri olduğu hissine kapılıyor.

Evet, çünkü bu doğru.
Polonyalılar biraz daha ilerde otururlardı,
şehir merkezindeyse yalnızca Yahudiler vardı.

Pana Pietyra.

Auschwitz'li Yahudilerin başına neler geldi?

Sürüldüler ve başka bir yere yerleştirildiler,
ama nereye bilmem.

Hangi yıl oldu bu?

1940'ta başladı, çünkü ben buraya 1940'ta yerleştim,
ve bu daire de Yahudilere aitti

Ama elimizdeki bilgilere göre,
Auschwitz'li Yahudiler, hemen yakınlarda bir yere,
Yukarı Silezya'daki Benzin ve Sosnowiecze'ye "yerleştirilmişler",
sizin deyişinizle söylersek.

Evet, çünkü bunlar da, Sosnowiecze ve Benzin de, Yahudi şehirleriydi.

Peki, hanımefendi Auschwitz'li Yahudilerin
daha sonra neler yaşadıklarını biliyor mu?

Sanıyorum sonları kamp oldu, hepsinin.

Yani Auschwitz'e geri mi döndüler?

Evet.

Burada her türlü insan vardı,

dünyanın her yakasından,
buraya geldiler, buraya getirildiler.

Bütün Yahudiler geldi buraya.
Ölüme geldiler.

Pan Filipowicz.

Wladowa'daki tüm Yahudiler Sobibor'daki toplama kamplarına gönderildiğinde onlar ne düşündü?

Ne düşünebilirlerdi ki?
Bu onların sonuydu, ama onlar da önceden biliyordu bunu.

Nasıl yani?

Savaştan önce bile,
Yahudilerle konuştuğunuzda,
sonlarının ne olacağını tahmin ediyorlardı,
bu nasıl oluyordu, beyefendi bilmiyor.
Daha savaştan önce hissediyorlardı bunu.

Sobibor'a nasıl götürüldüler? Yayan mı?

Korkunç bir şeydi,
kendisi de tanık oldu buna,
onları bir gara kadar kovaladılar, garın adı Orkrobek'ti.

İşte orada, en önce yaşlıları sokuyorlardı onları beklemekte olan hayvan vagonlarına,
sonra daha genç Yahudileri,
en arkadan da çocukları.
En korkuncu buydu, çünkü onları daha önce içeri tıkılmış olanların üstüne fırlatıyorlardı.

Pan Falborski (Kolo).

Ya Kolo'da, burada da çok Yahudi var mıydı?

Çok fazla.
Polonyalılardan çok Yahudi vardı.

Peki, o zamanlar neler yaşadı,
Kolo'lu Yahudiler?
Kendisi gördü mü bunu?

Evet. Korkunçtu.
Bakamazdınız, korkunçtu.
Almanlar bile saklanıyordu,
bunu görmek istemiyorlardı.
Yahudileri gara doğru sürüp götürürlerken, dövüyorlardı, öldürüyorlardı bile, konvoyun arkasından gelen özel bir de yük arabası vardı,
cesetleri ona koyuyorlardı.

Yürüyemeyenleri,
öldürülenleri mi?

Evet, düşüp kalmış olanları.

Nerede yaşandı bunlar?

Yahudiler Kolo sinagogunda toplanmışlardı,
sonra da onları gara doğru kovalıyorlardı,
orada dar bir demiryolu vardı
Chelmno'ya kadar giderdi.

Kolo'lu Yahudilerin durumu böyleydi,
peki bölgedeki bütün Yahudiler yaşadı mı bunları?..

Evet, kesinlikle. Her yerde.
Yahudiler ormanlarda da öldürülüyordu,
Kalisz yakınlarında, buradan az ötede...

Abraham Bomba (İsrail), Treblinka'dan sağ kurtulanlardan.

Bir işaret,

çok küçük bir işaret vardı, Treblinka garında.
Bilemiyorum,

acaba tam garda mıydı, yoksa hemen önce mi.
Beklediğimiz peronun üstünde,
bir tabela vardı, küçücük:
Treblinka.
Treblinka'dan söz edildiğini hiç duymamıştım,
çünkü kimse bilmiyor, bir yer değil, bir şehir değil, küçük bir köy bile değil.

Yahudiler hep düşlediler,
yaşamlarının merkezinde,
Mesih'in geleceğine inanarak bekleyişlerinin merkezinde bu vardı,
bir gün özgür olacaklarını düşlemek.

Bu düş özellikle gettoda geçerliydi.
Her gün, birbirini izleyen gecelerce,
bunun değişeceğini düşlüyordum.

Düşten de öte,
düşün ayakta tuttuğu bir umut...

İlk sürgün konvoyu, Czestochowa'dan,
Yom Kippur[1] günü ayrıldı.
Sukot'un[2] arifesinde, ikinci konvoy yola çıktı...
ben de aralarındaydım.
Ta içimde, bir önsezi vardı,
çünkü çocukları, yaşlıları alıyorlarsa eğer,
bu kötüye işarettir.
"Orada, çalışacaksınız," diyorlardı onlara.
Ama yaşlı bir kadın için,
emzikte bir bebek, beş yaşında bir çocuk için,
çalışmak, ne demek?
Saçmaydı, ama yine de,
yapacak hiçbir şey yoktu, inandık.

1 Tövbe etmeye, Tanrı'ya tapmaya ayrılmış olan Büyük Kefaret Günü. (Ç.N.)
2 Üç zaman dilimine denk düşen dinî bayramların sonuncusu. (Ç.N.)

Burada doğdu, 1923'te,
bugün de burada oturuyor.

Tam burada mı oturuyordu?

Evet. Tam burada.

O halde, bütün bunlara, orada olup bitenlere en yakından tanıklık edenlerdendi demek ki?

Elbette.
Yaklaşabilir, uzaktan bakabilirdiniz.

Topraklarının bir kısmı da garın öbür tarafında,
bu durumda, işe gitmek için, tren hattından geçmek zorundaydı,
böylece her şeyi görebiliyordu.

İlk Yahudi konvoyunun gelişini hatırlıyor mu, Varşova yönünden, 22 Temmuz 1942'de geleni?

Evet. İlk konvoyu çok iyi hatırlıyor,
ve bütün o Yahudileri buraya getirdiklerinde,
insanlar kendi kendilerine sormaya başladılar:
"Ne yapacaklar bunları?"
Onları öldürmek için getirdiklerini anlıyorlardı anlamasına,
ama nasıl olacağını henüz bilmiyorlardı.

İnsanlar ne olup bittiğini biraz anlamaya başlayınca,
dehşete kapıldılar, kendi aralarında konuşurken, dünya var oldu olalı, asla bu kadar insanın bu biçimde katledilmediğini söylemeye başladılar.

Bütün bu iş gözlerinin önünde olup biterken, günlük yaşam devam ediyor, tarlalarda çalışıyorlar mıydı?

Elbette çalışıyorlardı,
ama her zamanki çalışma istekleri yoktu.
Çalışmak zorundaydılar,
ama, burada olanı biteni görünce,
kendi kendilerine şöyle diyorlardı:
peki ya gece evi kuşatırlar ve bizi de tutsak ederlerse?

Yahudiler için de kaygılanıyorlar mıydı?

Diyor ki, eğer ben parmağımı kesersem,
onun canı acımaz.
Ama, ne olursa olsun, Yahudilere olanları gördüler, çünkü buraya gelen bütün konvoylar kamplara gidiyordu
ve insanlar yok oluyordu.

Treblinka'lı köylüler.

Kampın yüz metre ötesinde bir tarlası vardı.
Ve işgal sırasında da çalışıyordu.

Tarlasında mı çalışıyordu?

Evet.
Böylece, Yahudileri nasıl zehirlediklerini gördü,
nasıl çığlıklar attıklarını duydu,
bütün bunları gördü.
Arazinin hafif yükseltili bir yeri vardı,
işte oradan, birçok şeyi görebiliyordu.

Peki o ne diyor?

Durup olanları izleyemezdiniz.
Yasaktı,
çünkü Ukraynalılar üzerlerine ateş ediyordu.

Tarlada çalışmalarına izin veriyorlar mıydı,
tarlaları kampın yüz metre ötesinde olduğu halde?

Çalışılabiliyordu, evet, çalışılabiliyordu,
arada sırada şöyle bir göz atıveriyordu,
Ukraynalılar kendisine bakmazken.

Yani, gözlerini yerden kaldırmadan mı çalışıyordu?

Evet.

Dikenli tellerin hemen yanında çalışıyordu,
korkunç çığlıklar duyuluyordu.

Tarlası orada mıydı?

Evet, hemen yanı başındaydı.
Orada çalışabilirdi, yasak değildi.

Orada çalışıyor, tarlasını ekip biçiyordu öyle mi?
Evet. Hem, şimdi kampın bulunduğu yer var ya,
bir kısmı onun tarlasıydı.
Bir kısmı onun tarlasıydı demek.
Oraya giremezdiniz,
ama her şeyi işitebilirdiniz.
Rahatsız olmuyor muydu,
çığlıkların bu kadar yakınında çalışmaktan?
Başlangıçta, doğrusu, katlanılır gibi değildi.
Ama daha sonra, alışılıyor...
Her şeye alışılıyor mu?
Evet.

Şimdi, ona öyle geliyor ki, bu kesinlikle...
böyle bir şey gerçek olamazdı,
ama yine de gerçek.

Czeslaw Borowi.

Gelen konvoyları gördü,
her konvoyda altmış ile seksen arası vagon vardı
ve iki de lokomotif
lokomotifler bu konvoyları kampa götürüyorlardı,
her seferde, yirmi vagon alıyorlardı.
Yirmi vagon.
Peki vagonlar boş mu dönüyordu?
Evet.
Hatırlıyor mu acaba...
Bakın, şöyle oluyordu:
lokomotif yirmi vagonu alıyor ve kampa doğru götürüyordu.
Bu belki bir saat kadar sürebiliyordu,
sonra boş vagonlar buraya geri dönüyordu,
sonraki yirmi vagon alınıyordu ve geçen bu süre zarfında,
kampa ilk götürülenler çoktan ölmüş oluyorlardı.

Treblinka'lı demiryolu işçileri.

Bekliyorlardı, ağlıyorlardı,
su istiyorlardı, ölüyorlardı,
vagonların içinde bazen çırılçıplaktılar, sayıları yüz
yetmişi bulabiliyordu.

Yahudilere su verdiğimiz yer orasıydı.

Yahudilere nerede su veriliyordu?

Burada. Konvoylar geldiğinde,
burada su veriyorduk Yahudilere.

Yahudilere kim su veriyordu?

Biz, elbette, biz Polonyalılar.
Küçük bir kuyu vardı, bir şişe alıyorduk
ve Yahudilere veriyorduk.

Onlara su vermek tehlikeli değil miydi?

Çok tehlikeliydi,
bir şişe ya da bir bardak su verdik diye öldürülebilirdik.
Ama, buna rağmen, onlara su veriyorduk.

Treblinka'lı köylüler.

Kışın, burası çok soğuk olur mu?

Belli olmaz. Bazen, sıfırın altında yirmi beş, otuz bile olur.

Ona göre, Yahudiler açısından en güç olan hangisiydi,
yaz mı kış mı, yani burada bekleyişlerinden söz ediyorum.

Ona sorarsanız, kıştı,
çünkü çok üşüyorlardı.

Vagonun içinde, o kadar sıkışık durumdaydılar ki, belki de üşümüyorlardı bile.
Yazın ise, havasızlıktan boğuluyorlardı, çünkü çok, çok sıcak oluyordu.

O zaman da Yahudiler çok susuyorlardı,
dışarı çıkmaya çalışıyorlardı.

Çoktan ölmüş olanlar da var mıydı vagonlarda,
konvoylar geldiğinde?

Elbette, vardı.
İçeride o kadar sıkışmışlardı ki, henüz yaşayanların
cesetlerin üzerine oturduğu bile oluyordu,
çünkü çok az yer vardı.

Ama Yahudiler perondan ya da hattan geçip giderken,
onlar vagon aralıklarından içeri bakıyorlardı, öyle mi?

Evet, görebiliyorduk,
arada sırada bakabiliyorduk, oradan geçerken.
Bazen, izin çıkarsa eğer, onlara su veriyorduk.

Evet. Peki söylesenize,
Yahudiler nasıl çıkmaya çalışıyorlardı?
Kapıları açmıyorlardı, değil mi?

Pencerelerden.
Dikenli telleri söküyorlardı...

Pencerelerde dikenli tel vardı ha...

... ve onlar bu pencerelerden dışarı çıkıyordu.

Atlayanlar oluyor muydu?

Atlıyorlardı, evet, elbette.
Kimi zaman da, özellikle yapıyorlardı bunu,
öylesine, çıkıyorlardı dışarı,
yere oturuyorlardı,
muhafızlar da gelip,
kafalarına bir el ateş ediyordu.

Treblinka'lı demiryolu işçileri.

Vagonlardan atlıyorlardı,
görmeliydiniz.
Bir gün, çocuklu bir anne vardı ...

Yahudi bir anne mi?

Evet, çocuğuyla birlikteydi.
Kaçtı,
ve kalbine ateş ettiler, kalbinin tam üstüne ateş ettiler.

Annenin kalbine?

Evet, annenin.
Beyefendi çok uzun zamandır burada yaşıyor, böyle bir şey unutulamaz...

Treblinka'lı köylü.

Diyor ki, şimdi, insan bunları düşününce,
anlayamıyor, nasıl olur da bir insan
başka bir insana bunu yapabilir.
Bu akıl alacak şey değil, insan anlamıyor.

Bir keresinde Yahudiler su istiyorlardı,
bir Ukraynalı dolaşıyordu
ve su vermeyi yasakladı,
o zaman su isteyen Yahudi kadın
elindeki tencereyi onun kafasına fırlattı,
bunun üzerine Ukraynalı biraz geri çekildi,
on metre kadar belki, ve vagona ateş etmeye başladı,
rasgele.
O zaman burada, kan ve beyin saçılmıştı her yere.

Czeslaw Borowi.

Evet, böyle epeyce insan
kapıları açıyor ya da pencerelerden kaçıyordu,
Ukraynalıların vagonlara ateş açtığı oluyordu.

Özellikle geceleri oluyordu,
çünkü Yahudiler kendi aralarında konuşunca,
sessizlik isteyen Ukraynalılar
onlara susmalarını söylüyorlardı.
O zaman Yahudiler susuyorlardı, muhafız da dönüp gidiyordu
ama Yahudiler

yeniden aralarında konuşmaya başlıyorlardı, kendi dillerinde, beyefendinin dediği gibi, *ra ra ra*, vs.

Evet, ne demek istedi: la la la la.
Neyi taklit etmeye çalışıyordu?

Dillerini.

Hayır! Hayır! Ona sorsana!
Özel bir gürültü müydü, Yahudilerin çıkardığı sesler?

Yahudice konuşuyorlardı.

Yahudice konuşuyorlardı.
Bay Borowi Yahudiceyi anlıyor mu?

Hayır.

Abraham Bomba.

Bu vagonun içindeydik, vagon doğuya doğru gidiyor da gidiyordu.
Garip bir şey oldu,
hoş değil, ama söyleyeceğim.
Polonyalıların ezici bir çoğunluğu,
treni geçerken gördüklerinde,
–bu vagonun içinde hayvanlar gibiydik,
yalnızca birbirimizin gözlerini seçebiliyorduk–
gülüyorlardı ha gülüyorlardı,
ağızları kulaklarındaydı: Yahudilerden kurtuluyorlardı.
Vagonun içinde yaşananlarsa,
itiş kakışlar, çığlıklar:
"Çocuğum nerede?" "Su, merhamet edin!"
Açlıktan ölüyorduk, üstelik bir de, sıcaktan boğuluyorduk...
Sıcak! Aslında tam da Yahudi şansıydı:
Eylülde genellikle yağmur yağar,
hava serindir, oysa o günlerde bir cehennem sıcağı vardı!
Benimki gibi bir bebek için, üç haftalık bir bebek için,
tek damla su yok.
Annesi için bir damla su yok, kimseye yok.

Henrik Gawkowski (Malkinia).

Arkadan gelen çığlıkları duyuyor muydu,
lokomotifinin arka tarafından gelen?
Elbette, lokomotif vagonların yanı başında olduğuna göre.
Yahudiler bağırıyorlardı, su istiyorlardı.
Lokomotifin hemen yakınındaki vagonlardan gelen çığlıklar,
onları çok rahat duyabilir, çok rahat dinleyebilirdiniz...
İnsan buna alışıyor mu?
Hayır, hayır.
Bu onun için son derece acı vericiydi.
Biliyordu ki arkasında bulunan canlılar, kendisi gibi insandılar.
Ama şunu söylemek gerek, Almanlar ona,
tıpkı arkadaşlarına olduğu gibi,
votka veriyorlardı, içsinler diye.
Çünkü içmeselerdi, yapamazlardı...
Bir tür prim ödeniyordu,
ve bu prim onlara para olarak değil de, alkol olarak verildi.
Başka trenlerde çalışanlar bu primden yararlanmıyordu.
Diyor ki, kendilerine verilenin kesinlikle hepsini içip bitiriyorlardı, çünkü alkol olmasa,
buraya her gelişlerinde tekrar karşılaştıkları kokuya tahammül edemezlerdi,
üstelik, kendileri de alkol satın alıyorlardı
sarhoş olmak için.

Abraham Bomba.

Sabah geldik
saat altı, altı buçuk gibi.
Birbirine paralel hatlarda,
peronda bekleyen başka trenler gördüm.
Dikkatle bakıyordum...
ve yaklaşık on sekiz, yirmi vagonun,
belki daha fazlasının, aynı anda yola çıktığını gördüm.
Hemen hemen bir saat sonra da,

vagonların geri döndüğünü gördüm, ama boştular.
Benim trenim orada aşağı yukarı öğleye kadar kaldı.

Henrik Gawkowski.

Garla insanların indirilip
kampın içine sokuldukları
rampa arasında
kaç kilometrelik mesafe var?

Altı kilometre.

Abraham Bomba.

Garda, kampa götürülme
sıramızı beklerken,
SS'ler yaklaştılar ve yanımızda
değerli neler var diye sordular.
Cevap verdik: "Birkaçımızda altın,
elmas var, ama biz su istiyoruz."
"İyi, elmasları verin, suyunuzu alacaksınız."
Elmasları aldılar, suyunsa yüzünü görmedik.

Yolculuk ne kadar sürdü?

Yolculuk, Czestochowa'dan Treblinka'ya kadar,
aşağı yukarı yirmi dört saat sürdü,
bu süreye Varşova'da bir mola,
ve Treblinka garında bekleyiş de dahil.
En son hareket eden trendeydik.
Ama söylediğim gibi,
geri dönen birçok tren gördüm, hepsi boştu.
Kendi kendime sordum:
"Ne oldu insanlara? Görünürde kimseler yok."

Tren iki gün boyunca yol aldı.
İkinci günün sabahı, gördük ki
Çekoslovakya'yı arkada bırakmış
doğuya doğru gidiyorduk.
Başımızda bekleyenler SS değildi.
Yeşil üniformalı Schupo'ydu[1]. Vagonlarımız,
normal yolcu vagonlarıydı.
Boş yer yoktu.
Yer seçemiyordunuz,
her yer numaralıydı, her yer ayrılmıştı.

Benim kompartımanda, yaşlı bir çift vardı.
Hatırlıyorum, adamcağız
hep yemek istiyordu, karısı da onu azarlıyordu,
yoksa hiçbir şeyleri kalmayacaktı,
daha sonraki günler için, böyle diyordu.

Derken, ikinci gün olmuştu bile,
"Malkinia" tabelasını gördüm.
Biraz daha devam ettik.

Ansızın, çok yavaşça,
ana yoldan sapan tren
bir ormanın içinde ağır ağır ilerledi.
Sonra, dışarı bakarken
–pencereyi aralayabilmiştik–,
kompartımanımızdaki yaşlı adam birisini gördü...
orada otlayan inekler vardı...
ve işaretlerle sordu:
"Neredeyiz?"
Ötekisi de eliyle tuhaf bir işaret yaptı. Şöyle!
Boğazına.

Bir Polonyalı mı?

Bir Polonyalı.

1 Schupo: Koruma görevlisi polis. (Ç.N.)

Peki nerede oluyordu bu? Garda mı?

Trenin durduğu yerde.
Bir tarafta orman vardı
öbür yanda da çayırlar.

Ve bir köylü vardı, öyle mi?

Ve inekler gördük
başlarında genç bir,
bir... çiftlik yanaşması... bir yanaşma vardı.

Ve içinizden biri sordu...

Sözle değil, işaretlerle sordu:
"Burada neler oluyor?"
Öteki de şu el hareketini yaptı. Şöyle.
Ama onu pek dikkate almadık doğrusu, neden böyle yaptığını anlamıyorduk.

Treblinka'lı köylüler.

Bir keresinde, yabancı ülkelerden Yahudiler vardı,
bu kadar şişmandılar...

Bu kadar?

Yolcu vagonlarındaydılar,
yemekli vagon da vardı, bir şeyler içebiliyorlardı,
dolaşabiliyorlardı da,
ve bir fabrikada çalışmaya gittiklerini anlatıyorlardı.
Sonra ormana girince, o zaman gördüler işte, neymiş fabrika!

Onlara elimizle şu işareti yapıyorduk.

Hangi işareti?

Onları boğazlayacaklarını işaret ediyorduk.

A, kendileri mi yapıyordu onlara bu işareti?

Evet, ama Yahudiler onlara inanmadılar,
Yahudiler inanmıyorlardı.

Peki anlamı ne, bu el hareketinin?

Sonunuz ölüm olacak demek.

Czeslaw Borowi.

Fırsatını bulup da Yahudilere
yaklaşan kişiler onlara bu işareti yapıyordu,
uyarmak için...

O da yaptı mı bunu? Kendisi de yaptı mı?
Sor ona...

...asılacaklarını, öldürüleceklerini söylemek için.

Evet.

Hatta, yabancı Yahudiler, Belçika'dan, Çekoslovakya'dan,
kuşkusuz Fransa'dan da, Hollanda'dan ve
başka yerlerden gelen Yahudiler,
bilmiyorlardı bunu.
Oysa Polonyalı Yahudiler, onlar biliyordu. Çünkü küçük şehirlerde,
çevrede, bütün bunlar konuşulup duruyordu.
Bu durumda, Polonyalı Yahudilerin haberi vardı,
ama ötekiler habersizdi.

Öyleyse, kimi uyarıyorlardı?
Polonyalı Yahudileri mi, öbürlerini mi?

Onları da, öbürlerini de.

Diyor ki, yabancı Yahudiler buraya pulman vagonlarda geliyorlarmış,
giyim kuşamları çok iyiymiş, beyaz gömlekler giymişler,
vagonlarında çiçekler varmış, iskambil oynuyorlarmış...

Henrik Gawkowski.

Ama, bildiğim kadarıyla, pek nadirdi bu,
yabancı Yahudilerin yolcu vagonlarıyla taşınması.
Çoğunluk buraya hayvan taşıyan vagonlarda geliyordu.

Hayır, bu doğru değil, doğru değil.

Bu doğru değil mi? Ne diyor Bayan Gawkowska?

Bayan Gawkowska, kocasının belki de her şeyi görmediğini söylüyor.

Evet.

Kocası, gördüğünü söylüyor. Bir keresinde şöyle olmuş,
örneğin, Malkinia garında,
yabancı bir Yahudi vagondan çıkmış,
bir şeyler almaya bara gitmiş,
ama tren hareket edivermiş, o zaman trenin arkasından
koşmaya başlamış...

Vagonuna yetişmek için mi?

Evet.

Czeslaw Borovi.

Demek, bu yolcu vagonlarının, kendi deyişiyle
bu pulman vagonların önünden geçiyordu ve
bu çok sakin, bir şey sezmemiş yabancı Yahudilere
o el işaretini yapıyordu.

Evet.
Bütün Yahudilere,
genel olarak bütün Yahudilere.

Perondan mı geçiyordu, böyle. Sor ona!

Evet, yol şimdiki gibiydi,
nöbetçinin ona bakmadığı, gezindiği bir sırada,
tam da işte, o işareti yapıyordu...

Henrik Gawkowski.

Eva, Bay Gawkowski'ye sorsana,
niçin bu kadar üzgün duruyor?

Çünkü insanların ölüme doğru yürüdüklerini gördüm.

Peki şimdi, tam olarak neredeyiz?

Çok uzak değil, iki kilometre ötede,
İki buçuk kilometre, aşağı yukarı...

Ne o? Kamp mı?

Evet.

Peki, gösterdiği bu toprak yol neymiş?

Orada,
orada yol vardı, demiryolu, kampa kadar!

Bay Gawkowski'nin, Varşova'dan olsun, Bialystok'tan olsun, Treblinka'ya kadar getirdiği sürgün trenlerinin dışında, acaba sürgün vagonlarını Treblinka garından kampın içine kadar götürdüğü de olmuş mu?

Evet.

Bunu sık sık yapmış mı?

Haftada iki ya da üç kere.

Ne kadar süreyle?

Bir buçuk yıl, yaklaşık olarak.

Yani, kampın var olduğu tüm süre boyunca?

Evet.

İşte rampa.
O burada, lokomotifiyle ta sonuna kadar gidiyor, arkasında da yirmi vagon var, öyle mi?... Sor ona.

Hayır, vagonlar onun önünde.

Vagonları itiyor, ha?

Evet, tam da öyle, onları itiyor.

Onları itiyor...

Jan Piwonski (Sobibor garı).

1942 Şubat ayından itibaren,
burada makasçı yardımcısı olarak çalışmaya başladım.

Gar binaları, raylar, peronlar,
1942'dekinin tamamen aynısı mı,
1942'den beri hiçbir şey değişmedi mi?

Hiçbir şey.

Kamp nerede başlıyordu, tam olarak?
Kampın sınırı?

Gideriz belki. Size tam olarak göstereceğim.
Burada,
bir çit vardı, şurada görülen ağaçlara kadar uzanırdı.
Sonra, başka bir çit daha vardı,
oradaki ağaçlara doğru uzanıp giderdi.

Şimdi, eğer ben şuradaysam, kamp alanı içinde oluyorum,
doğru mu?
Kampın içinde miyim?

Kesinlikle.

Peki öyleyse şimdi, şurada, şurada garın on beş metre uzağındayım ve
çoktan kampın dışına çıkmış oluyorum, ha?
Bütün burası, Polonya tarafı,
burası da ölüm, öyle mi?

Evet.

Almanların emirleri gereğince,
Polonyalı demiryolu işçileri trenleri bölmek zorundaydılar:
lokomotif yirmi vagonu alıyor,
Chelm yönünde gidiyordu,
orada da bir makas vardı, tren manevra yapıyordu,
ve vagonları kampın içine itiyordu...
şu ileride gördüğünüz yoldan.
Rampanın başladığı yer orasıydı.

Peki öyleyse, öyleyse şurada, eğer doğru anladıysam,
şurada kampın dışında oluyoruz...
Tekrar buraya dönüyoruz,
içeri girmiş olacağız...
Eğer Sobibor'u Treblinka ile karşılaştırırsak,
gar kampın bir parçası oluyor, hemen hemen.

Demek ki şurada da, işte şimdi,
kampın içindeyiz...

O yol zaten kampın içindeydi.

Peki tam olarak... tam olarak aynısı mı?

Evet! Aynı yol.
Aynı, o zamandan beri değişmedi.

O halde, şimdi bulunduğumuz yer,
rampa *denilen yer oluyor, doğru mu?*

Evet, burası rampa,
yok edilmeye mahkûm kurbanlar burada indiriliyordu.

Demek ki, bulunduğumuz bölgede, iki yüz elli bin Yahudinin gazla boğulmadan önce indikleri yer burası...

Evet!

Yabancı Yahudiler buraya da, Treblinka'da olduğu gibi, yolcu vagonlarında mı geliyorlardı?

Her zaman değil.
Çoğu kez en zengin Yahudiler, Belçika'dan, Hollanda'dan, Fransa'dan,
yolcu vagonlarıyla, hatta çoğu zaman pulman vagonlarda geliyordu,
ve genellikle, muhafızlar onlara daha iyi davranırdı.

Özellikle Batı Avrupalı Yahudi kafileleri, burada sıralarını beklerken...
Polonyalı tren işçileri, kadınların makyaj yaptıklarını, saçlarını özenle taradıklarını gördüler,
birkaç dakika sonra başlarına gelecek olandan tamamen habersizdiler,
süsleniyorlardı.

Süsleniyorlardı...

Ve Polonyalı demiryolu işçileri onlara hiçbir şey söyleyemiyordu, çünkü trenin başında bekleyen muhafızlar müstakbel kurbanlarla ilişki kurmayı yasaklıyordu.

Ve havanın bugünkü gibi güzel olduğu günler vardı, sanırım...

Yazık ki öyle, bunlardan bile
daha güzel günler vardı!

Rudolf Vrba (New York), Auschwitz'ten sağ kurtulanlardan.

Rampa, Auschwitz'e gelen trenlerin son durağıydı.
Gece gündüz geliyorlardı,
günde kimi zaman bir, kimi zaman beş tren,
dünyanın her yerinden.

Ben orada 18 Ağustos 1942'den
7 Haziran 1943'e kadar çalıştım.
Trenler hiç durmaksızın birbirini izliyordu,
rampadaki görev yerimde hemen hemen iki yüz tren gördüm:
zamanla alışılmış bir şey olup çıkmıştı.
Aralıksız, her yakadan, aynı yere geliyordu insanlar,
aynı şekilde, kendilerinden önceki sürgünlerin kaderinden habersiz olarak.

Ve bu insan yığınının,
iyi biliyordum ki, iki saat sonra,
% 90'ı gazla zehirlenmiş olacaktı, bunu biliyordum.

İnsanların nasıl böyle yok olabileceklerini anlayamıyordum...

Ve değişen hiçbir şey olmuyor, bir sonraki sürgünler geliyor,
Ve kendilerinden öncekilerin sonu hakkında hiçbir şey bilmiyorlar,
ve bu böyle aylarca sürüp gidiyor.

Şöyle oluyordu:
örneğin, sabahın saat ikisinde bir Yahudi treni bekleniyordu.

Tren Auschwitz'e yaklaştığında,
SS'lere haber veriliyordu.
Bir SS bizi uyandırıyordu,
gece karanlığında bize muhafızlık ediyorlardı,
rampaya kadar... Yaklaşık 200 erkektik.
Ve her yer aydınlanıveriyordu.
Rampa vardı, projektörler,
ve projektörlerin altında, sıra sıra dizilmiş SS'ler vardı;
bir metre arayla bir SS, elinde silah.
Biz ortalarındaydık, biz tutsaklar,
treni beklemekteydik, emirleri beklemekteydik.
Her şey hazır olduğunda, konvoy geliyordu.
Çok yavaş ilerliyordu, lokomotif,
o her zaman öndeydi, rampaya ulaşıyordu.
Ve bu yolun sonuydu,
yolculuğun sonu.

Tren durduğu anda,
gangster takımının seçkinleri yerlerine dikiliyordu;
ve her iki ya da üç vagonun önünde,
bazen her vagonun önünde,
bu Unterscharführer'lerden biri
elinde anahtarla bekleyip, kapıları açıyordu,
çünkü kapılar kilitliydi.

İçeride, elbette, insanlar vardı.
Trenin havalandırma pencerelerinden bakıyorlardı,
onca moladan sonra –bazıları
on gündür yoldaydı–,
bu son duruşun ne anlama geldiğini anlayamadan.
İşte o zaman kapı açılıyordu,
ve savrulan ilk emir şu oluyordu:
"Alle Heraus!" Herkes dışarı,
söylediklerinin anlaşılması için de,
sopalarıyla vuruyorlardı, en öndekine, ikinciye, vs.
Yahudiler bu vagonlarda balık istifi gibiydiler.

Eğer aynı gün dört, beş ya da altı tren gelirse, boşaltma işlemi çabucak hallediliyordu:
kalın sopalarına davranıyor, onlara hakaret ediyorlardı.

Ama, gün olur, başka türlü davranacakları tutardı,
neşeli görünür,
şakalar yaparlardı, örneğin şöyle diyerek:
"İyi günler Hanımefendi, ininiz lütfen."

Gerçekten mi?

Evet, evet,
ya da: "Ne büyük mutluluk, işte geldiniz, rahatsız koşullar için özür dileriz.
Şimdi artık her şey farklı olacak..."

Abraham Bomba.

Treblinka'ya girerken
bu insanların kim olduğunu bilmiyordunuz:
bazılarında kolçaklar vardı, kırmızı
ya da mavi: Yahudi komandoları...

Trenden düşerek,
birbirimizi itekleyerek,
haykırışlar, bağrış çağrış arasında
yitip gidiyorduk.
Bir kez inince,
kendimizi iki sıraya ayrılmış buluyorduk,
kadınlar solda, erkekler sağda.
Birbirimize bakmaya bile fırsat bulamıyorduk, çünkü
kafalarımıza vuruyorlardı
ellerine ne geçerse onunla.
Bu... bu çok, çok acı vericiydi...
Ne olup bittiğini bilemiyordunuz,

düşünecek zamanınız yoktu, haykırışlar sizi
şaşkına çeviriyordu,
duyabildiğiniz tek şey bağırıp çağırmalardı.

Richard Glazar.

Ve aniden, başladı: haykırışlar, bağırıp çağırmalar.
"İnin, inin hepiniz!"
Haykırış da değil, bir gürültü patırtı, bir uğultu!
"Dışarı, dışarı,
bagajları bırakın!"
Dışarı çıktık, birbirimizi ezerek.
Adamlar gördük
mavi kolçak takmışlardı,
birkaçının elinde kırbaç vardı.
SS'leri fark ettik.
Yeşil üniformalar,
siyah üniformalar...

Bir yığın halindeydik,
yığın hepimizi alıp götürüyordu,
karşı koymak imkânsızdı,
başka bir yere kadar ilerlemesi gerekiyordu.
Diğerlerinin soyunduğunu gördüm.
Ve şunu duydum: "Soyunun! Mikroplarınızdan
arındırılacaksınız!"

Sonra, soyunmuş, öylece beklerken,
bir şey fark ettim,
SS'ler kimilerini kenara ayırıyorlardı;
bunların yeniden giyinmesi gerekiyordu.
Derken, ansızın bir SS geçti, önümde durdu,
beni tepeden tırnağa süzüp, şöyle dedi:
"Evet, evet, sen de, çabuk, ötekilerin yanına geç, tekrar giyin.

Burada çalışacaksın ve eğer kendini gösterirsen,
ekip başı ya da kapo[1] olabilirsin."

Abraham Bomba.

Benim konvoydan olanlarla birlikte, soyunmuş bekliyordum,
bir adam çıkıp geldi ve şöyle dedi: "Siz, siz, siz..."
Sıradan çıktık
ve bizi kenara ayırdılar.
Kalanlardan bazıları,
neler olduğunu anlamışlardı ve sağ bırakılmayacaklarını hissediyorlardı.
Geri geri çekiliyorlar,
–nereye gittiklerini şimdiden biliyorlardı–
o büyük kapıya doğru ilerlemeyi reddediyorlardı...

Ağlamalar, çığlıklar, bağrış çağrış...
Orada olup bitenler,
akıl alır gibi değildi...
Çağırışlar, çığlıklar, kulaklarınızda ve
kafanızın içinde çınlıyordu günlerce,
ve geceleri de.
Artık, geceler boyu sabahı sabah ederdiniz.

Ansızın, bir anda, hepsi kesildi,
sanki bir emir gelmiş gibi.
Her şey sessizliğe bürünmüştü,
orada, insanların gözden kaybolduğu yerde,
sanki her şey ölmüştü.

O zaman, bize her yeri temizlememizi,
oradan, yaklaşık iki bin insanın
ortalıkta soyunmuş olduğu yerden,
her şeyi götürmemizi, her şeyi boşaltmamızı söylediler,

1 Nazi kamplarında, diğer tutsakları yönetmekle sorumlu olan tutuklu. (Ç.N.)

hem de bir saniyede!
Almanlar, orada bulunan diğerleri,
Ukraynalılar, bağırıp çağırmaya,
vurmaya başladılar, paketleri sırtımıza daha çabuk yükleyelim, ortadaki meydana daha da hızlı taşıyalım diye, her şeyin dağ gibi yığıldığı yere, elbiselerin,
ayakkabıların, vs.

Göz açıp kapayıncaya dek, her yer boşalmıştı, sanki hiçbir şey olmamış gibi.
Bir şey olmamış. Sanki kimse gelmemiş. Asla.

Geride hiçbir iz kalmamıştı. Tek bir iz bile!
Sanki bir büyüyle her şey yok olmuştu.

Rudolf Vrba.

Her trenden önce,
rampa yeni baştan temizlenirdi.
Bir önceki kafileden hiçbir iz kalmamalıydı.
Tek bir iz bile.

Richard Glazar.

Bizi büyük bir barakaya götürdüler.
Barakanın her yanı çok pis kokuyordu.
Belki bir buçuk metre yüksekliğinde,
karışıp tek bir yığın olmuş halde,
insanların yanlarında getirebildikleri akla gelecek her türlü eşya, üst üste atılmıştı: örtüler, valizler,
ne isterseniz,
tek bir yığın olup birbirine karışmıştı.
Bu yığının üstünde de, şeytanlar gibi hoplayıp sıçrayan insanlar...
Küçük balyalar yapıyorlardı.

Sonra onları dışarı taşıyorlardı.
Beni onlardan birinin yanına verdiler.
Kolçağında "Ekip Başı" yazıyordu.
Bağırdı ve anladım ki,
ben de, bir örtü almalı, bir balya yapıp
dışarı taşımalıydım.
Çalışmayı sürdürürken, sordum:
"Neler oluyor? Ötekiler? Çıplaklar?
Neredeler?"
Ve cevap verdi: "*Toït*. Hepsi öldü."

Ama kavrayamıyordum. Henüz buna inanamıyordum.
Bu Yidiş bir sözcüktür. Ve itiraf edeyim ki, Yidişi ilk kez duyuyordum.

Bana bunu çok yüksek sesle söylemedi
ve gözlerinin yaşla dolduğunu gördüm.
Ama birdenbire, bağırmaya başladı,
kırbacını havaya kaldırdı...
sonra göz ucuyla bakınca, bir SS'in yaklaştığını fark ettim.
Ve anladım ki, bundan böyle sorular sormamalı,
yalnızca elimde paket, dışarı fırlamalıydım.

Abraham Bomba.

İşte o zaman başladık çalışmaya bu yerde,
onların Treblinka dedikleri yerde.
Yine de inanamıyordum, kapının öbür yanında,
insanların ortadan kayboldukları,
ve her şeyin sessizliğe büründüğü o yerde olanlara.
Ama çok kısa sürede, sora sora,
orada daha önce çalışanlardan öğrendik, anladık.

"Ne! Bilmiyor musunuz yani?
Hepsi gazla boğuldu, hepsi öldü!"

Tek laf edemiyorduk:
Donup kalmıştık.
"Kadına ne oldu, ya çocuğa?
— Ne kadını? Ne çocuğu? Hiç kimse kalmadı."
Kimse kalmadı! Ama nasıl öldürdüler,
nasıl gazla zehirlediler onca insanı birden?
Oysa yöntemleri vardı...

Richard Glazar.

O an tek düşündüğüm Carel Unger'di, dostum.
Trenin arka tarafında,
çözülüp ayrılmış, dışarıda bırakılmış bir bölümündeydi.
Birine ihtiyacım vardı. Yakınımda. Benimle olacak.
Derken, onu gördüm. O da, sağ bırakılan ikinci gruptaydı.

Ve yoldayken, nasıl oldu bilmiyorum, öğrenmişti, daha o zamandan biliyordu.
Bana bakıp
yalnızca şöyle dedi: "Richard, babam, annem, kardeşim!..."
Bunu yoldayken öğrenmişti.

Carel ile bu karşılaşman,
trenin varışından ne kadar sonraydı?

Bu... Treblinka'ya varıştan yaklaşık yirmi dakika sonraydı.

O zaman barakadan çıktım,
ve kocaman meydanı ilk kez gördüm...
Adına –ama bunu daha sonra öğrendim– "Seçme Meydanı" diyorlardı.
Dağ gibi yükselen her çeşit eşya yığını altında görünmez olmuştu.
Ayakkabı, giysi dağları, on metre yükseklikte.
O zaman düşündüm ve Carel'e dedim ki:
Bu bir kasırga, koskocaman bir deniz.
Biz battık. Ama hâlâ yaşıyoruz.

Ve hiçbir şey yapmamalıyız.
Yalnızca her yeni dalgayı gözlemeli, üzerine uzanmalı,
bir sonraki dalga için hazırlanmalıyız...
ve ne olursa olsun dalganın üstünde kalmalıyız. Hepsi bu kadar."

Abraham Bomba.

Gün böyle geçti,
yirmi dört saat, su yok, hiçbir şey yok,
hiçbir şey içemiyor, ağzımıza hiçbir şey koyamıyorduk, elimiz varmıyordu.
Bir dakika, bir saat önce, bir aileniz, bir karınız, bir kocanız olduğu, daha aklınıza düştüğü anda...
birdenbire, bir anda, her şey ölüydü.

Bizi özel bir barakaya koydular,
geçiş yolunun hemen yakınında bir yerde uyuyordum,
ve orada, o gece,
herkes için gecelerin en korkuncu oldu,
hatırlananlar yüzünden,
bütün o yaşanmış ve paylaşılmış şeyler:
sevinçler, mutluluklar, doğumlar, evlilikler,
ve daha aklınıza ne gelirse... Sonra birden, bir saniyede,
tüm bunları kesip atmak, hiçbir şey yokken, nedensiz,
çünkü insanların hiçbir suçu yoktu,
Yahudi olmaktan başka.

Çoğumuz uykusuz geçirdi o geceyi,
birbirimizle konuşmayı deniyorduk, yasaktı,
nöbetçi de aynı barakada uyuyordu.
Ne haberleşebiliyor
ne de düşüncelerimizi paylaşabiliyorduk.
Sabah saat beşte,

dışarı çıkmaya başladık
ve yoklama yaptıklarında,
anladık ki
bizim gruptakilerden dört ya da beşi ölmüştü.
Bu nasıl oldu bilmiyorum, herhalde üzerlerinde
siyanür ya da başka bir zehir vardı, kendilerini zehirlemişlerdi.
İçlerinden en az ikisi yakın arkadaşlardı.
Hiçbir şey söylememişlerdi, üzerlerinde zehir bulunduğunu
bile bilmiyorduk.

Richard Glazar.

Yeşil. Bunun dışında, her yerde, kum.
Gece bizi bir barakaya soktular.
Yerde yalnızca kum vardı.
Başka hiçbir şey.
Ve her birimiz, tek kelimeyle, yere yığıldık. Olduğumuz yere.

Yarı uykumun arasında,
birkaç kişinin kendini astığını fark ettim.
Tepki göstermedik. Bu neredeyse normal sayılırdı.

Aynı şekilde, Treblinka'dan içeri girmiş ve kapının üzerine kapandığını görmüş her insanın arkasında
ölümün olması, ölümün olması gerektiği de normaldi,
çünkü hiç kimse,
asla, tanıklık edememeliydi.

Berlin.
Inge Deutschkron; Berlin doğumlu,
(1943 Şubatı'ndan sonra gizlenerek)
tüm savaş boyunca orada oturdu;
bugün İsrail'de yaşıyor.

Burası artık benim ülkem değil.
Hele bir de kalkıp bana, bilmiyorduk, demiyorlar mı,
İşte o zaman, benim ülkem olamaz artık...
Görmemişler...
"Evet, burada Yahudiler vardı, ortadan kayboldular,
başka da hiçbir şey öğrenemedik."
Nasıl görmemiş olabilirler!
Hemen hemen iki yıl sürdü bu!
Her on beş günde bir insanlar yuvalarından koparılıyordu.
Nasıl bu denli körleşebildiler?

Berlin'in geriye kalan son Yahudilerden temizlendiği gün,
hiç kimse sokakta kalmak istemiyordu,
sokaklar tamamen boştu.
Görmemek için, alışverişlerini çabuk çabuk yapıyorlardı.
Bir cumartesiydi, pazar günü için alacaklarını alıyor ve
koşa koşa evlerine dönüyorlardı.
Sanki dünmüş gibi hatırlıyorum o günü:
polis arabaları Berlin sokaklarında vızır vızır dolaşıyor,
insanları evlerinden söküp atıyorlardı.
Onları fabrikalardan, evlerden, her yerden alıp götürüyor,
"Klu" denilen bir yerde topluyorlardı.
"Klu" bir lokanta-dans salonuydu; çok büyüktü.

Oradan, birçok seferde taşınıp kamplara götürüldüler.

Trenlere, buraya yakın bir yerden, Grünewald garından
biniyorlardı.
Ve işte kendimi o gün...
birden, öylesine yalnız,
öylesine terk edilmiş hissettim ki:
bundan böyle hepimiz topu topu
bir avuç kalacaktık, biliyordum;
başka kaç kişi olabilirdi gizlenen?
Ve kendimi o kadar suçlu hissediyordum ki, beni alıp
götürmelerine izin vermedim diye,
ötekilerin kaçamadıkları bir sondan
kurtulmaya çalıştım diye.

Artık bir sıcaklık yoktu,
kardeşçe bir ruh, anlıyor musunuz?
Yalnızca onları düşünüyorduk: "Ya Elsa? Ya Hans?
Peki o nerede, ya öteki?
Aman Tanrım, ya çocuk?"
O dehşet günündeki düşüncelerimiz böyleydi işte.
Bir de hepsinin ötesinde, kendini o kadar yalnız ve onlarla birlikte gitmemiş olmaktan ötürü o kadar suçlu hissetmek.

Neden denedik? Hangi güç itti bizi
gerçekten bizim ve halkımızın yazgısı olan şeyden kaçmaya?

Franz Suchomel, SS Unterscharführer.

Hazır mısınız?

Evet.

Acaba artık...

Başlayabiliriz.

Kalbiniz nasıl? Her şey yolunda mı?

A, kalbim, şimdilik iyi.

Eğer ağrılarım olursa, size söylerim,
o zaman kesmeniz gerekecek.

Evet, elbette.
Ama sağlığınız, genelde...

A, bugün hava benim için çok uygun.
Hava basıncının yüksek oluşu, bana iyi gelir.

Hepsi bir yana, çok iyi görünüyorsunuz.
Peki. Treblinka'dan başlayacağız.

Buyrun.

Evet, sanıyorum en iyisi bu.
Bize Treblinka'yı
şöyle bir anlatabilirseniz eğer.
Siz oraya vardığınızda Treblinka nasıldı?
Sanıyorum siz Treblinka'ya Ağustos'ta gittiniz.
20'sinde. Yoksa 24 Ağustos muydu?

18.

18 mi?

Şimdi tam olarak bilemiyorum. 20 Ağustos dolaylarında...
yanımda yedi arkadaşımla birlikte gittim.

Berlin'den mi?

Berlin'den.

Lublin'den mi?

Berlin'den Varşova'ya, Varşova'dan Lublin'e, Lublin'den tekrar Varşova'ya dönüş ve Varşova'dan Treblinka'ya.

Evet. Peki o dönemde Treblinka nasıldı?

Son hızla çalışıyordu.

Son hızla?

Son hızla.
Hatta kimi zaman...
O sıralar Varşova gettosu boşaltılmaktaydı.
İki günde yaklaşık üç tren geldi,
Her zaman üç, dört, beş bin kişiyle, hepsi de Varşova'dan.
Ama aynı zamanda Kielce'den ve başka yerlerden de trenler geliyordu.
Böylece üç tren geldi,
ve Stalingrad'a saldırı tam hızla sürdüğü için,
Yahudileri taşıyan trenler bir garda beklemeye alındı.

Üstelik, bunlar Fransız vagonlarıydı,
sacdan yapılmaydılar.
Öyle ki, Treblinka'ya beş bin Yahudi geldi ve aralarında üç bin ölü vardı.

Vagonlarda mı?

Vagonlarda.
Damarlarını kesmişlerdi, ya da öylesine ölmüşlerdi...
Yarı ölüler ve yarı deliler indirdik.

Diğer trenlerde, Kielce'den ve başka yerlerden gelenlerde,
en azından yarısı ölmüştü.

Onları buraya, buraya,
böyle ve böyle yığdık.
Üst üste yığılmış binlerce insandılar...

Rampaya mı?

Rampaya.
Odun gibi istiflenmiş.

Ama ayrıca
öbür Yahudiler de, sağ olanlar, orada iki gündür bekliyordu,
çünkü küçük gaz odaları artık yetersiz kalıyordu.
Gece gündüz çalışıyorlardı, o dönemde.

Peki, acaba, rica ediyorum, çok açık olarak tarif edebilir misiniz, Treblinka'daki ilk izlenimlerinizi.
Çok açık olarak.
Bu çok önemli.

Treblinka'daki ilk izlenim, benim için
ve arkadaşlarımın bir kısmı için, felaket bir şey oldu.
Çünkü bize söylenmemişti
nasıl ve ne olduğu... Orada insanların öldürüldüğü.
Bu söylenmemişti.

Bilmiyordunuz.

Hayır.

Ama bu inanılır şey değil!

Ama öyle. Oraya gitmeyi istemiyordum.
Benim davamda kanıtlandı bu.
Bana şöyle dendi:
"Bay Suchomel, orada büyük terzi ve kunduracı atölyeleri var,
siz de onları denetleyeceksiniz."

Ama bunun bir kamp olduğunu biliyordunuz, değil mi?

Evet. Bana denmişti ki:
"Führer nakil işleri için emir verdi.
Bu Führer'in bir emri."

Nakil...

Nakil işleri.
Hiçbir zaman "öldürmek"ten söz edilmedi.

Evet, evet, anlıyorum.

Bay Suchomel, sizden değil,
yalnızca Treblinka'dan söz ediyoruz.
Çünkü sizin tanıklığınız çok önemli ve
siz Treblinka'nın ne olduğunu açıklayabilirsiniz.

Ama adımı vermeyin.

Hayır, hayır, size bu konuda sözüm var.
Tamam, Treblinka'ya geldiniz.

O zaman, erbaş, Stadie,
bize kampı gezdirdi,
bir baştan bir başa...
işte tam biz geçerken,
gaz odasının kapılarını açıyorlardı...
ve insanlar patates gibi düştüler yere.
Elbette bu bizi dehşete düşürdü ve sarstı.
Geri dönüp valizlerimizin üzerine oturduk,
ve yaşlı kadınlar gibi ağladık.

Her gün yüz Yahudi
cesetleri çukurlara sürüklemek üzere seçiliyordu.
Akşam, Ukraynalılar bu Yahudileri
gaz odalarına atıyor ya da öldürüyorlardı.
Her gün.

Kızgın Ağustos sıcağıydı.
Toprak kıvrım kıvrımdı
–dalgalı gibi–, gaz yüzünden.

Cesetlerden çıkan gaz mı?

Düşünün bir kez: çukurlar belki altı,
yedi metre derinlikteydi,
ve hepsi de tıklım tıklım ceset doluydu.
İncecik bir kum tabakası, ve sıcak. Anlıyor musunuz?
Bir cehennemdi orası.

Siz bunu gördünüz mü?

Evet. Tek bir kez, ilk gün.
O zaman kustuk ve ağladık.

Ağladınız mı?

Ağladık da, evet.
Koku iğrençti.

İğrenç mi?

Evet, çünkü durmadan gaz sızıyordu.
Korkunç derecede pis kokuyordu, pis koku
kilometrelerce yayılıyordu.

Kilometrelerce?

Kilometrelerce.

Koku her yerden duyuluyordu.
Yalnızca kampta değil, öyle mi?

Her yerden. Rüzgâra göre. Pis koku rüzgârla taşınıyordu.
Anlıyor musunuz?

Hep daha fazla kişi geliyordu, hep daha fazla,
öldürme imkânları yetersiz kalıyordu.
Beyler Varşova gettosunu olabildiğince çabuk boşaltmak istiyorlardı.
Gaz odalarının kapasitesi fazlasıyla düşüktü.
Küçük gaz odalarının.

Yahudiler sıralarını beklemek zorunda kalıyorlardı, bir gün, iki gün, üç gün.

Kendilerini bekleyen sonu hissediyorlardı.

Bunu hissediyorlardı.
Belki kararsızlık içindeydiler, ama anlayanlar da vardı.
Örneğin, geceleri, kızlarının damarlarını, sonra da kendininkileri kesen Yahudi kadınlar oluyordu.
Kendini zehirleyenler de vardı.
Gaz odasını besleyen motorun gürültüsünü duyuyorlardı.
Bir tank motoruydu bu.

Treblinka'da yalnızca motorların egzoz gazı kullanıldı.
Ziklon kullanılan kamp Auschwitz'tir.

Bekleyişten dolayı,
Eberl –Eberl kampın komutanıydı– Lublin'e telefon etti.
Şöyle dedi:
"Bu şekilde devam edemeyiz, artık yapamıyorum, durdurmalıyız."
Ve bir gece, Wirth geldi.
Her şeyi denetledi, hemen geri döndü.
Sonra Belzek'ten adamlarla tekrar geldi...
pratisyenlerle.
Ve Wirth nakillerin bir süre durmasını sağladı.

Yerlerde yatan cesetler ortalıktan kaldırıldı.
Eski tip gaz odaları dönemiydi.
Ve o kadar çok insan düşüp kalıyordu ki, o kadar çok ölü vardı ki,
başınızdan atamıyordunuz,
cesetler gaz odalarının çevresinde yığılıp birikiyor ve orada günlerce kalıyordu.
Ve bu ceset yığınlarının altında bir çirkef vardı,
on santimetrelik bir çirkef, kan, kurt ve pislik karışık.
Hiç kimse istemiyordu bunu kazımayı.
Yahudiler orada çalışmaktansa kurşuna dizilmeyi tercih ediyorlardı.

Kurşuna dizilmeyi mi?

Korkunç bir şeydi bu. Kendilerinden olanları toprağa gömmek ve kendi gözleriyle görmek...

Cesetlerin etleri ellerinde kalıyordu.
O zaman Wirth işe kendi girişti,
birkaç Almanla birlikte...
ve uzun kayışlar biçtirdi
cesetlerin gövdesine çepeçevre geçirip onları çekmek için.

Kim yaptı bunu?

Almanlar.

Wirth mi?

Almanlar ve Yahudiler.

Almanlar ve Yahudiler!
Ama Yahudiler de, ha?

Yahudiler de.

Evet. Peki Almanlar ne yapıyordu?

Yahudileri zorluyorlardı...

Onları dövüyorlar mıydı?

... ya da ortalığı boşaltmak için kendileri de işe girişiyordu.

Hangi Almanlar yaptı bunu?

Bizim muhafız birliğinden orada görevlendirilmiş olan adamlar.

Almanlar, kendileri?

Buna zorlandılar.

Onlar kumanda ediyorlardı!

Kumanda ediyorlardı... Kumanda ediliyorlardı... ve kumanda da ediyorlardı.

Bence, Yahudiler yaptı bunu.

Böyle bir durumda, Almanlar da bir ucundan tutmak zorundaydılar.

Filip Müller, Çek Yahudi, Auschwitz'in beş kez yok edilen "özel komando"sundan sağ kurtulmuş.

Filip, 1942 Mayısı'nın o Pazar gününde,
ilk kez, Auschwitz 1 krematoryumuna girdiğinde,
kaç yaşındaydın?

Yirmi.

Bir Pazar günüydü, aylardan Mayıs'tı.

11. blokta, yeraltındaki bir hücreye hapsedilmiştik.
Hücrede olduğumuz sırada
birkaç SS çıkageldi.

Nezaretleri altında, kampın sokaklarının birinde ilerledik.
Bir kapıdan geçtik,
ve yaklaşık yüz metre ilerde,
kapıdan yüz metre ilerde,
karşıma ansızın bir bina çıktı,
bir bacası olan yassı bir bina.
Arka tarafta bir giriş gördüm,
nereye götürüldüğümüzden habersizdim, bizi öldüreceklerini sanıyordum.
Birdenbire, bir kapının önünde,
bu binanın ortasındaki küçük bir fenerin altında,
genç bir Unterscharführer bağırdı:
"İçeri, pis herifler, domuzlar!"

Ve kendimizi bir koridorda bulduk.
Bizi koridorda kovaladı.
Hemen o anda, pis koku, duman, soluğumu tıkadı.
Biraz daha koştuk
ve o zaman dış çizgileriyle
ilk iki fırını fark ettim.
Fırınların arasında da birkaç Yahudi dört dönüyordu.

Bulunduğumuz yer, ölülerin yakıldığı salondu,
krematoryumda,
Auschwitz 1 kampında.

Ve oradan bizi başka
büyük bir salona doğru sürdüler.
Sonra cesetlerin giysilerini çıkarma emri aldık.
Etrafıma bakıyorum...
yüzlerce ceset var.
Giyiniktiler.

Cesetlerin arasında, karmakarışık,
valizler, paketler...
bir de, hemen hemen her yere dağılmış
mavi-mor tuhaf kristaller.
Ama benim için her şey anlaşılmazdı.
Kafanıza darbe yemişsiniz gibi, yıldırım çarpmış gibi.
Nerede olduğumu bile bilmiyordum!
Peki nasıl mümkün olabilirdi
bunca insanı birden öldürmek!

Tam birkaçını soymuştuk bile,
fırınları besleme emri verildi.
Birden, bir Unterscharführer bana doğru atıldı ve şöyle dedi:
"Çık buradan, git cesetleri karıştır!"

Ama ne demekti bu
"cesetleri karıştırmak"?
Ölülerin yakıldığı salona girdim.
Orada bir Yahudi tutuklu vardı,
Fischel, daha sonra ekip başı oldu.
Bana baktı, sonra gördüm
fırının ateşini büyük bir çubukla nasıl karıştırdığını.
O zaman bana dedi ki: "Benim gibi yap,
yoksa SS seni gebertir."
Bir köseği alıp
O ne yapıyorsa aynını yaptım.

Bir köseği mi?

Ateş karıştırıcı, demirden.
Ve Fischel'in emrine uydum.

O sırada şoktaydım, hipnotize olmuş gibiydim,
Bana ne emrediliyorsa hepsini yerine getirmeye hazırdım.
O kadar aklım başımdan gitmiş, o kadar şaşkına dönmüştüm ki
Fischel'in bana her dediğini yaptım.
Böylece fırınlar beslendi,
ama deneyimsizdik...

ve vantilatörlerin
gerekenden daha uzun süre dönmesine yol açtık.

Vantilatörler mi?

Evet. Ateşi körüklemek için vantilatörler vardı.
Çok uzun süre çalıştılar.
Yüksek ısıya dayanıklı tuğlalar bir anda çatladı,
sonra da Auschwitz'in krematoryumunu
bacaya bağlayan kanalizasyonlar
tıkandı.

Ölü yakma işi yarıda kaldı.
Fırınlar artık çalışmıyordu.

Ve daha sonra, akşam olunca, kamyonlar geldi,
geriye kalanları yüklememiz gerekti,
yaklaşık üç yüz cesedi,
kamyonlara,
ve bizi bindirip götürdüler...
bugün bile nereye olduğunu bilmiyorum,
ama büyük olasılıkla Birkenau'da bir tarlaydı.
Cesetleri boşaltıp
bir çukura koyma emri aldık.
Bir çukur vardı, sonradan kazılmış bir çukur...
birden, yeraltından su fışkırdı
ve cesetleri dibe doğru sürükledi.

Gece olunca,
bu iğrenç işi durdurmak zorunda kaldık, bizi tekrar
Auschwitz'e getirdiler.

Ertesi gün yeniden aynı yere götürüldük.
Ama su yine yükselmişti.
Bir itfaiye arabası SS'lerle birlikte geldi ve suyu tulumbayla çektiler.
Bu çamurlu çukura inmemiz gerekti,
cesetleri oraya yığmak için.
Ama yapışkandılar...

Örneğin, bir kadını çekip almak istediğimde, elleri...
eli kaygandı, yapışkandı, onu çekmek istedim...
ama arkaya devrildim, suyun içine,
çamura.
Ve hepimiz aynı durumdaydık.
Yukarıda, çukurun kıyısında, Aumeyer ve
Grabner bağırıyordu:
"Kıpırdanın, aşağılıklar, pis herifler!
Sizi yola getireceğiz, bok yığınları!"
Ve bu... bu...
koşullarda, deyim yerindeyse eğer, dayanacak hali kalmamış iki arkadaşım vardı. Onlardan biri de,
bir Fransız öğrenci.

Yahudi mi?

Hepsi Yahudi... Güçleri tükenmişti.
Oracıkta kaldılar, balçığın içinde.
O zaman Aumeyer
SS'lerinden birini çağırdı:
"Haydi, işini bitir şu pisliklerin!"
Artık dayanamıyorlardı. Ve iki arkadaşım oracıkta öldürüldü.

Birkenau'da krematoryum yok muydu o dönemde?

Hayır. Henüz yoktu.
Birkenau tamamlanmamıştı.
Yalnızca B1 kampı –daha sonra kadınlar kampı oldu– vardı.
Ta 1943 baharında kalifiye işçilerle
vasıfsız işçiler, hepsi de Yahudi,
burada çalışıp
dört krematoryumu inşa etmek zorunda kaldılar.

Her krematoryumda on beş fırın,
yaklaşık 280 metrekare büyük bir vestiyer
ve büyük bir gaz odası vardı
bu odada aynı anda üç bine varan insan gazla zehirlenebilirdi.

1942 Eylülü'nde yeni gaz odaları yapıldı.

Onları kim yaptı?

Hackenhold ve Lambert'in yönetiminde,
Yahudiler yaptı bu işi.
En azından kaba işçiliği.
Kapıları Ukraynalı dülgerler çattı.
Gaz odalarının kapılarına gelince,
zırhlı kazamat kapılarıydı bunlar.
Onları sanıyorum Bialystok'tan getirdiler, orada Rus kazamatları vardı.

Yeni gaz odalarının kapasitesi ne kadardı?

İki tane vardı, değil mi?

Evet. Ama eskileri yine de yıkılmamıştı.
Nakiller kalabalık olunca,
onlar tekrar kullanılıyordu.
Ve burada... Yahudiler her bir tarafta beşer tane bulunduğunu söylüyor,
ben dört diyorum,
ama emin değilim.
Her ne olursa olsun, yalnızca yukarıdaki sıra,
şu taraf, çalışmaktaydı.

Peki neden öteki taraf değil?

Çünkü cesetlerin taşınması fazla karmaşıklaşırdı.

Çok mu uzaktı?

Evet. Çünkü Wirth orada "ölüm kampı"nı kurdurdu
ve orada bir "işçi Yahudiler" komandosu görevlendirdi.
Bu sabit bir komandoydu
yaklaşık iki yüz kişiden oluşuyordu
bunlar hep "ölüm kampı"nda çalıştı.

Peki yeni gaz odalarının kapasitesi ne kadardı?

Yeni gaz odalarının... Bir bakalım...
İki saatte üç bin kişiden kurtulabilirdiniz.

Ama bir tek gaz odasında aynı anda kaç kişi?

Ben tam olarak söyleyemem bunu size.
Yahudiler iki yüz diyorlar.

İki yüz mü?

Evet, iki yüz.
Bu boyda bir oda düşünün.

Auschwitz'te çok daha fazlaydı!

İyi de Auschwitz bir fabrikaydı!

Ya Treblinka?

Size kendi tanımımı söyleyeyim.
Bu aklınızda kalsın:
Treblinka bir ölüm zinciriydi, kuşkusuz ilkel, ama iyi çalışan.

Bir zincir?

...ölüm üreten. Anlıyor musunuz?

Evet.
Ama ilkel?

İlkel. Evet, ilkel.
Ama iyi çalışıyordu, bu ölüm zinciri.

Ve Belzek, daha mı ilkeldi?

Belzek laboratuvardı.
Kampa kumanda eden Wirth'ti.
Ve Wirth orada akla gelebilecek her denemeyi yaptı.
Başlangıçta yanlış davrandı.
Çukurlar taşıyordu,
çirkef SS'lerin yemekhanesinin önüne sızıyordu.
Berbat kokuyordu.. Yemekhanenin önünde...
Barakalarının önünde.

Belzek'te bulundunuz mu?

Hayır. Wirth kendi adamlarıyla...
Franz'la, Oberhauser'la
ve Hackenhold'la, her şeyi denedi orada.
Bu üçü cesetleri çukura kendileri yerleştirmek zorundaydılar,
Wirth ne kadar yere ihtiyacı olduğunu bilebilsin diye.
Bunu yapmak istemediklerinde –Franz karşı çıkıyordu–, Wirth,
Franz'ı kamçılayarak dövüyordu,
Hackenhold'u da, düşünebiliyor musunuz?

Kurt Franz mı?

Kurt Franz.
Wirth böyleydi işte. Ve bu deneyimine güvenerek,
Treblinka'ya geldi.

Münih.
Bir birahanede, Joseph Oberhauser.

Söyleyin bana...
Günde kaç litre bira satıyorsunuz?
Cevap veremez misiniz?

Kendimce nedenlerim var.

Neden hayır?
Günde kaç litre bira satıyorsunuz?

Birahanedeki başka bir garson.

Haydi, söyle ona!

Joseph Oberhauser.

Ne söyleyeyim ona?..

Birahanedeki başka bir garson.

Yaklaşık. Ona yaklaşık bir şey söyle!

Joseph Oberhauser.

Dört, beş hektolitre.

Ne kadar?

Dört, beş hektolitre.

Dört, beş hektolitre. Çokmuş.
Peki burada uzun zamandır mı çalışıyorsunuz?

Yaklaşık yirmi yıldır.

Yirmi yıl.
Ama niçin gizliyorsunuz...

Kendimce nedenlerim var.

... yüzünüzü?

Kendimce nedenlerim var.

Hangi nedenler?
Ama niçin, söyleyin bana!

Bu adamı tanıdınız mı?

Hayır mı? Christian Wirth...
Bay Oberhauser!

Belzek'i hatırlıyor musunuz?
Belzek'ten anılarınız var mı? Hayır mı?
Ya taşan çukurlar?
Hatırlamıyor musunuz?

Bay Spiess, 1960'ta Frankfurt'ta yürütülen Treblinka davasındaki başsavcı.

Asıl *Eylem*'in başlayışını belirleyen şey, tamamen kendiliğinden oluşmuş bir durumdu.
Treblinka'da, örneğin,
Eberl, komutan, izin verince
kampın "işlem uygulayabileceğinden" daha fazla sürgün geldi.
Bu felaket oldu.
Dağ gibi yığılmış cesetler!

Bu beceriksizliğin haberi
"Aktion Reinhard"m başında bulunan
Odilo Globocznik'e, Lublin'e ulaştı.
Globocznik Treblinka'ya gidip,
durum hakkında bir fikir edinmek istedi.
Bu yolculukla ilgili çok somut bir ifade var elimizde, eski şoförü Oberhauser'in anlattıklarına dayanıyor.
Sıcak bir ağustos günüydü...
Bütün kamptan yükselen bir
çürümüş et kokusu vardı.

Globocznik içeri girme zahmetine bile katlanmadı,
burada, komutanlık blokunun önünde durdu.
Dr. Eberl'i çağırdı
ve onu şu sözlerle selamladı:
"Ne cüretle her gün bu kadar çok kişi kabul edersin, yalnızca üç bininden 'kurtulabiliyorken'?"
Operasyonlar böylece yarıda kesildi,
Eberl alındı, Wirth geldi,
onu da hemen Stangl izledi,
ve kamp tamamen yeni bir düzene sokuldu.

"Aktion Reinhard" üç soykırım kampını kapsıyordu:
Treblinka, Sobibor ve Belzek.
Bug civarındaki üç soykırım kampı diye de geçer,
çünkü hepsi de Bug civarında ya da Bug nehrinin hemen yakınındaydı.

Gaz odaları kampın merkeziydi:
Öncelikle onlar yapılıyordu,
ya bir orman içine, ya da Treblinka'da olduğu gibi bir tarlaya.
Yalnızca gaz odaları taş binalardı.
Diğer hepsi büyük tahta barakalardı:
bu kamplar uzun süre dayansın diye yapılmıyordu.
Himmler "Kesin Çözüm"ü başlatmak için acele ediyordu.
Alman ordusunun doğuya doğru ilerlemesinden yararlanarak,
bu uzak iç bölgede, olabildiğince gizlice,
kitlesel cinayetleri gerçekleştirmek gerekiyordu.

Yani, üç ay sonra ulaşılan mükemmellik
ilk zamanlarda yoktu.

Jan Piwonski (Sobibor).

1942 Martı'nın sonuna doğru,
buraya oldukça kalabalık Yahudi grupları getirildi,
elli ile yüz arası insan.

Birçok trenle
baraka malzemeleri, direkler,
dikenli teller, tuğlalar geldi,
ve kampın tam anlamıyla yapımına başlandı.
Almanların zorla uyguladıkları çalışma ritmi aşırı
derecede hızlıydı.
Nasıl bir ritmle çalıştıklarını görünce
–son derece hoyratçaydı–,
bu tesisatı, sonra etrafı çevrilen bu alanı görünce,
çünkü yine de oldukça geniş bir yüzey çevrelenmişti,
anladık ki Almanların bu yapmakta olduğu
insanlara yarayacak bir şey değildi.

Haziran başında
ilk konvoy geldi.
Belki kırktan fazla vagonu vardı.
Bu konvoya siyah üniformalı SS'ler eşlik ediyordu.
Bu bir öğleden sonra oldu, tam ben çalışmayı bitiriyorken.

... Ama bisikletini aldı ve evine döndü.

Neden?

Düşünebildiğim yalnızca
bu insanların oraya kampın yapımında çalışmak üzere geldikleriydi,
orada daha önce çalışmış olanlar gibi.
Bilemezdik ki,
bu konvoyun
yok edilmek üzere getirilenlerin ilki olduğunu.
Hem zaten, nasıl bilebilirdik
Sobibor'un Yahudi toplumunun topluca yok edildiği bir yer olacağını.
Ertesi sabah,
çalışmak için buraya geldiğimde,
gara mutlak bir sessizlik hâkimdi,
ve burada çalışan Polonyalı gar personeliyle konuşmalarımız sonrasında, kavranması hepten güç bir şeyler olup
bittiğini anladık.

Her şeyden önce, kamp inşa edilirken,
bağırarak verilen Almanca emirler vardı,
çığlıklar vardı, koşarak çalışan Yahudiler vardı,
silah sesleri vardı,
oysa şimdi, bu sessizlik vardı, iş komandoları yoktu,
gerçekten, görülmemiş bir sessizlik.
Tam kırk vagon gelmişti, ama ortada hiçbir şey yok, dolayısıyla bu çok garip bir şeydi.

Sessizlik mi sağladı anlamalarını?

Öyle. Evet.

Bu sessizliği tarif edebilir mi?

Bu sessizlik...
Kampın içinde hiçbir şey olmuyordu,
hiçbir şey görünmüyordu, hiçbir şey duyulmuyordu,
tek hareket yoktu.

Bu durumda, kendilerine sormaya başladılar:
"Peki bu Yahudiler, nereye koydular onları?"

Filip Müller.

Blok 11'de, Auschwitz 1'de, 13 numaralı hücreye,
özel komando hapsedilmişti.
Bu hücre yeraltmdaydı, tecrit edilmişti;
bizler artık
"sır taşıyanlardık", bekletilen ölülerdik.
Hiç kimseyle konuşmamamız,
hiçbir tutsakla ilişki kurmamamız gerekiyordu.
SS'lerle bile.
"Aktion"da görevli olanlar dışında.

Bir pencere vardı,
avluda olup bitenleri işitiyorduk.
Kurşuna dizmeleri, işkence edilenlerin çığlıklarını,
bağırıp çağırmaları. Ama göremiyorduk.

Bu böyle birkaç gün sürdü.
Bir gece bir SS çıkıp geldi,
siyasi şubedendi.
Saat yaklaşık sabahın dördüydü.
Kamp henüz uykudaydı, kampta herkes uyuyordu.
Tek ses yoktu kampta.
Bir kez daha bizi hücremizden çıkardılar ve krematoryuma götürdüler.
Ve ilk kez orada gördüm
yeni gelenlere
nasıl davranıldığını.
Bizi bir duvarın önüne sıraladılar
kesin emirdi, hiç kimseyle konuşmak yoktu.
Ve birden krematoryum avlusunun tahta kapısı açıldı, iki yüz elli, üç yüz bin kişilik bir kortej göründü,
yaşlılar, kadınlar.
Ellerinde çantalar vardı... göğüslerinde Davut yıldızı.
Aradaki mesafeye rağmen, anladım ki
Polonyalı Yahudilerdi,
büyük olasılıkla Yukarı Silezya'dan,
Auschwitz'e yaklaşık otuz kilometre mesafedeki Sosnowitz gettosundan geliyorlardı.
Sözlerinin bir kısmı kulağıma çalınıyordu.
Anladıklarımdan biri *fachowitz*'ti.
"kalifiye işçi" demektir.
Sonra, *Malach-ha-Mawis*...
Yidişte, "Ölüm meleği"dir,
harginnen: "bizi öldürecekler".
Ve bu sözcüklerden anlıyordum,
açıkça görüyordum içlerinde nasıl bir çatışma yaşadıklarını.
Kâh çalışmaktan söz ediyorlar,
belki hâlâ umut ediyorlar...
kâh *Malach-ha-Mawis*'i,
ölüm meleğini anımsıyorlardı.
Sözcükler arasındaki çelişki duyguların
çelişkisini yansıtıyordu.
Ansızın bir sessizlikle

krematoryumun avlusunda toplanmış grup taş kesildi.
Ve bütün gözler
binanın düz çatısına çevrildi.
Peki kimler vardı orada?
Aumeyer, SS,
Grabner, siyasi şubenin başı
ve Untersturmführer Hössler.
Bu sırada Aumeyer söz aldı:
"Buraya çalışmak için geldiniz
cephede çarpışan askerlerimiz için.
Ve çalışanlar için, her şey yoluna girecek."

İnsanların yeniden biraz umutlandıkları görülebiliyordu.
Bu çok açıkça hissediliyordu.
Cellatlar ilk engeli aşmışlardı.
O zaman konuşma sırası Grabner'e geldi:
"Bize duvarcılar gerek, bize elektrikçiler gerek.
Bize bütün meslekler gerek."
Sonra da Hössler nöbeti Grabner'den devraldı.
Parmağıyla, kalabalığın arasında, ufak tefek bir adamı
işaret etti.
Onu hâlâ görür gibiyim.
"Mesleğiniz nedir?"
Adam şöyle dedi:
"Subay Bey, ben terziyim.
— Terzi misiniz? Ne terzisi?
— Erkek terzisi. Hayır; hem erkek hem kadın.
— Harika! Bize böyle kişiler gerek atölyelerimizde.
Arkasından, bir kadını sorguya çekiyor:
"Mesleğiniz nedir?
— Hemşire.
— Bravo! Hastanelerimizde hemşirelere ihtiyacımız var, askerlerimiz için.
Hepinize ihtiyacımız var. Ama önce, soyunun...
mikroptan arındırılmanız gerekiyor.
Sizin sağlığınız bizim için önemli."

Biraz daha rahatlamış olduklarını gördüm,
kendilerine söylenenler kaygılarını gidermiş gibiydi,
ve giysilerini çıkarmaya başladılar.

Kuşkulanıyor olsalardı bile...
Yaşamak isteyen umuda mahkûmdur.

Giysiler avluda kalmıştı.
Her yerdeydiler, darmadağınık.
Aumeyer'in yüzü ışıl ışıldı, işi halletme tarzından pek gurur duyuyordu.
SS'lerinden birkaçına döndü ve şöyle dedi:
"İşte yöntem! Böyle yapın!"
Bu kurnazca oyunla,
nitelik açısından gerçek bir sıçrama kaydedilmişti:
bundan böyle giysiler kullanılabilirdi.

Raul Hilberg, tarihçi (Burlington, Amerika Birleşik Devletleri).

Önemli sorulardan başlamadım, çünkü cevapların
zayıf kalmasından korkuyordum.
Tersine, üzerinde durduğum şey
açıklayıcı bilgiler ve ayrıntılar oldu,
onları bir "biçim"e,
bir yapıya göre düzenlersem,
olup biteni açıklayamasa da
en azından betimlemeye yarar diye.
İşte böylece, kıyımın
bürokratik sürecini –olan buydu gerçekten de–
bir aşamalar dizisi olarak inceledim,
mantıksal bir düzen içinde birbirlerini izliyor,
ve özellikle deneyimden, geçmişteki
deneyimden kaynaklanıyorlardı.
Bu söylediğim, hem yönetimle ilgili önlemler için geçerlidir

hem de psikolojik saldırı araçları için, hatta propaganda için de.
Buluş sayılacak şeyler şaşırtacak denli az olmuştur,
elbette, günü gelip de, daha önce zaten yapılmış olan her şeyin ötesine geçerek, bu insanları gazla zehirlemek, yani kitleler halinde yok etmek gerekinceye kadar.
İşte bunu yapan bürokratlar yeni bir şey bulmuş oldu.
Ama bütün yaratıcılar gibi, gerçekleştirdiklerine berat belgesi almadılar, karanlıkta kalmayı yeğlediler.

Naziler ne aldı geçmişten?

Zaten resmen ilan etmiş oldukları yasaların içeriklerini,
örneğin, Yahudilerin kamu görevlerinden alınmasını,
karma evliliklerin yasaklanmasını, Ari ırktan
hizmetçi kullanılacaksa
kırk beş yaş altındakilere izin verilmemesini,
"markalama", özellikle de sarı yıldız kararnamesini,
gettonun zorunlu tutulmasını,
bir Hıristiyanı mirastan
mahrum etmek için yazılmış,
bütün Yahudi vasiyetnamelerinin vesayet altına alınmasını.
Bu önlemlerin pek çoğunu zaman içinde, bin yıldan fazla bir süre boyunca biçimlendirenler,
Kilise'nin yetkili kişileri,
sonra da onların izinden yürüyen laik hükümetlerdi.
Ve bu şekilde biriktirilen deneyim doğrusu şaşırtacak ölçüde çok şeyi çekip aldıkları bir depo oldu.

Her önlemin karşılaştırılabileceğini mi düşünüyorsunuz?

Çok sayıda Alman kanun ve kararnamesi geçmişteki
kefilleriyle karşılaştırılabilir
ve kesin koşutluklar kurulabilir,
ayrıntılara varıncaya dek, sanki bir bellek varmış da
kendiliğinden uzanıp geliyormuş gibi ta 1933,
1935, 1939 yıllarına ve daha ötesine.

Bu açıdan, hiçbir buluşları olmadı yani?

Çok az şeyi ilk onlar buldu, Yahudi portresini bile onlar bulmadı,
tarihi XVI. yüzyıla uzanan metinlerden aldılar.

Aynı şekilde propaganda bile, o düş gücü, yaratıcılık dünyası, orada bile, geriden izlediler kendilerinden öncekileri, XIX. yüzyıldaki Martin Luther'i.
Orada da, yeni bir şey bulmadılar.
Buluşları Kesin Çözüm'le başladı.
Bu onların büyük buluşları oldu ve sürecin tamamını daha önce yapılmış olan her şeyden farklı kılan da budur.
Bu açıdan,
Kesin Çözüm benimsenince,
ya da daha açık söylersek,
bürokrasi bunu kendine mal edince olup bitenler,
tarihte bir dönüm noktası oluşturdu.
Burada bile, benim savıma göre, mantıksal bir ilerleyiş olgunlaşma aşamasına ermiştir,
doruğa ulaşma denilebilecek bir süreçten geçmiştir.
Çünkü ilk çağlardan beri, IV.,
V. ve VI. yüzyıllardan başlayarak,
Hıristiyan misyonerler Yahudilere demişlerdi ki:
"Sizler bizim aramızda Yahudi olarak yaşayamazsınız."
Erken ortaçağdan başlayarak onları izleyen laik şefler de şöyle karara bağladılar:
"Bizim aramızda yaşayamazsınız."
Son olarak Naziler kararname çıkardılar: "Artık yaşayamazsınız."

Demek ki üç aşama şunlar oldu: birincisi,
din değiştirme,
arkasından gettolaştırma...

Kovma. Sonuncusu da ülke toprakları dahilindeki çözüm oldu, Alman kontrolündeki topraklarda uygulamaya konan, göçlere meydan vermeyen çözüm:
Ölüm,
Kesin Çözüm.
Ve Kesin Çözüm, anlıyor musunuz, gerçekten kesindir,
çünkü din değiştirenler gizliden gizliye hâlâ Yahudi kalabilirler,
kovulanlar bir gün geri gelebilirler,
ama ölüler asla tekrar ortaya çıkmayacaklar.

Peki son evreye bakarsak,
gerçekten öncü mü oldular?

Evet, daha önce bir benzeri olmadı ve tamamen yeniydi.

Peki bir fikir vermek mümkün mü,
bu mutlak yenilik hakkında, çünkü sanıyorum
kendileri için de yeniydi bu?

Evet, yeniydi ve işte bu nedenle
tek bir belge, özel bir plan, bir "not defteri" bulamazsınız ki kuşkuya yer bırakmaz biçimde açıkça belirtilmiş olsun:
"Artık Yahudiler öldürülecek."
Hep genel ifadelerden hareketle sonuca varılıyor.

Genel ifadeler mi?

Evet, toptan da olsa ülke topraklarıyla sınırlı da olsa, Kesin Çözüm teriminin kendisi bile,
bürokratın buradan hareketle "anlam çıkarmasını" sağlıyor.
Belli bir belge okuyamazsınız,
buna Goering'in Heydrich'e yazdığı
(1941 yazında) iki paragrafla, onu Kesin Çözüm'e girişmekle görevlendirdiği mektup da dahildir,
ve bu metni inceleyip de her şeyin açıklandığını
düşünemezsiniz, tam tersine.

Tam tersine mi?

Evet. Bu verilen bir yetkiydi,
keşfetsinler, başlatsınlar diye,
o güne kadar da dile getirilememişti.
Ben olanları böyle değerlendiriyorum.

Peki bu her alanda geçerli miydi?

Kesinlikle.
Operasyonun her aşamasında yeni bir şey bulmak gerekmiştir.
Gerçekten, o derece,
çünkü her sorun benzersizdi:
yalnızca Yahudilerin nasıl öldürüleceği değil,
ya malları mülkleri ne yapılacaktı ve dünyanın bunu öğrenmesi nasıl önlenecekti?
Böyle bir sürü sorun... Hepsi yeniydi.

Franz Schalling (Almanya).

Önce bir anlatın bana:
Nasıl geldiniz Kulmhof'a, Chelmno'ya?
Lodz'daydınız, değil mi?

Lodz'da, evet.

Litzmannstadt'ta mı?

Litzmannstadt'ta, evet.
Orada, hiç durmadan nöbet tutuyorduk.
Hedefleri koruyorduk: değirmenleri,
yolları, Hitler'in Doğu Prusya'ya geldiği sıralardı.
Biraz sıkıcıydı ve bize dediler ki:
"Bu dön dolaş aynı işten kurtulmak isteyen adamlar arıyoruz."
O adamlardan olduk.
Kışlık bir üniforma, manto, kürk başlık, içi kürklü botlar, vs.
"kazandık", iki ya da üç günün sonunda da emir geldi:
"Yola çıkıyorsunuz!"
Bizi kamyonlara bindirdiler, iki, belki üç...
şimdi bilemiyorum... oturulacak sıraları vardı,
gittik, gittik,
ve oraya vardık.
Her yer SS, polis kaynıyordu.
İlk sorumuz: "Ne iş yapacağız burada?
— Bekleyin bakalım!"

Bekleyin bakalım?

Bekleyin bakalım!

Siz SS'ten değildiniz, göreviniz...

Polistim.

Ne polisi?

"Koruma!"

Derken, toplanma emri: "Deutsches Haus'a!",
köyün tek taş binası.
Bizi içeri soktular.
Hemen sonra da SS'lerden biri şöyle dedi:
"Gizlilik yükümlülüğü!"

Gizlilik?

"Gizlilik yükümlülüğü!"
"Şunu imzalayın." Her birimiz imzalamak zorunda kaldık.
Tek tek hepimiz için hazırlanmış bir fiş vardı.

İçeriği neydi?

"Yükümlülük... gizlilik yükümlülüğü", vs.
Tamamını okumadık bile.

Yemin etmeniz mi istendi?

Hayır, imzamız.
Göreceğimiz her şey hakkında çenemizi kapalı tutacağımıza dair imza attık.

"Çeneyi kapalı tutmak"?

Tek kelime yok. Hepimiz
imzaladıktan sonra, bize: "Yahudi sorununa Kesin Çözüm," dediler.
Anlamıyorduk.

A! Birisi dedi ki...

Orada neler olacağını bildirdi.

Birisi "Kesin Çözüm..." mü dedi?
"Kesin Çözüm"de görev alacaksınız mı dedi?

Evet. Ama bunun anlamı neydi,
hiç duymamıştık bunu!
O zaman bize açıkladı.

Bu tam olarak ne zaman oldu?

Bir bakalım... ne zamandı?...
kışın, 1941-1942 kışı.
Sonra bizi karakollarımıza verdiler.
Bizim nöbet yerimiz yol kıyısındaydı.
Şatonun önünde, bir nöbetçi kulübesi.

O halde siz "şato komandosu"ndaydınız?

Evet.

Gördüklerinizi tarif edebilir misiniz?

Görebiliyorduk, kapı girişindeydik.
Yahudiler geldiklerinde, bitmiş tükenmiş insanlar...
Yarı donmuş, aç, pis...
Daha o zamandan yarı ölü. Yaşlılar, çocuklar.
Düşünsenize! Uzun bir yolculuk,
kamyonda, ayakta, sıkış tıkış!
Tahmin ediyorlar mıydı? Bilmek imkânsız.
Kuşkulanıyorlardı, bu kesin.
Gettoda geçen aylardan sonra, bir düşünün!
Bir SS'in onlara söylev çekişini duyuyordum:
"bitlerinizi temizleyeceğiz,
sizi yıkayacağız,
burada çalışacaksınız."
Yahudiler onaylıyordu:
"Evet, bizim istediğimiz de bu."

Şato büyük müydü?

Oldukça büyüktü. Basamaklı geniş bir sekisi vardı,
Ve işte orada, merdivenin başında duruyordu SS.

Peki ya sonra neler oluyor?

Yahudileri önlerine katıp birinci kattaki iki, üç büyük salona götürüyorlardı.
Orada soyunmaları gerekiyordu, her şeylerini vermeleri.
Yüzükleri, altınları, her şeyi.

Evet.

Peki Yahudiler orada ne kadar kalıyorlardı?

Soyunacak kadar.
Sonra, çırılçıplak, bir başka merdivenden aşağıya
yeraltındaki bir koridora iniyorlar
oradan tekrar rampaya doğru çıkıyorlardı,
gaz kamyonlarının onları beklediği yere.

Yahudiler kendi istekleriyle mi giriyorlardı bu kamyona?

Hayır, onları dövüyorlardı.
Kalabalıkta kime denk gelirse vuruyorlardı.
O zaman anlıyordu Yahudiler, çığlıklar atıyorlardı...
Korkunç! Korkunçtu!
Biliyorum çünkü biz aşağıya,

mahzene inerken onların hepsi kamyonda oluyordu.
Aşağıda, "işçi Yahudiler"in hücrelerini açıyorduk, bunların görevi,
avluda, birinci katın penceresinden atılan eşyaları toplamaktı.

Bana gaz kamyonlarını tarif edin.

Ağır vasıtalar.

Çok mu büyük?

Hım... bir bakalım...
buradan pencereye kadar.
Bildiğiniz kamyonlar,
taşıma işlerinde kullanılanlar, arkadan iki kapılı.

Peki sistem neydi?
Nasıl, neyle öldürüyorlardı?

Egzoz gazlarıyla.

Egzoz gazlarıyla mı?

Şöyle oluyordu: Polonyalılardan biri bağırıyordu: "Gaz!"
O zaman şoför kamyonun altına girip,
boruyu oraya tutturuyordu,
gazın aracın içine doğru geçişini sağlayan boruyu.
Motor gazının.

Gaz içeri nasıl giriyordu?

Bir hortumdan. Bir borudan.
Kamyonun altında bir şeyler oluyordu,
tam olarak ne, bilmiyorum.

Yalnızca egzoz gazı mıydı?

Evet.

Şoförler kimlerdi?

SS'lerdi.
Bütün bu adamlar SS'ti.

Sayıları çok muydu bu şoförlerin?

Bilmiyorum.

Kaç kişi, iki, üç, beş, on?

Hayır, o kadar değil, iki ya da üç, daha çok değil.
Sanıyorum iki kamyon vardı...
Bir büyük, bir de daha küçük, sanırım.

Demek ki, şoför geçip oturuyordu... Öne mi?

Evet, kapıların kapatılmasından sonra

şoför mahalline çıkıyordu
ve motoru çalıştırıyordu.

Gaza sonuna kadar mı basıyordu?

Bunu bilemem, bilmiyorum.

Ama motorun gürültüsünü duyuyordunuz, değil mi?

Evet, dönüşü ta kapının oradan duyuluyordu.

Peki bu güçlü bir gürültü müydü?

Bir kamyon motoru gürültüsü.

Motor çalışırken kamyon durur vaziyette miydi?

Evet, durur vaziyetteydi.

Evet...

Sonra ilerlemeye başlıyordu,
ana kapıyı açıyorduk ve ormana doğru gidiyordu.

İnsanlar çoktan ölmüş mü oluyorlardı?

Bunu bilemem.
Sessizlik oluyordu. Tek bir çığlık kalmıyordu.

Tek bir çığlık kalmıyordu ha?

Artık hiçbir şey duyulmaz oluyordu.

Mordechaï Podchlebnik, soykırım sürecinin
Chelmno'daki (Kulmhof) birinci döneminden,
"Şato Dönemi"nden sağ kurtulanlardan.

1941 yılının sonu olduğunu hatırlıyor,
yılbaşından iki gün önce.
Gece gelip dışarı çıkardılar onları,
sabah da Chelmno'ya vardılar.
Orada bir şato vardı.

Şatonun avlusuna vardığında,
korkunç bir şeyler olduğunu biliyordu zaten.
Çoktan anlamıştı.
Avluya saçılmış giysileri, ayakkabıları gördüler.
Ortada kendilerinden başka hiç kimsenin olmadığını gördü,
anne babasının da aynı yollardan geçtiğini biliyordu.
Ve hiçbir Yahudi kalmamıştı.

Onları bir mahzene indirdiler.
Duvarlara şöyle yazılmıştı:
"Buradan hiç kimse sağ çıkmaz."
Yidiş yazılardı bunlar.
Birçok isim vardı.
Öyle sanıyor ki bunlar Chelmno civarındaki küçük köylerden gelen Yahudilerdi,
oraya kendisinden önce varmışlar,
adlarını yazmışlardı.

Yılbaşından birkaç gün sonra, bir sabah,
bir kamyonun insanlarla birlikte geldiğini duydular.
Sonra SS'ler bu insanları kamyondan indirip
şatoya, birinci kata çıkardılar.
Almanlar insanları kandırmak için, onları bir banyoya götürdüklerini söylüyorlardı.
Hepsini öbür taraftan, aşağıya,
kamyonun bulunduğu yere indirdiler.
Almanlar yanı başlarındaydı ve onları itekliyor,
kamyonlara daha çabuk binsinler diye
silahlarla dürtüyorlardı.
İnsanların *"Shema İsrail"*i[1] söylediklerini duydu,
ve kamyonun
kapılarının kapatıldığını işitti.

Bağırışları duyuluyordu
ama çığlıklar gittikçe zayıflıyordu,
tam bir sessizlik çökünce de
kamyon hareket etti.

Onu dört arkadaşıyla birlikte o mahzenden çıkardılar,
yukarı çıktılar
ve şu sözde banyonun önüne bırakılmış giysileri topladılar.
Nasıl öldüklerini anladı mı, o anda?
Evet, anladı.
Öncelikle, bu yolda söylentiler duymuştu çünkü.

1 Yahudilerin en çok okudukları dua. (Ç.N.)

Sonra, dışarı çıktığında, kapalı kamyonları gördü.
İşte o zaman anlamıştı artık.

Anladı mı kamyonların ne... insanların doğrudan bu kamyonların içinde gazla zehirlendiklerini?

Evet, çünkü bütün çığlıkları duydu
ve bu çığlıkların nasıl hafiflediğini duydu, hem kamyonların daha sonra ormana doğru gittiklerini de gördü.

Peki nasıldı bu kamyonlar?

Kamyonlar burada sigara teslimatı yapanlara benziyordu, yani kapalıydılar, ama arkada kendiliğinden kapanan iki kapıları vardı.

Ne renkti?

Almanların rengindeydi, yeşil bir renk, şöyle.

Bayan Michelsohn (Almanya),
Chelmno'daki Nazi ilkokul öğretmeninin karısı.

Chelmno'da, Kulmhof'ta kaç Alman ailesi vardı?

On ya da on beş diyebilirim.
Wolhynie'li Almanlar ve Reich'tan iki aile.
Bauer'ler ve biz.

Ve siz?

Biz, Michelsohn'lar...

Peki nasıl oldu da kendinizi Kulmhof'ta buldunuz?

Ben Laage'de doğdum,
Kulmhof'a gönderildim.
Kolonizasyon için gönüllüler arıyorlardı...
yazıldım. Ve oraya gittim.
Önce Warthbrücken'e *(Kolo)*,
Sonra Chelmno'ya, Kulmhof'a.

Laage'den, dosdoğru...

Hayır, Munster'den yola çıktım.

Ama Kulmhof'u seçtiniz?

Hayır, Wartheland'ı seçmiştim.

Niçin?

"Girişimcilik ruhu!"

Gençtiniz?

Evet, genç, gençtim.

Hizmet etmek istiyordunuz?

Evet.

Peki, Wartheland'da ilk izleniminiz ne oldu?

İlkel, son derece ilkel.

Yani?

Daha da beter,
ilkelden de beter.

Anlaması zor, değil mi?
Ama neden...

Sağlık koşulları, tam bir felaketti.
Yalnızca Warthbrücken'de, bucak merkezinde, WC vardı ve oraya gidiyorduk. Gerisi bir felaketti.

Neden bir felaketti?

Tuvalet diye bir şey yoktu!

Öyle mi?

Küçük kulübelerdi.
Tarife sığmaz,
o kadar ilkeldi.

Şaşılacak şey,
niçin bu kadar ilkel bir yeri seçtiniz?

Ah! İnsan gençken her şeyi göze alır.
Böyle bir şeyin var olacağını düşünemez.
Buna inanamaz. Ama böyleydi.

Tam bir köydü.
Küçücük bir köy.
Yol boyunca daracık uzanıyordu, yalnızca birkaç ev.
Kilise vardı, şato,
bir de dükkân,
yönetim binası ve okul.
Şato kilisenin yanı başındaydı.
Yüksek bir bitki duvarıyla çevrelenmişlerdi.
Evet.

Eviniz kiliseden kaç metre uzaktaydı?

Tam karşısındaydı, elli metre ilerisinde.

Şu gaz kamyonlarını gördünüz mü?

Hayır. Evet, dışarıdan! Durmadan gidip gelirlerdi.
Ama içini görmeye gitmedim... içerideki Yahudileri!
Yalnızca dışından gördüm kamyonları,
Yahudilerin gelişlerini ve gönderilmelerini...
ve nasıl bindirildiklerini.

1914-1918 savaşından beri, şato
bir harabeydi.
Yalnızca bir bölümü kullanılabilir durumdaydı
Yahudileri de oraya getiriyorlardı.

Yani bu harabe halindeki şato...

Polonyalıları barındırmaya, bitten arındırmaya, vb. yarıyordu.

Yahudileri!

Yahudileri, evet.

Niçin "Polonyalılar" diyorsunuz "Yahudiler" demek yerine?

Ah! Bazen karıştırıveriyorum.

Ama Yahudilerle Polonyalılar arasında bir fark var, öyle değil mi?

O, evet. Tabii, evet,evet!

Ne fark var?

Hay Allah... Polonyalılar toplu kıyıma uğramadı.
Oysa Yahudiler uğradı. İşte fark bu.
Dışarıdan görünen fark, değil mi?

Ya içten olanı?

Bunu değerlendiremem ben, psikoloji ve antropoloji konusunda yeterince derin bilgim yok...
Yahudilerle Polonyalılar arasındaki fark?
Birbirlerinden nefret ediyorlar, kesin olan bu.

Grabow (Polonya)
Claude Lanzmann eskiden Grabow sinagogu olan
bir binanın önünde bir mektup okuyor.

19 Ocak 1942,
Grabov hahamı, Jacob Schulmann,
Lodz'daki dostlarına şu mektubu yazıyordu:
"Canlarım, bugüne dek size cevap yazamadım, çünkü bana söylenen her şey hakkında kesin hiçbir bilgim yoktu. Maalesef, ne büyük felakettir ki, şimdi artık her şeyi biliyoruz.
Evimde bir görgü tanığıyla konuştum,
bir rastlantı sayesinde kurtulmuş.
Ondan her şeyi öğrendim.
Topluca öldürüldükleri yerin adı Chelmno, Dombie yakınlarında,
ve hepsini Rzuszow'un yakınındaki ormana gömüyorlar.
Yahudiler iki şekilde öldürülüyor,
kurşuna dizilerek ya da gazla.
Birkaç günden beri,
Lodz'dan binlerce Yahudi getiriliyor
ve onlara da aynı şey yapılıyor.
Sanmayın ki bütün bunlar size
aklını kaçırmış bir adam tarafından yazılıyor.
Ne yazık ki, gerçek bu, içler acısı, korkunç gerçek.
'Dehşet, dehşet, insanoğlu, çıkar giysilerini,
küller serp başına, koş sokaklarda
ve dans et, deliler gibi.'
O kadar yorgunum ki, kalemim artık yazamıyor.
Evrenin yaratıcısı, yardımımıza koş!"

Evrenin yaratıcısı, Grabow'lu Yahudilerin yardımına koşmadı.
Hahamlarıyla birlikte,
öldürüldüler,
Chelmno'nun gaz kamyonlarında.

Grabow ile Chelmno arası, tam olarak on dokuz kilometredir.

Kadınlar topluluğu.

Burada, Grabow'da çok Yahudi var mıydı?
Çok. Chelmno'ya toplama kampına götürüldüler.
Peki, hanımefendi hep sinagogun yakınında mı oturmuş?
Evet, Leh dilinde *Buzinika* denir,
sinagog denmez, halk dilinde.
Diyor ki, burası şimdi bir mobilya deposu,
ama ne olursa olsun, dini açıdan hiçbir zarar vermediler oraya,
kutsal şeylere saygısızlık edilmedi.
Acaba hanımefendi sinagogun hahamını hatırlıyor mu?
Hanımefendi diyor ki, bugün seksen yaşında, dolayısıyla artık çok iyi hatırlamıyor,
çünkü Yahudiler en azından kırk yıldan beri yoklar artık burada.

Grabow'da evli bir çift.

Barbara, hanımefendiye ve beyefendiye
de ki, çok güzel bir evde oturuyorlar.
Aynı fikirdeler mi? Güzel buluyorlar mı bu evi?
Evet, evet.
Söylesene, bu evin, dekorasyonu nedir böyle,
bu kapıların,
bunun anlamı ne?
Eskiden böyle heykeller yapılıyordu.
Onlar mı böyle süslemişler evi?
Hayır, hayır, hep Yahudiler.
Yahudiler yapmış...
Bu kapı, en azından yüz yıllık.
En azından yüz yıllık.
Bu bir Yahudi evi miydi?
Evet,
Bütün bu evlerde, Yahudiler vardı.

Meydandaki bütün bu evler,
Yahudi evleri miydi?

Evet, ön taraftaki, karşıdaki bütün evlerde Yahudiler otururdu.
Evet.

Peki Polonyalılar nerede oturuyordu?

Avlularda, eskiden WC'lerin olduğu yerde.

A, arkada, eskiden WC'lerin olduğu yerde...

Ve burada, önceleri, bir mağaza vardı, bir dükkân...

Ne dükkânı?

... gıda maddeleri satardı.

Yahudilerin işlettiği?

Evet.

O halde, doğru anladıysam eğer,
Yahudiler sokak üzerinde oturuyorlardı,
Polonyalılar ise avluda, WC'ler tarafında, öyle mi?

Evet.

Peki bu çift, ne zamandan beri burada oturuyor?

On beş yıl, on beş yıldır buradalar.

Ya daha önce, nerede oturuyorlardı?

Dediği gibi işte, bir avluda oturuyorlardı,
meydanın öbür tarafında.

Bu arada zenginleştiler demek?

Evet!

Peki nasıl zenginleştiler?

Çalıştılar.

Beyefendi kaç yaşında?

Yetmiş yaşında.

Genç ve dinç görünüyor.
Grabow'lu Yahudileri hatırlıyor mu?

Evet. Onları alıp götürdükleri zamanı da.

Grabow'lu Yahudilerin götürülüşünü hatırlıyor mu?

Beyefendi Yahudiceyi iyi konuştuğunu söylüyor.

Beyefendi Yahudice konuşuyor mu?

Evet.
Küçükken,
Yahudilerle oynuyordu,
o zaman Yahudice konuşuyordu.

...Şimdi, öncelikle Yahudileri bir araya topluyorlardı, bugün lokantanın olduğu yerde,
ya da bu meydanda,
ve onlardan altınlarını alıyorlardı.
O sırada Yahudilerin arasında yaşlı başlı biri vardı,
bu altınları topluyordu,
sonra bu yaşlı başlı kişi altını jandarmalara veriyordu.
Yahudilerin başka altını kalmayınca, hepsini Katolik kilisesine koydular.

Çok altın var mıydı?

Evet, Yahudilerin altını vardı,
ve çok güzel şamdanları da vardı.

Bir adam.

Onlar, Polonyalılar, biliyorlar mıydı
Yahudilerin Chelmno'da öldürüleceklerini?

Evet, biliniyordu.
Ama zaten Yahudilerin kendileri de biliyordu.

Yahudiler de biliyordu...
Peki, buna karşı bir şeyler yapmayı denediler mi, Yahudiler, başkaldırmayı, kaçmayı...?

Gençler kaçmayı deniyorlardı,
ama Almanlar onları arayıp buluyorlardı
hem onları çok daha vahşice öldürdükleri söylenebilir.
Her köyde ya da küçük şehirde,
iki ya da üç sokak kapatılmıştı ve Yahudiler orada gözaltında tutuluyordu.
Bu mahalleden çıkamazlardı.
Daha sonra, onları Polonya kilisesine hapsettiler, burada, Grabnow'da,
ve Chelmno'ya toplama kampına götürdüler.

Evli çift.

Şu karşıda görünen çocuklar kadar küçük olanları da alıyorlardı. Onları bacaklarından tuttukları gibi kamyonların üstüne fırlatıyorlardı.

Hanımefendi bunu görmüş mü?

Yaşlıları da.

Çocukları kamyonların üstüne mi atıyorlardı?

Evet.

Polonyalılar biliyor muydu Yahudilerin
Chelmno'da gazla zehirleneceklerini?
Beyefendi biliyor muydu?

Evet.

Başka bir adam.

Yahudilerin Grabow'dan toplama kamplarına götürülüşünü
hatırlıyor mu?

Evet,
O dönemde, beyefendi değirmende çalışıyormuş.

Evet. Karşıda mı?

Evet, karşıda. Ve her şeyi görmüşler.

Peki beyefendi neler düşünmüş bu konuda,
üzücü bir manzara mıymış?

Evet, bunu görmek çok üzücüydü.
Sevinerek bakmak mümkün değildi!

Ne tür işlerle meşguldüler Yahudiler?

Sepiciler vardı, tüccarlar, terziler.
Evet.
Ticaret de yaparlardı: yumurta, tavuk, tereyağı satarlardı.

Birinci adam.

Epeyce terzi vardı,
tüccar da.

Ama, genellikle, sepiciydiler.
Sakalları vardı ve bir de şeyleri... şu şeylerden,
payes'leri[1]
Güzel değildiler, sonuç olarak.

Güzel değildiler?

Evet, üstelik, pis kokuyorlardı.

Pis kokuyorlardı?

Evet.

Niçin pis kokuyorlardı?

Çünkü sepiciydiler, eh deriler de pis kokar.

Bir kadın topluluğu.

Hanımefendi diyor ki Yahudi kadınlar çok güzeldi.
Polonyalılar Yahudi kadınlarla sevişmekten
çok hoşlanırdı.

Peki Polonyalı kadınlar memnunlar mı, bugün artık Yahudi kadınlar yok diye?

Diyor ki...
şimdi onunla aynı yaşta olan kadınlar da sevişmekten
hoşlanırlardı, böyle işte.

Ya Yahudi kadınlar, bir rekabet mi vardı?

Polonyalılar Yahudi kadıncıkları severlerdi,
aman ne çok severlerdi, inanılmaz!

Polonyalılar Yahudi kadıncıkların yokluğuna üzülüyorlar mı peki?

Elbette, o kadar güzel kadınlar! Elbette!

Neden? Neden o kadar güzeldiler?

Pekâlâ,
güzeldiler çünkü hiçbir iş yapmazlardı.
Polonyalı kadınlar, onlar çalışırlardı.
Yahudi kadınlarsa hiçbir iş yapmazlardı, yalnızca güzelliklerini düşünürlerdi, iyi giyinirlerdi.

A, Yahudi kadınlar, çalışmazlar mıydı?

Hiçbir iş yapmazlardı.

1 İki yandan bırakılan uzun saç lüleleri. (Ç.N.)

Neden öyle?

Zengindiler.
Zengindiler, Polonyalılar da onlara hizmet etmek ve çalışmak zorundaydılar.

"Kapital" sözcüğünü duydum...

Onların sahip oldukları... kısacası, kapital Yahudilerin ellerindeydi.

A, evet , ama bunu çevirmedin.
Tekrar sor soruyu hanımefendiye.
Demek kapital Yahudilerin elindeydi, öyle mi?

Bütün Polonya Yahudilerin elindeydi.

Birinci adam.

Artık burada Yahudi kalmadığı için memnunlar mı, yoksa üzgünler mi?

Bu onları rahatsız etmezdi, ne olursa olsun,
ama, bildiğiniz gibi,
savaştan önce Polonya'da tüm sanayi Yahudilerin elindeydi
bir de Almanların.

Ama Yahudileri sevimli buluyorlar mıydı, genel olarak?

Polonyalılar için, hımm... Yahudiler pek sevimli değildiler ve özellikle de, hileciydiler.

Hileciydiler!
Grabow'da hayat, Yahudiler varken daha mı iyiydi, şimdikine göre?

Bundan söz etmeyelim...

Bilmiyor.
Niçin Yahudilerin hileci olduklarını söylüyor?

Polonyalıları sömürüyorlardı.
Özellikle bundan sağlıyorlardı geçimlerini.

Onları nasıl sömürüyorlardı?

Belirledikleri fiyatları zorla kabul ettiriyorlardı.

Bir kadın.

Ona evini seviyor mu diye sor.

Evet,
ama çocukları çok daha iyi evlerde oturuyorlar.

Modern evlerde mi?

Hepsi yüksek tahsillerini yaptı.

Bravo, çok iyi bu! İlerleme budur işte!

Evet, bütün köyde en bilgili olanlar onun çocukları.

Bravo, hanımefendi, bu çok iyi! Yaşasın eğitim!
Peki, söylesenize, bu çok eski bir ev, değil mi?

Evet, bu eskiden Yahudilerin oturduğu bir ev.

Yahudiler eskiden burada oturuyordu ha.
Onları tanıyor muydu?

Evet.

Adları neydi?

Hayır.
Bilmiyor.

Meslekleri neydi?

Benkel, adları buydu.

Peki meslekleri neydi?

Bir kasap dükkânları vardı.

Bir kasap dükkânları vardı.
Niçin gülüyor, hanımefendi?

Hayır, bir kasaptı.
Gülüyor çünkü beyefendi ona dedi ki,
bu, çok ucuz fiyatlarla, üstelik sığır eti alınabilen bir kasap dükkânıydı.

Sığır eti...

Birinci adam.

Ne düşünüyor, onların kamyonlarda
gazla zehirlenmiş olmaları konusunda?

Buna hiç memnun olmadığını söylüyor.
Eğer Yahudiler kendi başlarına İsrail'e gitmiş olsalardı,

kendi istekleriyle,
belki herkes memnun olurdu.
Ama onları öldürdüler, hoş değildi bu.

Öteki adam.

Yahudilerin yokluğuna üzülüyor mu?
Evet, yokluklarına üzülüyor, çünkü çok
güzel Yahudi kadınlar vardı
eh, gençken, iyiydi bu.

Kadın topluluğu.

Yahudilerin artık burada olmayışlarına üzülüyor mu, yoksa bunun daha iyi olduğunu mu düşünüyor?
Ne bileyim?
Ben eğitim görmedim,
bu durumda yalnızca şimdi nasıl olduğuma bakarım.
Şimdi, çok iyiyim.
Daha iyi durumda olduğunu mu düşünüyor?
Savaştan önce, patates sökmek zorundaydı oysa şimdi yumurta alıp satıyor, bu durumda, hali vakti çok daha iyi...
Peki bu, Yahudilerin gitmiş olmaları yüzünden mi yoksa sosyalizm yüzünden mi?
Bu onu ilgilendirmiyor,
memnun, çünkü şimdi durumu iyi.

Evli çift.

Nasıl etkilendi beyefendi bundan, sınıf arkadaşlarını böyle kaybetmekten?
Bu şimdi bile acı veriyor ona.
Öyle tabii.

Yahudilerin yokluğuna üzülüyorlar mı?

Elbette!
Onlar iyi Yahudilerdi, diyor hanımefendi.

Bayan Michelsohn.

Kamyonlarla geliyordu Yahudiler.
Daha sonraları da trenle,
dar hatlı demiryolundan.
Karmakarışık, sıkış tıkış, kamyonlarda
ya da küçük trenin
vagonlarında.
Bir sürü kadın ve çocuk,
erkek de, ama çoğu yaşlı.

En güçlüleri çalışmak için seçilmişlerdi.
Ayaklarında zincirlerle yürüyorlardı,
sabah su çekmeye,
yiyecek aramaya, vs. gidiyorlardı.
Bu insanları hemen öldürmüyorlardı.
Daha sonra hallediyorlardı.
Ne oldular, bilmiyorum.
Herhalde, sağ kalmamışlardır.

Yalnızca ikisi...

Yalnızca ikisi.

Zincirlenmişler miydi?

Ayaklarından.

Hepsi mi?

Bu ikisi, evet. Diğerleri
hemen öldürülüyorlardı.

Peki bu Yahudiler köyden geçerken zincirli miydiler?

Evet.

Onlarla konuşmak mümkün müydü, değil miydi?

Hayır, hayır. İmkânsızdı.

Neden?

Kimse cesaret edemiyordu.

Nasıl?

Kimse cesaret edemiyordu.

Evet.

Anladınız mı?

Evet. Kimse cesaret edemiyordu. Neden, tehlikeli miydi?

Evet. Muhafızlar vardı.
Hem ne olursa olsun,
bu işe hiç karışmamayı tercih ediyorduk,
öyle değil mi?
Bunu her gün görmek insanın sinirlerini bozuyor.
Bütün bir köyü bu içler acısı durumu görmeye zorlamak da fazla artık.
Yahudiler geldiğinde,
onları kiliseye ya da şatoya attıklarında...
Ya o çığlıklar, korkunç!
Bunaltıcı!
Hem de her gün, aynı sahneler...
Korkunç, korkunçtu. Bunları görmek çok üzücüydü.
Bağırıyorlardı. Farkına varmış oluyorlardı.
İlk başta bitlerinin temizleneceğine inanıyorlardı, Yahudiler.
Ama çok geçmeden anlıyorlardı,
çığlıklar gitgide daha çılgınca yükseliyordu.
Dehşet verici çığlıklar. Korku çığlıkları!
Çünkü başlarına geleni anlıyorlardı.

Orada ne kadar Yahudinin
yok edildiğini biliyor musunuz?

Ay! Dörtlü bir şey. Dört yüz bin, kırk bin...

Dört yüz bin.

Dört yüz bin demek... Evet, dörtten emindim.
Üzücü, üzücü, üzücü.

Simon Srebnik, Chelmno'daki soykırımın ikinci döneminden (Kilise Dönemi) sağ kurtulan kişi.

Askerler yürüyüp geçerken,
genç kızlar açarlar
kapılarını, pencerelerini.

Bayan Michelsohn.

Bir Yahudi çocuk hatırlıyor musunuz,
on üç yaşındaydı.
"İşçi Yahudi"lerden biriydi.
Irmakta şarkı söylerdi...

Ner'de mi?

Evet.

Hâlâ yaşıyor mu?

Evet, hayatta.
Bir Alman şarkısı söylerdi,
ona Kulmhof'taki, Chelmno'daki SS'ler öğretmişlerdi:
Askerler yürüyüp geçerken...

Bayan Michelsohn.

... genç kızlar açarlar
kapılarını, pencerelerini...

Simon Srebnik.

Askerler yürüyüp geçerken,
genç kızlar açarlar...
kapılarını, pencerelerini.

Chelmno'daki kilisenin önünde Simon Srebnik'in çevresini saran köylüler topluluğu.

Pekâlâ, Chelmno'da bayram var galiba?

Evet.

Ne bayramı?

Meryem Ana'nın doğumu. Onun doğum günü.

Meryem Ana'nın doğum günü demek!

Evet, evet.

Ama pek çok insan var, değil mi?

Her zamankinden daha az.
Çünkü hava iyi değil, yağmur yağıyor...

Srebnik'i tekrar karşılarında görmekten memnunlar mı?

Çok. Bu onları çok sevindirdi.

Neden?

Evet, bu onları sevindirdi,
çünkü onu tekrar gördüler
ve çünkü onun tüm yaşadıklarını biliyorlar.
Şimdi, onu görünce,
şimdiki haliyle görünce,
çok, çok mutlu oldular.

Neden bütün köy onu hatırlıyor?

Evet,
iyi hatırlıyorlar,
çünkü ayak bileklerinde zincirlerle yürüyordu,
ve nehirde şarkı söylüyordu.
Çok gençti,
çok zayıftı,
sanki tabuta girmeye hazırmış gibi görünüyordu.

O kadar zayıftı ki tabutluk hale ermişti, ha?

Evet.

Neşeli mi görünürdü üzgün mü?

Hatta
hanımefendi bu çocuğu gördüğünde,
Almana şöyle dedi: "Bakın, bırakın gitsin bu çocuk!"
O zaman Alman da ona sordu: "Peki nereye?
— Eh, babasının, annesinin evine!"

O zaman Alman gökyüzüne baktı ve şöyle dedi:
"Evet, yakında, yukarıya gidecek, babasının, annesinin evine!"

Alman böyle mi dedi?

Evet.

Yahudilerin bu kiliseye hapsedildikleri
dönemi hatırlıyorlar mı?

Evet, hatırlıyorlar.
Onları kamyonla getirdiler, buraya, kiliseye.

Saat kaçta getirdiler onları kamyonla?

Gün boyunca, ayrıca gece de.

Peki, nasıl oluyordu?
Ayrıntılarıyla anlatabilirler mi?

Başlangıçta Yahudileri şatoya getiriyorlardı;
ancak sonraları onları kiliseye koyar oldular.

Evet, ikinci dönemde.

Ve sabah, onları ormana taşıyorlardı.

Peki nasıl götürülüyorlardı ormana?

Kocaman zırhlı kamyonlarla.
Ve aşağıdan gaz geliyordu.

O halde,
onları gaz kamyonlarıyla taşıyorlardı...
Doğru mu?

Evet, gaz kamyonlarıyla.

Peki kamyon onları almaya nereye geliyordu?

Yahudileri mi?

Evet.

Buraya, kilisenin kapısına.

Buraya, şimdi onların durdukları yere mi?

Hayır, kamyonlar ta girişe kadar geliyorlardı.

Kamyonlar kilisenin kapısına kadar geliyorlardı!
Peki herkes biliyor muydu
bunların ölüm kamyonları olduğunu,
içinde Yahudilerin gazla zehirlendiği
kamyonlar olduğunu?

Evet, bunu anlamamak mümkün değildi!

Çığlıklar işitiliyor muydu, geceleyin?

Hatta inliyorlardı, açtılar.

İnliyorlardı, açtılar!

Her yer kilitliydi, çok açtılar.

Yiyecek bir şeyleri var mıydı?

Bu taraftan bakamazdık onlara.
Bir Yahudiyle konuşamazdık.

Yapamazlardı!

Hayır,
buradaki yoldan geçiyor olsak bile,
o tarafa bir göz atamazdık.

Yine de bakıyorlar mıydı?

Evet, buraya gelen kamyonlar oluyordu
ve Yahudileri daha uzağa taşıyorlardı.
Bunu izleyebilirdik, ama gizlice!

A, gizlice!

Öyle.

Yan gözle mi?

Evet, kesinlikle. Yan gözle şöyle bir bakıyorduk.

Peki ne tür çığlıklar,
inlemeler işitiliyordu, geceleri?

Yahudiler İsa'yı, Meryem'i ve Allah Baba'yı yardıma çağırıyorlardı, bazen Almanca, hanımefendinin dediği gibi.

Yahudiler İsa'yı, Meryem'i ve Allah Baba'yı yardıma çağırıyorlardı!

Sonra orada, papaz evinde,
içinde bir sürü valiz olan bir depo vardı.

A, bunlar
Yahudilerin valizleri miydi?

Evet, altın vardı.

Altın vardı.
Peki nereden biliyor, hanımefendi,
altın olduğunu?
Sor ona... A, ayin alayı mı bu?
Öyleyse burada keseceğiz.

Kilisede, bugün buraya gelen Hıristiyanlar
kadar Yahudi var mıydı?

Hemen hemen.

Peki kaç gaz kamyonu gerekiyordu
hepsini boşaltmak için?

Ortalama elli.

Hepsini boşaltmak için elli kamyon gerekiyordu!
Ardı arkası kesilmez bir gidiş geliş miydi?

Evet.

Hanımefendi biraz önce diyordu ki,
karşıdaki evde Yahudilerin valizleri saklanıyordu.
Bu bagajların içinde ne vardı?

Çift tabanlı tencereler vardı.

Çift tabanlı tencerelerin içinde ne vardı?
Tencerelerin çift tabanında?

Kıymetli eşyalar vardı, değerli eşyalar.
Evet, ayrıca altın da vardı, arasında...
giysilerin arasında.
Onlara yiyecek şeyler verdiğimizde, Yahudiler bize bazen kıymetli eşyalar, bazen para atıyorlardı.
Ama biraz önce dediler ki, Yahudilerle konuşamıyorlardı, yasaktı bu.
Kesinlikle yasak.

Yahudilerin yokluğuna üzülüyorlar mı?

Elbette.
Biz de tıpkı onlar gibi ağladık, diyor hanımefendi.
Bay Kantarowski de onlara yiyecek, ekmek ve salatalık veriyordu.

Onların düşüncesine göre, bütün bu iş neden geldi
Yahudilerin başına?

Çünkü en zengin onlardı!

Yok edilen epeyce Polonyalı da oldu, bu doğru! Papazlar!

Bay Kantarowski arkadaşlarından birinin
ona söylediklerini anlatacak.
Bu Mindjewyce'de olmuş, Varşova yakınlarında.
Mindjewyce'li Yahudileri bir meydana toplamışlardı ve haham onlarla konuşmak istiyordu.
Bir SS'e sordu: "Onlarla konuşabilir miyim?"

Beriki de cevap verdi: "Evet."
O zaman haham dedi ki, bundan çok çok zaman önce,
aşağı yukarı iki bin yıl önce,
Yahudiler İsa'yı ölüme mahkûm ettiler,
O tümüyle masumdu.
İşte bunu yaptıklarında,
onu ölüme mahkûm ettiklerinde,
bağırdılar:
"Kanı başımıza
ve oğullarımızın başına yağsın!"
Sonra, haham onlara şöyle dedi: "Belki de vakti geldi artık,
bu kanın başımıza yağması gerekiyor. Öyleyse hiçbir şey yapmayalım, gidelim,
bizden isteneni yapalım, haydi!"

Demek Yahudiler İsa'nın ölümünün kefaretini ödediler, böyle mi düşünüyor?

O...
O inanmıyor, üstelik İsa'nın öç almak isteyeceğini de düşünmüyor.
Hayır, bu düşüncede değil o,
Bunu söyleyen haham!

A, bunu söyleyen haham!

Bu Tanrı'nın takdiriydi, hepsi bu.

Evet, evet... hanım ne diyor?

O zaman Pontius Pilatus ellerini yıkadı, şöyle dedi:
"Bu adam masumdur,
ben bu işle bir ilgim olmasını istemiyorum",
ve Barrabas'ı salıverdi.
Ama Yahudiler bağırdılar:
"Kanı başımıza yağsın!"

Sonuç bu, hepsini biliyorsunuz!

Chelmno, köy ve orman, yani çukurların olduğu yer arasındaki yol, asfalt mıydı, bugünkü gibi?

Bu yol şimdi olduğundan daha dardı ama o zaman da asfalttı.

Çukurlar yoldan kaç metre uzaktaydı?

Yoldan yaklaşık beş yüz, belki de altı ya da yedi yüz metre uzaktaydı,
böylece yoldan şu yöne doğru bakınca,
göremiyordunuz onları.

Kamyonlar ne kadar hızla gidiyorlardı?

Bu kamyonların ortalama bir hızı vardı, yavaş da denebilir.
Hesaplanmış bir hızdı,
çünkü içerdeki insanların
yolda ölmeleri gerekiyordu.
Kamyonlar çok hızlı giderse,
ormana vardıklarında,
insanlar henüz tam olarak ölmemiş oluyorlardı.
Daha yavaş giderlerse, içerdeki insanları öldürecek
zamanları oluyordu.

Bir keresinde, bir kamyon yoldan çıktı.
Dönemeçte olmuştu bu.

Ben olaydan yarım saat sonra
bir orman bekçisinin evine gittim, adı Sendjak'tı.
Bana şöyle dedi:
"Ne yazık ki geç kaldın.
Yoldan çıkan bir kamyonu görebilirdin.
Bu kamyonun arkası açıldı,
ve Yahudiler yola düştüler.
Hâlâ yaşıyorlardı.

O zaman, Gestapo'dan bir adam, yerde sürünerek giden
Yahudileri görünce,

tabancasını çekti ve üzerlerine ateş etti.
Hepsini öldürdü.
Daha sonra, ormanda çalışan Yahudileri getirttiler
ve kamyon yerden kaldırılıp cesetler aynı kamyona tekrar yüklendi."

Simon Srebnik.

Bu yol
gaz kamyonlarının gittiği yoldu.

Her gaz kamyonunda seksen kişi vardı.
Geldikleri zaman, SS'ler :
"Kapıları açın!" diyorlardı.
Açıyorduk. Cesetler hemen yere yuvarlanıyordu.
Bir SS: "İki adam içeri!" diyordu. Bunlar,
fırında çalışan iki kişiydi, alışıklardı.
Başka bir SS haykırıyordu:
"Daha çabuk atın. Daha çabuk! Öbür kamyon geliyor!"
Sonra, getirilenlerin hepsi yakılıncaya kadar çalışılıyordu.
Ve bu bütün gün boyunca böyleydi... böyleydi.

Hatırlıyorum, bir keresinde, henüz ölmemişlerdi,
fırınlarsa zaten doluydu,
toprağın üzerinde kaldılar.
Hepsi kımıldıyordu,
yavaş yavaş kendilerine geliyorlardı, bu canlılar...
Ve onları burada fırına attıklarında,
hepsi dirilmişti:
diri diri yakıldılar.

Fırınları yaptığımızda, kendi kendime
ne işe yarayacaklarını soruyordum.
Bir SS sorumu yanıtladı:

"Odun kömürü yapacağız! Ütüler için."
Bana böyle dedi. Bilmiyordum.
Fırınlar tamamlanınca,
ocak odunları yerleştirilip,
benzin dökülüp sonra da tutuşturulunca,
ve ilk gaz kamyonu gelince,
işte o zaman anladık fırınların niçin açılmış olduğunu.

Bütün bunları gördüğümde, beni hiç etkilemedi.
İkinci, üçüncü taşımalarda da hiç etkilenmedim.
Daha on üç yaşındaydım,
ve o güne dek tüm gördüğüm,
ölüler, cesetlerdi. Belki de
anlamamışımdır.
Daha yaşlı olsaydım, belki...
Herhalde anlamadım.
Daha önce hiçbir şey görmemiştim.
Gettoda, görüyordum ki... Lodz'da, gettoda,
birisi daha bir adım atar atmaz, düşüp ölüyordu, ölüyordu.
Düşünüyordum: işler böyle yürüyor olsa gerek,
bu normal, bu böyle. Lodz sokaklarında yürüyordum,
diyelim yüz metre gidiyordum, iki yüz ölü oluyordu...

İnsanlar açtı.
Yürüyorlar ve düşüyorlardı, düşüyorlardı...
Oğul babanın ekmeğini alıyordu,
baba oğulunkini,
her biri hayatta kalmak istiyordu.
Öyleyse, buraya, Chelmno'ya geldiğimde, ben çoktan...
bütün bunlar benim için fark etmiyordu...

Bir de şöyle düşünüyordum: eğer hayatta kalırsam,
tek bir şey istiyorum:
bana beş ekmek verilsin. Yemek için... Hepsi bu.
Böyle düşünüyordum. Ama hayal de kuruyordum:

eğer hayatta kalırsam, dünyadaki tek kişi olacağım.
Tek bir insan kalmayacak, yalnızca ben. Bir tek.

Dünyada yalnızca ben kalacağım, eğer buradan çıkarsam.

Geheime Reichssache, Reich'ın gizli dosyası.

Berlin, 5 Haziran 1942.
Kulmhof'ta, Chelmno'da, ve inşaat halindeki diğerlerinde halen kullanılmakta olan özel taşıtlara getirilecek değişiklikler.

1941 Aralık ayından beri,
Doksan yedi binine, kullanımdaki üç araç aracılığıyla, önemli bir güçlükle karşılaşılmadan işlem uygulandı (verarbeitet).
Yine de, bu zamana kadar yapılan gözlemler hesaba katıldığında, aşağıdaki teknik değişiklikler zorunlu görünmektedir:

1. Kamyonların normal yükü
genellikle metrekare başına dokuz ile on arasıdır.
Saurer taşıtlarında, hacimleri çok büyük olduğu için, alanın azami kullanımı mümkün değildir.
Bunun nedeni bir aşırı yükleme olasılığı değil,
en üst kapasitede yüklemenin taşıtın yol tutuşunu kötü etkileme olasılığıdır.
O halde, yükleme alanında bir azaltma gerekli görünmektedir.
Bu alanı mutlaka bir metre daraltmak gerekecektir,
bunun yerine, sorunu çözmeye çalışırken,
şimdiye kadar yapıldığı gibi,
yüklenecek parçaların sayısında azaltmaya gidilmemelidir.
Bu ikinci yöntemin kötü yanı
işin daha uzun bir zamanda görülmesine yol açmasıdır,
çünkü boş alanı da karbonmonoksitle doldurmak gerekmektedir.
Buna karşılık, eğer taşıt tamamen yüklenmekle birlikte, yükleme alanı daraltılırsa,
çalışma zamanı önemli ölçüde kısaltılabilir.

Aygıtı yapanların bir görüşmemizde bize söylediklerine göre
kamyonun arka kısmının küçültülmesi
can sıkıcı bir dengesizlik sorununa yol açabilecektir.
İleri sürdüklerine göre, ön kısım, gerçekten de aşırı yüklenmiş olacaktır.
Ama aslında denge kendiliğinden sağlanmaktadır
çünkü yüklenen mal
iş görülürken
arka kapılara doğru hücum etme eğilimi göstermekte
ve işlem sona erdiğinde özellikle bu bölümde yatıyor olmaktadır.
Böylece ön tarafta hiçbir aşırı yükleme olmamaktadır.

2. Aydınlatmayı tahribatlara karşı korumak için şimdiye kadar alınandan daha fazla önlem gerekmektedir.
Lambaların çevresine, zarar görmelerini önlemek için demir kafesler geçirilmelidir.
Uygulama, lambalardan vazgeçilebileceğini göstermiştir,
çünkü bunlar anlaşıldığı kadarıyla hiç kullanılmıyor.
Bununla birlikte, gözlemlediğimize göre
kapıların kapatılması anında
birden karanlık çöker çökmez yük hep var gücüyle kapılara yığılmaktadır.
Bunun nedeni yükün doğal olarak
karanlıkta kalınca ışığa doğru atılmasıdır,
bu da kapıların kapatılmasını güçleştirmektedir.
Ayrıca, gözlemlediğimiz kadarıyla karanlığın kaygı verici niteliğinden ötürü
çığlıklar hep kapıların kapatılması anında yükseliyor.
Bu durumda, uygun olan, aydınlatmayı
işlemin öncesinde ve ilk dakikalarında çalıştırmak olacaktır.

3. Taşıtın kolayca temizlenmesi için,
tabanın ortasına hiç su sızdırmayan bir boşaltma deliği yerleştirmek gerekiyor.
Deliğin kapağı, 200-300 mm çapında olmalı ve yatık bir sifonu bulunmalıdır,
öyle ki akışkan sıvılar

daha iş görülürken dışarıya akabilsinler.
Temizlik sırasında
boşaltma deliğinin görevi
büyük pisliklerin dışarı akıtılması olacaktır.
Yukarıda belirtilen teknik değişiklikler kullanımdaki taşıtlarda ancak bunların tamirat ihtiyacı doğduğu zaman yapılmalıdır.
Saurer'e sipariş edilen yeni taşıtlara gelince,
bunlar tüm olanaklar ölçüsünde, uygulama ve deneyim sonucu önerilen bütün yenilikler ve değişiklikler yapılarak düzeltilmelidir.

Gruppenleiter II D, SS-Obersturmbannführer
Walter Rauff'un oluruna arz edilir.

İmza: Just.

İKİNCİ FİLM

Franz Suchomel, SS Untersturmführer.

Dünyaya bakışı, dimdik ve ileri,
hep yiğit ve neşeli
komandolar işe yürüyor.
Bizler için bugün artık yalnızca
Treblinka var,
o bizim kaderimiz.
Biz Treblinka'yı özümsedik
göz açıp kapayıncaya kadar.
Bir tek komutanın
sözünü tanırız,
yalnızca itaati ve görevi,
hizmet etmek, hep hizmet etmek isteriz,
küçük mutluluk, bir gün,
bize işaret edene dek. Hurra!

Baştan alın, ama daha yüksek sesle!
Evet, gülüyoruz oysa bu ne kadar üzücü!
Kimsenin güldüğü yok!
Bana kızmayın,
Benden istediğiniz tarih, size tarih anlatıyorum.
Sözleri Franz yazdı.
Ezginin kaynağı Buchenwald,
Franz'ın muhafız olduğu toplama kampı.
Yeni Yahudiler sabah geldiklerinde...

"İşçi Yahudiler"...

Evet. Bunu hemen öğrenmek,
aynı akşam da, söylemek zorundaydılar.

Güzel, ama baştan alın.

Tamam...

Bu çok önemli. Ama yüksek sesle!

Evet...

Dünyaya bakışı, dimdik ve ileri,
hep yiğit ve neşeli
komandolar işe yürüyor.
Bizler için bugün artık yalnızca
Treblinka var,
o bizim kaderimiz.
Biz Treblinka'yı özümsedik
göz açıp kapayıncaya kadar.
Bir tek komutanın
sözünü tanırız,
yalnızca itaati ve görevi,
hizmet etmek, hep hizmet etmek isteriz,
küçük mutluluk, bir gün,
bize işaret edene dek. Hurra!

Memnun oldunuz mu?
Bu bir "orijinal"dir. Artık tek Yahudi bilmez bunu!

Nasıl mümkün oluyordu, Treblinka'da,
işlerin yoğun olduğu günlerde,
on sekiz bin kişiye "işlem uygulamak"?...

On sekiz, bu çok fazla...

Ya! Bunu kayıtlarda okudum...

Evet, evet.

On sekiz bin kişiye "işlem uygulamak"...
On sekiz bin kişiyi ortadan kaldırmak...

Bay Lanzmann, bu abartılı.
Bana inanabilirsiniz.

Ne kadar?

On iki ile on beş arası,
Ama o zaman gecenin yarısını bu işle geçiriyorduk.
Ocak ayında, trenler sabah saat altıda geliyordu.

Her zaman sabah saat altıda mı?

Her zaman değil. Çoğunlukla.

Evet.

Ne zaman gelecekleri belli olmazdı.

Evet.

Bazen biri sabah saat altıda, sonra öğlende başkası ya da akşam geç saatlerde bir başkası daha geliyordu. Anlıyor musunuz?

Tamam. Bir tren geliyor:
daha açık olarak tarif etmenizi rica ediyorum,
yoğun dönemlerdeki tüm süreci...

Trenler Malkinia garından
Treblinka garına gitmek üzere ayrılıyordu.

Malkinia ile Treblinka arası kaç kilometre?

Aşağı yukarı on kilometre.

Treblinka bir köydü.
Küçük bir köy.
Garın önem kazanmasına
Yahudilerin nakli neden olmuştu.

Her konvoyda otuzla elli arası vagon vardı.
Hep on, on iki hatta on beş vagonluk parçalara ayrılıyor, bu vagonlar kampa kadar götürülüyor ve rampaya getiriliyordu.
Diğer vagonlar, içinde insanlarla
beklemek üzere
Treblinka garında kalıyordu.
Havalandırma pencerelerinde dikenli tel vardı,
kimse çıkamasın diye.
Vagonların üstünde de "kana susamış köpekler",
Ukraynalılar ve Letonyalılar.
Letonyalılar en beterleriydi.

Rampada, her vagonun karşısında,
mavi komandodan iki Yahudi hazır bekliyordu,
her şey çabuk olup bitsin diye.
"Çıkın, çıkın, çabuk, çabuk, çabuk!" diyorlardı.

Ukraynalılar ve Almanlar da vardı.

Kaç Alman?

Üçle beş arası.

Daha çok değil mi?

Hayır. Emin olun.

Peki kaç Ukraynalı?

On.

On Ukraynalı beş Alman...

Evet, evet.

İki... Yani mavi komandodan yirmi adam...

Evet. Mavi komandodan olanlar buradaydı...
ve burada, insanları içeri yolluyorlardı.
Oradakiler kırmızı komandolardı.
Evet.

Ya kırmızı komando, onun işi neydi?

Giysiler. Onların görevi
erkek elbiselerini,
kadın elbiselerini
toplayıp hemen buraya çıkarmaktı.

Ne kadar zaman geçiyordu rampa ile soyma işlemi arasında, kaç dakika?

Bir bakalım... kadınlar için,
kadınlar için, diyelim ki toplam bir saat.
Bir saat, bir buçuk saat.
İki saatte, bütün bir tren.

Evet.

İki saatte her şey bitmiş oluyordu...

Gelişlerinden...

...ölümlerine kadar.

...ölümlerine kadar, iki saatte her şey bitmiş mi oluyordu?

İki saat, iki buçuk saat, üç saat

Bütün bir tren mi?

Bütün bir tren.

Ve yalnızca bir parça için, on vagon için?

Olmaz ki, bunu
kestiremezsiniz: katarlar birbirini izliyordu,
insanlar akın akın geliyordu, anlıyor musunuz?

Orada, orada oturmuş bekleyen erkekler
hemen "sıçan yolu"ndan geçirilerek yukarıya gönderiliyordu.
Kadınlar hepsinden sonra gidiyordu.
En son.
Onlar da yukarı çıkmak zorundaydılar, ve çoğu zaman burada bekliyorlardı.
Hep beşer beşer, anlıyorsunuz değil mi, beş beş.
Elli kişi, yanlarındaki çocuklarla altmış kadın, yer açılana kadar burada beklemek zorundaydı.

Çıplak mı?

Çıplak! Yazın da kışın da.

Kışın Treblinka'da hava çok soğuk olabilir.

Öyle tabii, kışın, aralık ayında, hele Noel'den sonra...

Evet.

Ama daha Noel'den önce bile, nasıl bir soğuk... zemheri!
Resmen –10 ile –20 derece arasıydı.
Biliyorum, çünkü başlangıçta, biz de soğuktan ölüyorduk.
Uygun üniformalarımız yoktu. Bizim için de soğuktu.

Ama sizden de çok...

... zavallılar için...

... "sıçan yolu"nda...

... "sıçan yolu", çok çok soğuktu. Çok soğuk.

Evet.

Peki, acaba bu "sıçan yolu"nu çok açık biçimde tarif edebilir misiniz?

Nasıldı?

Kaç metre? Bu "sıçan yolu"ndaki insanlar?

"Sıçan yolu"nun genişliği yaklaşık dört metreydi.
Bu oda gibi.
Etrafı çevrilmişti, şu yükseklikte, hatta diyelim şu yükseklikte.

Duvarlarla mı?

Hayır, hayır. Dikenli tellerle,
bir de birbirine girmiş çok sık ağaç dallarıyla,
çam dallarıyla,
anlıyor musunuz?
Buna "kamuflaj" deniyordu.
Yirmi Yahudiden oluşan bir *kamuflaj komando*su vardı,
her gün ağaç toplamaya giderdi.

Ormana mı?

Evet. Ormana.
Ve her şey örtülüydü. Her şey, her şey.
Dışarıdan görülmüyorlardı, ne sağdan, ne soldan.
Bu dallar arasından
kesinlikle hiçbir şey görülemezdi.

İmkânsız mıydı?

İmkânsızdı.
Aynı şekilde burası, burası, ve burası...
Ve burası...
Aralarından bir şey görmek imkânsızdı.

Onca insanın yok edildiği Treblinka,
çok da büyük değildi, öyle değil mi?

Çok büyük değildi.
En geniş olduğu yer beş yüz metreydi.
Bir dikdörtgen değildi, daha çok eşkenar dörtgendi.
Kafanızda canlandırın: burası düzlüktü,
ve burada yukarı tırmanmaya başlıyordunuz.
Tepenin en üstünde de gaz odası bulunuyordu.

Tırmanmak gerekiyordu.

"Sıçan yolu"na "Göğün Yolu" deniyordu, değil mi?

Yahudiler buna "Göğe Yükseliş" adını takmışlardı,
bir de "Son Yol".
Ben yalnızca bu iki deyimi duydum.

Hayal etmem gerekiyor.
"Sıçan yolu"na giriyorlar...
Sonra ne oluyor? Tamamen çıplaklar mı?

Tamamen çıplak.
Buraya iki Ukraynalı muhafız dikilmişti.

Evet.

Özellikle erkekler için, anlıyor musunuz?
Erkekler, isteksiz davranınca,
dövülüyorlardı,
kırbaç darbeleriyle. Kırbaçla. Ve burada da. Ve daha buradayken.

Sahi mi?

Erkekleri "zorluyorlardı". Kadınları değil.

Kadınları değil mi?

Hayır, onları dövmüyorlardı.

Bu kadar insani bir davranışın sebebi?

Bunu görmüş değilim.

Evet.

Ben görmedim. Belki onları da dövüyorlardı.

Neden olmasın?

Neden olmasın?

Önünde sonunda ölüm söz konusuydu.
Neden olmasın?

Gaz odalarının girişinde, evet, orası kesin.

Abraham Bomba (İsrail).

Abraham, söyleyin bana, nasıl oldu?
Sizi nasıl seçtiler?

Bir emir geldi
Almanlardan
berberler seçilsin diye,
bir iş varmış.
Ne işi, o zamanlar bilmiyorduk,
Ama bütün berberleri topladık.

Ne kadar zamandır Treblinka'daydınız?

Yaklaşık dört haftadır.

Bu olay sabah mı oldu?

Evet, bir sabah saat ona doğru,
kampa yeni bir kafile geldiğinde, kadınları gaz odasına götürdükleri sırada.
Belli sayıda "işçi Yahudi"yi
bir araya topladılar
ve berber olanların ortaya çıkmasını söylediler.
Ben epeyce yıldan beri berberlik yapıyordum.
Benim şehrimden, Czestochowa'dan ve civarından olanlar bunu biliyordu.
Böylelikle seçildim,
ve ben de, tanıdığım başka berberleri gösterdim.

Meslekten miydiler?

Evet... Ve bekledik...
Onlarla birlikte gitmemiz emredildi,
Almanlarla yani.
Bize gaz odasına kadar eşlik ettiler,
burası kampın ikinci bölümündeydi.

Uzak mıydı?

Hayır, çok uzak değil,
ama her şey gizlenmişti: çitler, dal yığınlarıyla örtülmüş dikenli teller,
hiç kimse bu yolun gaz odalarına gittiğini
göremesin, düşünemesin diye.

SS'lerin "sıçan yolu" dedikleri miydi bu?

Hayır, onlar ne diyordu bakayım...
"Göğün Yolu".

Himmelweg?

Evet, *Himmelweg*: Göğün Yolu.
Bunu zaten biliyorduk,
gaz odasında çalışmaya gitmeden önce bile.
Biz gelince, sıralar getirip koydular, kadınlar oturabilsinler diye.
Kuşkulanmasınlar diye,
bunun kendileri için son aşama, son an, son nefes olduğundan kuşkulanmasınlar, hiçbir şey sezinlemesinler diye.

Kaç gün boyunca gaz odasının içinde çalıştınız?

Orada bir hafta ya da on gün boyunca çalıştık.
Daha sonra, saç kesme işini
insanların soyunduğu barakada yapmamıza karar verdiler.

Peki şu gaz odası?

Büyük değildi, yaklaşık
dörde dört metrelik bir odaydı.
Bununla birlikte, bu odaya,
o kadar çok kadını yığıyorlardı ki.
Üst üsteydiler...
Ama daha önce söylediğim gibi,
işimizin ne olacağını bilmiyorduk.
Birden, bir kapo çıkageldi:
"Berberler, öyle bir davranacaksınız ki,
buraya giren tüm kadınlar
yalnızca saçlarının kesileceğini,
bir duş alacaklarını,
sonra da çıkıp gideceklerini sanacaklar."
Oysa biz çoktan biliyorduk ki bu odadan çıkılamazdı,
bu son duraktı,
buradan canlı olarak ayrılamayacaklardı.

Tam olarak tarif edebilir misiniz?

Tam olarak tarif etmek...
Bekliyorduk...
Birden kafile...
Kadınlar, çocuklarla birlikte,
sel gibi...
Bizler, berberler, saçları kesmeye başlamıştık ve bazıları, hemen hemen hepsi demeliyim, daha o zamandan biliyorlardı başlarına geleceği. Biz elimizden geldiğince...

Hayır, hayır...

... olabildiğince insanca davranmaya çalışıyorduk.

Pardon! Kadınlar gaz odasına girdiklerinde,
siz önceden orada oluyor muydunuz
yoksa onlardan sonra mı giriyordunuz?

Söyledim size: biz zaten oradaydık,
Onları bekliyorduk.

İçeride mi?

Evet, gaz odasının içinde.

Ve ansızın, geliyorlardı?

Evet, içeri giriyorlardı.

Nasıldılar?

Soyunmuş durumda, çırılçıplak, giysisiz, hiçbir şeysiz.

Tamamen çıplak mı?

Tamamen çıplak.
Bütün kadınlar ve bütün çocuklar.

Çocuklar da mı?

Çocuklar da, çünkü soyunma kulübelerinden çıkıp geliyorlardı, gaz odasına gitmeden önce orada soyunmak zorundaydılar.

Onların çırılçıplak içeri girişini ilk gördüğünüzde neler hissettiniz?

Emirlere boyun eğiyordum:
saç kesmek,
bir berberin yapacağı gibi,
normal bir kesim yapar gibi,
ama aynı zamanda da olabildiğince fazla keserek.
Çünkü kadınların saçlarına ihtiyaçları vardı,
Almanya'ya gönderiyorlardı.

Tıraş etmiyor muydunuz?

Hayır, sadece kesiyorduk:
inanmaları gerekiyordu
normal bir kesim olduğuna.

Makasınız var mıydı?

Evet, makas ve bir tarak, kırkma makinesi yok.
Erkek kesimi yapar gibi kesiyorduk.
Sıfıra vurmadan,
onları yanıltacak biçimde,
normal bir kesimmiş gibi.

Ayna var mıydı?

Hayır, ayna yok, sıralar var, sandalye yok,
yalnızca sıralar ve on altı ya da on yedi berber...
Ama sayıları o kadar fazlaydı ki!
Her kesim yaklaşık iki dakika sürüyordu, daha fazla değil, sıra-

da bekleyen bir sürü insan vardı.

Şimdi gösterebilir misiniz? Nasıl yapıyordunuz?

Şimdi... Olabildiğince çabuk yapıyorduk çünkü hepimizin kendi mesleğiydi bu.
Nasıl yapıyorduk...
Şöyle kesiyorduk, buradan... şuradan... ve şuradan
bu taraf... bu taraf... ve bitiyordu.

Kabaca, öyle mi?

Kabaca, elbette.
çünkü kaybedecek bir saniye yoktu,
öteki grup dışarıda bekliyordu bile,
aynı süreçten geçmek için.

Demek on altı berberdiniz?

Evet.

Bir kümede kaç kadını elden geçiriyordunuz?

Bir kümede? ... aşağı yukarı...
Altmışla yetmiş arası kadını.

Ya sonra, kapılar kapatılıyor muydu?

Hayır. Birinci grupla işimiz bitince,
sonraki giriyordu içeri: bu durumda içeride yüz kırk ya da yüz elli kadın oluyordu.
Sonra derhal onlarla meşgul oluyorlardı.
Bize gaz odasından birkaç dakikalığına çıkmamızı emrediyorlardı, beş dakika kadar:
o sırada gazı salıyor ve onları öldüresiye zehirliyorlardı.

Siz nerede bekliyordunuz?

Gaz odasının dışında.
Öbür tarafta da... şimdi, kadınlar bu taraftan giriyordu...
Öbür tarafta, bir komando vardı
cesetleri dışarı çıkarmaya çoktan başlamış oluyordu:
aralarında hâlâ yaşayanlara rastlanıyordu.
İki dakikada, iki dakika bile değil,
bir dakikada... her şey temizleniyordu, her yer temizdi:
öbür grup girebilir
ve aynı yazgıya boyun eğebilirdi.

Bu kadınların saçları uzun muydu?

Uzun ya da kısa, önemli değil,

işi yapmak zorundaydık.
Almanlar saçları istiyordu,
kendilerince nedenleri vardı.

"Ne duydunuz bu çıplak kadınları çocuklarla birlikte ilk gördüğünüzde, neler hissettiniz?" diye sormuştum size, cevap vermediniz.

Biliyor musunuz, oradayken "hissetmek"...
Her ne olursa olsun, bir şey hissetmek çok güçtü:
düşünün, gece gündüz ölüler, cesetler arasında çalışmak,
duygularınız yok oluyordu,
duygulara duyarsızdınız, her şeye duyarsızdınız.
Size bir şey anlatacağım:
Gaz odasında berber olduğum dönemde,
Benim şehrimden, Czestochowa'dan gelen bir konvoyla
kadınlar geldi.
İçlerinden çoğunu tanıyordum.

Onları tanıyor muydunuz?

Evet, onları tanıyordum, aynı şehirde oturuyordum.
Aynı sokakta oturuyordum.
Birkaçı yakın arkadaşımdı.
Ve beni görür görmez, hepsi bana sarıldı.
"Abe, burada ne yapıyorsun? Bize ne yapacaklar?"
Onlara ne diyebilirdiniz?
Ne diyebilirdiniz?
Arkadaşlarımdan biri, orada benimle birlikteydi,
o da benim şehrimde iyi bir berberdi.
Karısı ve kız kardeşi
gaz odasına girince...

Devam edin, Abe. Buna mecbursunuz. Bu gerekli.

Çok korkunç...

Rica ediyorum, Bunu yapmamız gerek. Biliyorsunuz.

Yapamayacağım.

Gerekiyor. Çok güç olduğunu biliyorum,
bunu biliyorum, beni affedin.

Uzatmayın bunu...

Rica ediyorum. Devam edin.

Size söyledim: bu çok güç olacak.
Torbalara koyuyorlardı
ve Almanya'ya gönderiliyordu[1].

Peki. Devam edin.

Evet. Nasıl tepki verdi
karısı ve kız kardeşi içeri girince?

Onlarla konuşmayı deniyordu, ama ne birine
ne de ötekine,
bunun hayatlarının son ânı olduğunu söylemesine imkân vardı,
çünkü arkalarında Naziler duruyordu,
SS'ler,
ve biliyordu ki, tek kelime ederse,
daha şimdiden ölü sayılan
bu iki kadının yazgısını paylaşırdı.
Ama yine de, onlar için elinden ne gelirse yapıyordu,
onlarla birlikte kalmak, bir saniye, bir dakika daha fazla, onları kucaklayarak, onlara sarılarak.
Çünkü onları bir daha asla görmeyeceğini biliyordu.

Franz Suchomel.

Sıçan yolunda, kadınlar beklemek zorundaydılar.
Gaz odalarının motorlarını işitiyorlardı.
Ve belki çığlıkları da, yalvarıp yakarmaları da.

O zaman *ölüm korkusu* beliriveriyordu.
Ve *ölüm korkusu*na yakalanınca, insanoğlu kendini koyverir,
boşalır, ya önden, ya arkadan...

1 Bu cümle, mırıldanarak, Yidiş söyleniyor.

İşte bu yüzden, kadınların
beklemiş olduğu yerde, çoğu zaman beş ya da
altı sıra dışkı buluyorduk.

Ayakta...

Hayır, hayır, çömelebilirlerdi, ya da ayakta bile...
Aslında, onları "yaparken" görmedim, sadece dışkıları
gördüm.

Yalnızca kadınlar mı?

Evet. Erkekler değil.
Erkekler sıçan yolundan aşağı iniyorlardı. Koşarak.
Kadınlarsa orada duraklıyorlardı,
bir gaz odası boşalıncaya dek.

Ya erkekler?

Hayır. Onlar en önde oluyor, "zorlanıyorlardı", kırbaçla.

Ha, tamam.

Anlıyor musunuz?

Hep en önde mi?

Erkekler her yerde en öndeydi.

Hiç beklemeden mi?

Onlara bekleyecek zaman bırakılmıyordu. Hayır, hayır! Hayır.

Peki ölüm korkusu...

*Ölüm korkusu*yla,
insanın içi boşalır.
Bunu herkes bilir... eğer insanoğlu
öleceğini bilirse, bu pekâlâ yatakta da gelebilir başına.
Annem ölürken yatağının önünde çömelmişti...

Anneniz mi?

Annem...Ve kocaman bir yığın vardı...
Böyledir. Tıbben ortaya konmuştur,
öyle değil mi?

Madem ki her şeyi bilmek istiyorsunuz:
daha vagonlardan indirilir indirilmez, ama zaten
bindirilirlerken de, durum aynıydı,
Varşova'da ya da başka yerde, insanlar çok dövülüyordu.
Hoyratça dövülüyorlardı, Treblinka'dakinden daha hoyratça,
inanın bana.

Sonra bir de taşıma vardı, vagonda ayakta, hiçbir sağlık önlemi yok, hiçbir şey, azıcık su,
kaygı.
Sonra kapıların açılması, ve her şey tekrar başlıyordu!
"Bremze, bremze, bremze."
"Shipshe, shipshe, shipshe"...
ben söyleyemiyorum
şeyim yüzünden... takma dişim. Lehçe:
bremze ya da *shipshe*...

Ne demek bremze?

Bu Ukrayna dilinde bir deyimdir: "Çabuk, çabuk!"
Bir kez daha kovalamaca. Yağmur gibi inen kırbaç darbeleri.
SS Küttner'de kendisi kadar uzun bir kırbaç vardı!
Kadınlar sola. Erkekler sağa.
Ve hep, hep, dayak!

Hiç soluklanmadan mı?

Hiç soluklanmadan.
O tarafa, bu tarafa, shipshe, shipshe, anlıyor musunuz?

Koşturarak!

Hep koşturarak, hep.

Koşuşturma ve haykırışlar!

İşte onları böyle "bitirdiler"...

Teknik bu muydu?

Teknik buydu.
Çünkü şunu hiç unutmayın: bu iş çabuk bitmeliydi!

Mavi komandonun bir görevi de
yaşlıları ve hastaları
"hastaneye" götürmekti. Çünkü
bunlar gaz odalarına gidinceye kadarki işlemlerin hızını kesebilirlerdi.
Bu iş yaşlılarla fazla uzun sürebilirdi.

Almanlar karar veriyordu
kimlerin hastaneye gönderileceğine:
mavi komandodaki Yahudiler yalnızca

"infaz aracı"ydı:
insanları "hastaneye" yönlendiriyor
ya da sedyelerle oraya taşıyorlardı.
Yaşlı kadınlar, hasta çocuklar,
annesi hasta çocuklar,
ya da büyükannesi çok yaşlı olanlar,
bu durumda çocuk büyükanneye bırakılıyordu,
çünkü kadıncağız bilmiyordu! "Hastane"!
Kırmızı haçlı beyaz bir bayrak hastaneyi gösteriyordu.
Bir geçit oraya götürüyordu.
Sonuna kadar, hiçbir şey görmüyorlardı. Sonra...
çukurdaki ölülerin farkına varıyorlardı.

Evet.

O zaman soyunmaları gerekiyordu,
bir toprak yığınına oturtuluyorlar
ve enselerine sıkılan bir kurşunla öldürülüyorlardı.
Çukura düşüyorlardı.
Çukurda hep alevler olurdu: bir ateş –
pisliklerle, kâğıtla ve benzinle beslenen,
ve insanoğlu çok iyi yanar.

Richard Glazar (İsviçre), Treblinka'dan sağ kurtulanlardan.

"Hastane" dar bir alandı,
rampanın hemen yakınındaydı.
Oraya yaşlılar götürülüyordu.
Ben kendim de bu işi yapmak zorunda bırakıldım.
Bu infaz yeri –"hastane"– üstü açık, çatısızdı,
ama o da gizlenmişti,
hiç kimse içerisini göremesin diye.
Oraya dar bir geçitten ulaşılıyordu,
kısacıktı,
"Schlauch"u [sıçan yolunu] andırıyordu.
Küçük bir labirent.
Ortada bir çukur bulunuyordu.
Girince, solda,

Küçük bir kulübenin yakınında,
bir tür kalas vardı.
Bir atlama tahtası gibi.
Ayakta duracak güçleri olmadığında,
kurbanlar oraya oturmak zorundaydılar...
işte o zaman –böyle deniyordu
Treblinka argosunda–
Unterscharführer Miete
"her birini bir hapla iyileştiriyordu".
Yani enseye bir kurşunla.

Yoğun dönemlerde,
bu gündelik işti.
Çukur,
ki şöyle bir
üç metre elli santim ile dört metre arası derinlikteydi,
cesetle dolup taşardı o zamanlar.

Ama bazen öyle olurdu ki,
şu ya da bu nedenle, çocuklar tek başlarına çıkıp gelirlerdi,
analarından babalarından, neden bilmem, ayrı olarak.
İşte bu çocuklar da "hastane"ye götürülürdü, orada
öldürülmek üzere.

Ve "hastane" aynı zamanda bizler, yani
Treblinka esirleri için de,
en son duraktı.
Gaz odası değil.
Bizim sonumuz hep "hastane" olurdu.

Rudolf Vrba (New York), Auschwitz'ten sağ kurtulanlardan.

Hep vagonlardan çıkamayan birileri olurdu:
yolda ölmüş olanlar,
ya da son derece hasta olup da
dayak zoruyla iknanın bile yerlerinden kıpırdatmayı

başaramadığı kişiler.
Bu durumda onlar vagonlarda kalıyordu.
Bizim ilk görevimiz vagonlara girip,
ölüleri ve can çekişenleri dışarı çıkarmak
ve onları *laufschritt* taşımaktı,
SS'lerin söyledikleri gibi, yani koşarak.

Laufschritt, evet, asla yürümek yok,
Hep *laufschritt*...

... immer laufen...

... *immer laufen*, hep koşmak...
çok sportifler... Sporcu bir ulustur, bilirsiniz!

Böylece bu cesetleri çıkarmak,
ve koşar adım, taşımak zorundaydık,
rampanın başındaki kamyona kadar.
Her zaman hazır bekleyen kamyonlar olurdu:
beş ya da altı, bazen daha çok,
duruma göre... Ama ilki
ölüler ve can çekişenler içindi.
Pek umurlarında olmazdı kimin ölü olduğunu, kimin ölü gibi göründüğünü kesin olarak belirlemek,
anlıyorsunuz değil mi, ölü numarası yapanlar...

Kamyon dolduruluyordu.
Neden sonra, kamyonlar hareket ediyordu:
ölülerinki en önde giderdi, dosdoğru
rampadan yaklaşık iki kilometre uzaktaki krematoryuma.

O zamanlar, iki kilometre!
Yeni rampanın yapılmasından önce miydi bu?

Evet, yeni rampanın yapılmasından önce.
Bu eski rampaydı.
İşte oradan geçti
ilk bir milyon yedi yüz elli bin Yahudi.
Bu eski rampadan.
Yani çoğunluğu.

Yeni rampa ancak bir milyon Macar Yahudinin "şimşek hızıyla" yok edilmesi öngörüldüğünde yapıldı.

Bütün ölüm mekanizması şu tek ilkeye dayanıyordu:
insanlar nereye geldiklerini de bilmemeli,
onları neyin beklediğini de.
Tasarlanan, onların paniğe kapılmadan
ve tam bir düzen içinde gaz odasına doğru yürümeleriydi.
Panik özellikle de küçük çocukları olan kadınlar açısından tehlikeliydi. Dolayısıyla, Naziler için işin en önemli noktası, hiçbirimizin, tek kelime de olsa konuşup paniğe yol açmamamızdı, en son anda bile.
Ve her kim bir ilişki kurmayı denerse
ya öldüresiye dövülüyor,
ya da vagonların arkasında bir kurşunla öldürülüyordu.
Hele bir panik çıksın da,
hemen orada, rampada bir kıyıma yol açsın,
bütün mekanizmanın tıkanması demekti bu!
Bir sonraki tren içeri her tarafta ölüler ve kan varken girmemeliydi!
O vakit panik daha da artmış olurdu.
Naziler için, kesin koşuldu:
her şey çatışmasız,
hiçbir pürüz çıkmadan yürümeli. Zaman yitirmek yok.

Filip Müller, beş kez yok edilen Auschwitz "özel komando"sundan sağ kurtulmuş.

Her "gazla zehirleme" işleminden önce,
SS'ler çok sıkı önlemler alıyorlardı.
Krematoryum bir SS kordonuyla kuşatılıyordu,
adamları da çok kalabalık gelip avluyu dolduruyorlardı,
yanlarında köpekleri ve makineli tüfekleriyle.

Sağ tarafta başlayan merdivenlerden
yeraltındaki vestiyere gidiliyordu.
Birkenau'da dört krematoryum vardı,
II., III. ve IV., V. krematoryumlar.
II. ve III. krematoryumlar birbirinin aynısıydı.
II. ve III. krematoryumlarda, vestiyer
ve gaz odası yeraltında bulunuyordu.
Büyük bir vestiyer,
yaklaşık 280 metrekarelik,
ve büyük bir gaz odası,
orada, bir seferde
üç bin kadar kişi gazla zehirlenebilirdi.
IV. ve V. krematoryumların biçimi başkaydı:
yeraltında salonları yoktu,
her şey yer yüzeyindeydi.
IV. ve V. krematoryumlarda
üç gaz odası bulunuyordu:
toplam kapasiteleri en fazla bin sekiz yüz ile
iki bin kişi arasıydı.
II. ve III. krematoryumların her birinin on beş fırını vardı,
IV. ve V. krematoryumların, sekiz fırını.

İnsanlar, krematoryuma yaklaştıklarında,
her şeyi görüyorlardı...
o korkunç şiddeti,
silahlı SS'lerle baştan başa kuşatılmış alanı,
havlayan köpekleri,
makineli tüfekleri.

Hepsi kuşkulanıyordu... özellikle de Polonyalı Yahudiler.
Şüphesiz içlerinde kıpırdanan kötü bir
önsezi vardı...
Ama içlerinden hiçbiri, en kötü kâbuslarında bile,
üç ya da dört saat sonra kül olup gideceğini
düşünmüş olamazdı.

Vestiyere ulaştıklarında
karşılarına gerçek bir
Uluslararası Danışma Merkezi çıkıyordu!
Duvarlara tutturulmuş
giysi askıları vardı
her birinin üzerinde de bir numara.
Altında, tahta banklar,
İnsanlar soyunurken
"daha rahat" etsinler diye, öyle diyorlardı.
Ve bu yeraltı vestiyerinin
çok sayıda destekleme direğinin üzerine
sloganlar asılmıştı,
her dilde:
"Temiz ol!"
" Bir bit. Ölümün!"
"Yıkan!"
"Mikroptan arındırma salonuna gider".
Bütün bu panoların
tek bir işlevi vardı,
çoktan soyunmuş olan insanları gaz odasına giden yolda oyalamak.
Ve solda, dikey konumda,
gaz odası,
ağır bir kapıyla donatılmış.

II. ve III. krematoryumlarda, sözde
"mikrop temizleyici SS'ler"
ziklon gazı kristallerini içeriye
tavandan veriyorlardı;
IV. ve V. krematoryumlardaysa, yanlardaki deliklerden.

Beş ya da altı kutu gazla
iki bin kişi öldürüyorlardı.
"Mikrop temizleyiciler"
kırmızı haç işareti taşıyan bir aracın içinde geliyorlar ve dizi dizi insanların yanından geçiyorlardı
onları kandırmak,
banyoya kadar eşlik ettiklerine inandırmak için.
Ama, aslında, kırmızı haç sadece bir aldatmacaydı,
ziklon kutularını ve kutuları açacak çekiçleri gizliyordu.

Gazla ölüm
on-on beş dakika sürüyordu.
En korkunç an
gaz odasının açılışıydı,
o dayanılmaz görüntü:
insanlar, bazalt gibi sıkışmış,
tıkız taş blokları.
Nasıl da düşüp yığılıyorlardı gaz odalarından dışarıya!
Birçok kez gördüm ben bunu.
Ve bu hepsinden daha güçtü.
Buna asla alışamıyordunuz.
İmkânsızdı.

İmkânsız.

Evet. Kafanızda canlandırmanız gerek: gaz,
etkisini göstermeye başlayınca,
aşağıdan yukarıya doğru yayılıyordu.
Ve o zaman başlayan korkunç mücadelede
–bir mücadeleydi bu çünkü–
gaz odalarında ışık kesiliyordu,
karanlıktı, göremiyordunuz,
ve en güçlüler hep yükselmek istiyorlardı, daha yükseğe çıkmak.
Ne kadar çok yükselirlerse,
daha az havasız kalıp
daha rahat soluk alabileceklerini
hissediyorlardı kuşkusuz.

Bir mücadele veriliyordu.
Ve aynı zamanda hemen hemen hepsi kapıya doğru atılıyordu.
Bu psikolojikti, işte kapı
oradaydı... oraya üşüşüyorlardı, onu zorlamak ister gibi!
Önüne geçilemez bir içgüdüydü,
bu ölüm kalım savaşında.
İşte bu nedenle çocuklar ve en güçsüzler,
yaşlılar, altta kalıyordu.
En güçlüler de üstlerinde.
Bu ölüm kalım savaşında,
baba, oğlunun oracıkta, kendisinin altında olduğunu
bilemiyordu artık.

Ya kapılar açıldığında?..

Düşüyorlardı...
Bir taş kütlesi gibi düşüyorlardı...
bir kamyondan boşanan bir yığın kocaman kütle.
Ziklonun boşaltıldığı yerse, boştu.
Kristallerin olduğu yerde hiç kimse yoktu.
Evet. Bomboş koca bir alan.
Herhalde, kurbanlar hissediyorlardı
orada ziklonun daha çok etkili olduğunu.
İnsanlar... insanlar yaralıydı,
çünkü karanlıkta göğüs göğüse bir savaştı bu,
çırpınıyorlardı, boğuşuyorlardı.
Pislenmiş, kirlenmiş,
kanlar içinde,
kulakları, burunları kanayarak.

Kimi zaman da, bir bakıyorduk ki
yerde yatanlar,
diğerlerinin baskısıyla
tamamen tanınmaz hale gelmişler...
çocukların kafatası parçalanmış...

Evet.

Nasıl?

Korkunç...

Evet. Kusmuklar,

kanamalar. Kulaklardan, burundan...
belki aybaşı kanaması da, hayır, belki değil, kesinlikle!
Bu yaşam mücadelesinde her şey vardı...
bu ölüm kalım savaşında. Bunları görmek korkunçtu.
Ve en zoru buydu.

Eğer herhangi biri
krematoryumun eşiğinden adımını atmışsa artık,
gerçeği söylemek saçmalık olurdu.

Orada, hiç kimseyi kurtaramazdınız.
Orada, artık çok geçti.
Bir gün, 1943'te
–ben daha önceden V. krematoryumdaydım–,
Bialystok'tan bir konvoy geldi.
Ve "özel komando"dan bir tutuklu
vestiyerde, arkadaşlarından
birinin karısını tanıdı.
Doğrudan söyleyiverdi kadına:
"Sizi yok edecekler.
Üç saat sonra küle döneceksiniz."
Bu kadın da ona inandı, çünkü onu tanıyordu.
Koşmaya başlayıp
öteki kadınları uyardı:
"Bizi öldürecekler!"
"Bizi gazla zehirleyecekler!"
Anneler, çocukları
omuzlarında, bunu duymak istemiyorlardı.
Kadının deli olduğuna karar verdiler.
Onu itekleyip uzaklaştırdılar.
O zaman kadın erkeklere doğru yöneldi.
Ama boşuna.
Ona inanmadıklarından değil,
söylenti Bialystok'a da sızmıştı, gettoya,
Grodno'ya ve başka yerlere...
Ama kim böyle bir şeyi duymak ister ki!
Kadınsa, hiç kimsenin onu dinlemediğini görünce,

yüzünü gözünü paraladı,
umutsuzluktan. Şoka girdiği için.
Ve bas bas bağırdı.

Peki sonunda ne oldu?
Hepsi gaz odasına gitti, kadını alıkoydular.
Bizler fırınların önünde sıraya dizilmek zorunda kaldık.
Önce, kadına işkence ettiler, korkunç biçimde işkence ettiler,
çünkü ele vermek istemiyordu.
Sonunda konuşmuş olanı gösterdi.
Onu sıradan çıkardılar ve canlı canlı fırına attılar.
Bize de dediler ki: "Kim konuşursa sonu böyle olacak!"

Kendi kendimize sık sık sorduk,
"özel komando"da:
insanlara gerçeği
nasıl söylemeli?
Bunu onlara nasıl haber vermeli...
Ama
deneyim –tek olay bu değildi,
aynı şey birçok kez yaşandı–
bize gösterdi ki yararı yok.
Bu onların son anlarını
daha da zorlaştırıyor.
İlle de gerekirse, en azından düşündüğümüz buydu,
belki Polonyalı Yahudiler için
–ya da Birkenau'da altı ay yaşamış olanlar, Theresienstadt'tan (Çek ailelerin kampından) gelenler için–
konuşmaya çalışmanın
bir anlamı olabilirdi.
Oysa diğerleri, bir düşünsenize:
Yunanistan Yahudileri, Macaristan'dan gelenler, Korfululer, on ya da on iki gün boyunca yolculuk yapmışlar,
açlar,
bir damla su yok, susuzluktan ölmüşler,
geldiklerinde deliye dönmüş oluyordu bunlar.

Onlarla işler başka türlü yürüyordu.
Şöyle diyorlardı onlara:
"Soyunun, hepinize hemen bir tas çay verilecek."
Ve bu Yahudiler öyle bir durumdaydılar ki,
bitmek bilmez yolculuk işkencesi yüzünden,
akılları fikirleri, düşüncelerinin tamamı
bu tek hedefe odaklanmıştı: susuzluklarını dindirmek.
Cellatlar bunu iyi biliyorlardı elbette.
Bu, bence, önceden programlanmıştı,
programlanmış, hesaplanmış bir soykırım süreci:
gaz odalarına koşa koşa gitsinler diye
onları bu derece güçsüz düşürüyorlar,
içecek hiçbir şey vermiyorlardı.
Gerçekte,
bu insanlar zaten neredeyse yok edilmişlerdi
gaz odasından bile önce.

Çocukları bir düşünün.
Annelerine yalvarıyorlardı, bağırıyorlardı:
"Anneciğim, lütfen, su, su!"
Hem yetişkinler de öyleydi, günlerden beri bir şey
içmemişlerdi,
saplantıları aynıydı.
Onlarla konuşmanın hiçbir anlamı olmayacaktı.

Korfu.
Auschwitz'ten sağ kurtulan biri.

Bunlar benim yeğenlerim, Birkenau'da yakıldılar.
Erkek kardeşimin iki oğlu.
Onları krematoryuma anneleriyle birlikte götürdüler.
Hepsi yakıldı Birkenau'da.
Erkek kardeşim, o hastaydı,
ve onu fırına attılar,
krematoryuma ve yaktılar,
Birkenau'da.

Moshe Mordo.

Abim on yedi yaşındaydı,
kardeşim on beş.
Ayrıca anneleriyle birlikte öldürülen iki çocuk daha,
evet, dört çocuk.

Babanız da mı?

Babacığım da.

Kaç yaşındaydı, baba?

Seksen beş yaşındaydı, babacığım,
yaşlıydı.

Auschwitz'te mi öldü?

Evet, Auschwitz'te,
seksen beş yaşındaydı babam ve Birkenau'da öldü.

Bütün o yolculuğu yaptı mı?

Evet,
bütün aile öldü.
Önce gaz, sonra krematoryum.

Armando Aaron, Korfu'daki Yahudi cemaatinin başkanı.

Cuma sabahı, 9 Haziran 1944'te,
Korfu'daki Yahudi topluluğunun tüm üyeleri büyük bir korku içinde geldiler
Almanların karşısına çıkıyorlardı.
Bu meydan Gestapo güçleriyle ve polisle doluydu,
ve ilerledik. Orada, hainler bile vardı, Rekanati kardeşler, Atinalı Yahudiler, bunlar, savaştan sonra ömür boyu hapse mahkûm oldular.
Ama şimdi, çoktan serbest kaldılar.
İlerledik; ilerlememiz emredildi ve biz de...

Bu sokaktan mı geldiniz?

Evet, bu sokaktan.

Kaç kişi vardı?

Bin altı yüz kadar.

Çok kalabalık var mıydı?

Çok kalabalıktı, çok. Hıristiyanlar
orada
durmuşlardı.
Hıristiyanlar, evet,
görüyorlardı.

Hıristiyanlar neredeydiler?
Sokağın başında mı?

Evet. Ve balkonlarda.
Burada, bizler bir araya toplandıktan sonra,
arkamızdan makineli tüfekleriyle Gestapo geldi.

Saat kaçtı?

Sabahın altısı.

Güzel bir gün müydü?

Güzel bir gün.
Evet. Sabahın altısı.

Çok kalabalıkmış,
bin altı yüz kişi...

Kalabalık toplanmıştı.
Yavaş yavaş Hıristiyanların kulağına gitti Yahudileri topladıkları.
Oraya toplaştılar.

Ne diye o?

Gösteriyi seyretmek için.
Umut edelim ki bu bir daha olmasın.

Peki korkuyor muydunuz?

Çok korkuyorduk. Görünce...
Gençler vardı, hastalar,
küçük çocuklar, yaşlılar, deliler, vs.
Baktık ki delileri bile getirmişler,
hastanedeki hastaları bile,
işte o zaman çok korktuk
ve bütün cemaatin hayatı konusunda büyük bir kaygıya kapılmıştık.

Size ne söylemişlerdi?

Burada, kalede hazır bulunmamızı, çalışmak üzere Almanya'ya götürüleceğimizi.

Hayır, Polonya'ya.

Polonya'ya, evet.

Almanlar Korfu'nun bütün duvarlarına bir bildiri astılar,
bildiride deniyordu ki, bütün Yahudiler:
hazır bulunmak zorundalar.
Ve biz böylece bir araya toplandığımıza göre,
Yunanistan'da bizsiz daha iyi yaşanacak,
üstelik bu, valiler, emniyet müdürleri ve belediye başkanları tarafından imzalanmıştı.

Yani, Yahudiler olmadan daha iyi yaşanacağı mı?

Evet. Geri döndükten sonra gördük bunu tabii ki.

Korfu'da Yahudi düşmanlığı var mıydı?
Hep var mıydı, Korfu'da Yahudi düşmanlığı?

Vardı, evet, vardı,
ama o kadar değildi, son yıllarda, o kadar güçlü değildi.

Niçin?

Çünkü Yahudilere karşı öyle düşünülmüyordu.

Ya bugün?

Bugün, hayır, özgürüz.

Peki bugün nasıl Hıristiyanlarla ilişkileriniz?

İyi, çok iyi. Çok iyi.

Beyefendi ne diyor?

Bana ne sorduğunuzu soruyor.
O da çok iyi olduğunu söylüyor Hıristiyanlarla ilişkilerin.

Bütün Yahudiler bir gettoda mı toplanmıştı?

Evet, çoğunluğu.

Yahudilerin gitmesinden sonra neler oldu?

Tüm malımızı mülkümüzü aldılar,
üzerimizde bulunan tüm altınları aldılar,
evimizin anahtarlarını aldılar
ve her şeyi çaldılar.

Bütün bunları kim çaldı?

Yasaya göre, Yunan devletine verilmişti.
Ama küçük bir bölüm Yunan devletinin eline geçti
geri kalan hepsi çalındı, gaspedildi.

Kim tarafından gaspedildi?

Herkes tarafından ve Almanlar tarafından.

Toplama kampına gönderilen bin yedi yüz kişiden...

... yüz yirmi ikisi sağ kurtuldu. % 95'i öldü.

Korfu'dan Auschwitz'e yolculuk uzun muydu?

Burada 9 Haziran'da tutuklandık
ve kesin varışımız 29'unda oldu.
Yine 29'unda, gece, çoğumuz yakıldı.

Yolculuk 9 Haziran'dan 29'una kadar mı sürdü?

Burada, aşağı yukarı beş gün kaldık.
Burada, kalede.
Hiç kimse kaçıp da babasından, annesinden, kardeşlerinden ayrılmaya cesaret edemiyordu.
Aramızda, hem dinsel hem aile içi bir dayanışma vardı. 11 Haziran'da ilk grup hareket etti. Ben, 15'indeki ikinci postayla yola çıktım.

Ne tür bir gemiydi?

Zattera, yani tahtalarla bağlanmış variller.
Küçük bir gemi tarafından çekiliyordu,
gemide Almanlar vardı.
Bizimkinde, bir, iki ya da üç muhafız oluyordu, yani çok Alman yoktu, ama
siz de iyi bilirsiniz,
dehşet en iyi gardiyandı.

Ya yolculuk koşulları?

Korkunç. Korkunç.
Su yok, yiyecek bir lokma yok, doksan kişi bir vagonda, yalnızca yirmi hayvanın kalabileceği vagonlarda, herkes ayakta, çoğu öldü.
Ve bu ölüleri başka bir vagona koyuyorlardı, klorlayıp. Onları, ölüleri bile, Auschwitz'te yaktılar.

Walter Stier, eski Nazi partisi üyesi,
"Reichsbahn" (Reich demiryolları)
33. şube eski şefi.

Bir tren gördünüz mü hiç?

Hayır, hiç. Hiç.
İşimiz başımızdan aşkındı, büromdan dışarı çıkmıyordum.
Gece gündüz çalıştık.

"Gedob[1]".
"Gedob"un anlamı...

"Doğu Bölgesi Trafiği Genel Müdürlüğü."
Ocak 1940'ta, Krakovi'deki "Gedob"da görevlendirildim.
1943 ortalarında beni Varşova'ya tayin ettiler.
Orada, "Hareket Daire Başkanlığı"na atandım.
Ya da daha doğrusu: "Hareket Müdürlüğü"ne.

Peki göreviniz 1943'ten sonra da aynı mıydı?

Evet. Tek fark,
müdürlüğe yükseltilmiş olmamdı.

Gedob'daki, Doğu'daki özel görevleriniz nelerdi,
savaş sırasında?

İş aslında
Almanya'dakiyle aynıydı.
Hareket saatlerinin düzenlenmesi, "özel trenler"le düzenli trenler arasında eşgüdüm.

Farklı şubeler mi vardı?

Evet.
33. şube "özel trenler"den sorumluydu... düzenli trenlerden de.
"Özel trenler"in hepsi 33. şubeye bağlıydı.

Sizin işiniz, hep "özel trenler"di, öyle mi?

Evet.

Özel bir trenin normal trenden farkı nedir?

Normal bir trene, herhangi biri binebilir,
bir bilet almak yeterlidir.
Bir özel tren içinse, özel olarak istekte bulunmak gerekir
–ancak emir gelirse oluşturulur–
ve bu durumda insanlar grup tarifesinden ödeme yaparlar.

1 General Direktion der Ostbahn.

Bugün de var mı böyle bir şey?

Elbette.
Tamamen eskiden olduğu gibi. Evet.

Bir tur düzenlendiğinde, özel tren mi ayarlanıyor?

Evet, örneğin, göçmen işçiler,
bayramlarda ülkelerine dönerken,
onların yararlanabileceği özel trenler konuluyor.
Yoksa, asla başaramazdınız,
trafiğin üstesinden gelemezdiniz.

Bana söylediğinize göre, savaştan sonra,
protokol gezileriyle uğraşıyordunuz.

Savaştan sonra, evet.

Bir kral Almanya'ya trenle geldiğinde,
bu özel bir tren mi olur?

Özel bir trendir, evet.
Ama bu durumda, turlar vs. amaçlı özel trenler için uygulanandan farklı bir yol-yöntem izlenir.

Peki neden savaş boyunca, savaştan öncekine ya da sonrakine göre daha çok özel tren oldu?

Ah! Sözü nereye getirmek istediğinizi anlıyorum.
Siz "nakledilenlerin taşınması"nı ima ediyorsunuz,
öyle değil mi?

Evet, evet, "nakledilenler".

Onlar böyle adlandırılıyordu. Bu trenler de Reich'ın Ulaştırma Bakanlığı'na bağlıydı. Reich'm Ulaştırma Bakanlığı'ndan gelen bir emir olması gerekiyordu.

Yani Berlin'den mi?

Berlin'den, evet.
Sonra, uygulama konusuna gelince,
bununla da, Berlin'deki *Doğu Trafiği Genel Müdürlüğü*
uğraşıyordu.

Evet, evet. Anlıyorum.

Yeterince açık anlatabildim mi?

Evet, çok.

Ama genellikle, o dönemde, kimleri "nakliyor"lardı?

Hayır! Biz bilmiyorduk bunu.
Yalnızca Varşova'dan kaçarken

öğrenebildik: Yahudiler, katiller ve başkaları söz konusu olsa gerekti.

Yahudiler, katiller...

Katiller. Her türlüsü.

Katiller için "özel trenler"?

Hayır, hayır. Bu yalnızca lafın gelişi.
Bu konuda konuşmamalıydınız.
Canınıza susamadıysanız,
en iyisi ağzınızı açmamaktı.

Peki o zamanlar biliyor muydunuz
Treblinka ya da Auschwitz'e giden bu konvoyların...

Bilmez olur muyduk!.
En son *Müdürlük* benimkiydi:
ben olmadan, bu trenler hedeflerine ulaşamazdı.
Örneğin, Essen'de bir tren oluşturuluyordu,
bu tren bir sürü şehirden geçmek zorundaydı, Wuppertal,
Hannover, Magdeburg, Berlin, Frankfurt/Oder, Poznán,
Varşova, vs.
Sonra da benim bulunduğum yere...

Treblinka'nın yok etme demek olduğunu biliyor muydunuz?

Elbette hayır!

Hiçbir şey bilmiyor muydunuz?

Aman Tanrım, hayır! Nasıl bilebilirdik?
Ben Treblinka'ya adım atmadım hiç. Ben Krakovi'de, Varşova'da, büroma çakılıp kaldım.

Siz bir...

Ben yalnızca bir bürokrattım.

Anlıyorum. Ama "özel trenler şubesi"nden
olup da, Kesin Çözüm'den asla
haberdar olmamanız şaşılası.

Savaştaydık...

Başkaları biliyordu ama,
Demiryollarında durumun farkında olanlar vardı.
Örneğin, tren şefleri...

Görmüşler onlar, onlar görmüşler,
ama neler olduğunu, ben...

Treblinka sizin için ne demekti? Ya da Auschwitz?

Evet, evet. Treblinka, Belzek ve bütün bu isimler,
bizim için, bunlar toplama kamplarıydı.

Gidilen bir yer...

Evet, hepsi bu.

Ama ölüm değil.

Hayır, hayır. Bir barındırma kampı.
Örneğin, Essen'den gelen bir tren,
ya da Köln'den, ya da başka yerden;
orada, bunlara yer bulmak gerekiyordu.
Savaş, hep daha çok ilerleyen Müttefikler...
ve bu insanlar, onları bir kampta toplamamız gerekiyordu.

Ne zaman tam olarak öğrendiniz?

Eh... kulaktan kulağa yayıldığında...
Kulaktan kulağa, fısıltı halinde...
asla açıkça söylenmeden. Aman Tanrım hayır,
hemen gelip alırlardı sizi!
Fısıltılar...

Söylentiler?

Söylentiler, evet doğru...

Savaş sırasında mı?

Savaşın sonuna doğru.

1942'de değil?

Hayır, hayır. Tanrı şahidimdir, hayır! Hiçbir işaret yoktu!
Bir bakalım, 1944 sonu, belki...

1944 sonu mu?

Daha önce değil.

Peki siz ne...

Anlatılanlara göre
insanlar toplama kamplarına gönderiliyorlardı
ve doğal olarak en dayanıksız olanlar sağ kalmayacaklardı.

Soykırım sizin için bir sürpriz mi oldu?

Tamamen, evet.

Hiçbir fikriniz yoktu?

Zerre kadar yoktu! Şu kamp gibi, adı neydi, dur
bakayım... Oppeln bölgesine bağlıdır...
buldum: Auschwitz!

Evet.

Auschwitz, Oppeln'e bağlıydı.

Oppeln, evet. Auschwitz, Krakovi'ye uzak değildi.

Doğru.

Yine de, bundan söz edildiğini hiç duymadık.

Auschwitz-Krakovi, altmış kilometredir.

Evet, gerçekten çok yakın!

Ne ki biz her şeyden habersizdik. Tek belirti yoktu.

Ama en azından Nazilerin, Hitler'in
Yahudilerden hoşlanmadığını biliyordunuz?

Bunu, evet. Bunu herkes biliyordu,
yazılı olarak bildirilmişti. Bir sır değildi.
Ama yok edilmeleri,
beklenmedik bir haberdi!
Bugün bile, kabul etmeyenler var:
"Bu kadar çok Yahudi olması imkânsız!"
Haklılar mı? Bilmiyorum,
söylenen bu.
Ne olursa olsun, deyimi mazur görün,
bu bir domuzluk!

Nedir o?

Soykırım.
Herkes kınadı bunu. Bütün dürüst insanlar!
Ama biliyor olmak konusuna gelince... yo, hayır !

Evet, ama Polonyalılar örneğin,
–Polonya nüfusu–, onlar her şeyi biliyormuş.

Bunun şaşılacak yanı yok ki, *Dr. Sorel...*
Onlar hemen yakında yaşıyorlardı, işitiyorlardı,
konuşuyorlardı...
Hem onlar susmak zorunda değildiler!

Raul Hilberg, tarihçi (Burlington, Amerika Birleşik Devletleri).

Bu elimdeki 587 No'lu "yol emri",
özel trenlere özgüdür.
Numara bu trenlerin sayısı hakkında bir fikir verir size.

Altında, *Nur fur den Dienstgebrauch*:
"Dahilî kullanıma mahsustur",
gizlilik sıralamasında en alt basamaklardadır bu.
Ayrıca, ölüm trenlerine ilişkin bu belgenin
üzerinde,
–bir tek bunun da değil, hiçbirinin–
geheim, gizli, sözcüğünün bulunmaması, bence şaşırtıcı.
Ama, şöyle bir düşünürsek, "gizli" ifadesi belgeyi okuyanların kendilerini sorgulamalarına,
belki daha çok soru sormalarına yol açacak,
dikkatlerini çekecekti.
Oysa, psikolojik düzlemde, tüm eylemin kilit noktası,
olup bitenleri
asla adıyla anmamaktı.
Hiçbir şey söylememek.
Ne yapılacaksa yapmak.
Bunları tanımlamamak.
İşte, "Dahilî kullanıma mahsustur", denmesi bundan.
Bir de bu belgeden kaç kişinin haberi olduğuna bakın!
"Bfe[1]": garlar.
Bu hat üzerindekilerin sayısı...
sekiz, ve burada, Malkinia'dayız, bildiğiniz gibi bu
Treblinka'dan önceki son gardır.
Demek ki belgenin ulaştığı sekiz kişi var
bu kısa sayılabilecek mesafe boyunca,
Radom üzerinden, Varşova bölgesine kadar,
sekiz, çünkü tren bu sekiz gardan geçiyor
ve her birinin haberdar edilmesi gerekiyor.
Peki bir teki yettiği halde neden iki sayfa?
İşte burada karşımıza PKR çıkıyor, bu kısaltma,
hedefine doğru giden bir ölüm trenini gösteriyor, ama aynı zamanda da Treblinka'ya varınca boşalmış ve şimdi tekrar hareket eden treni.
Bu trenin boş olduğunu da L harfinden anlıyorsunuz,
leer, şurada yazılı.

1 Banhöfe

Evet, "Ruckleitung des Leerzuges",
anlamı, "boş trenin dönüşü".

Dikkat edin,
numaralandırma sisteminde pek de titiz davranılmamış:
9228'den 9229'a geçiyoruz,
sonra da 9230, 9231, 9232.
Hiçbir tuhaflık yok burada, en olağan türden bir trafik.

Ölüm trafiği!

Ölüm trafiği.

Şimdi de, tren,
ortadan kaldırılmakta olan bir gettodan
Treblinka'ya gitmek üzere ayrılıyor.
30 Eylül 1942'de hareket ediyor,
saat 4.18'de –en azından hareket saatine göre böyle–
ve Treblinka'ya ertesi sabah, 11.24'te varıyor.
Çok uzun bir tren,
yavaş ilerlemesini de açıklıyor bu.
Okuyun bakın: "50G",
elli yük vagonu, tıka basa insanla doldurulmuş: olağanüstü derecede "ağır" bir yükü var.
Varış saati: 11.24,
sabah yani,
15.59, hareket saati. Bu süre içinde,
tren boşaltılmalı, temizlenmeli,
ve yeniden harekete hazır olmalı.
Ve numaralandırmayı
boş trenle sürdürüyorsunuz.
Öğleden sonra saat 4'te yola çıkıp
başka bir küçük şehre yöneliyor,
oradaki kurbanları alıyor.
İşte gördüğünüz gibi, sabah saat 3'te
yeniden Treblinka'ya hareket ediyor,
oraya varışı ertesi günü buluyor.

Ama sanki aynı tren söz konusu, öyle mi?

Aynı tren, tabii ya, aynısı,.
yalnızca her seferinde numara değişiyor.

Demek ki, tekrar Treblinka'ya dönüyor.
Yine uzun bir yol. Yerine varıyor sonra tekrar başka bir yere hareket ediyor.
Aynı durum, aynı yolculuk.
Yeniden Treblinka'ya hareket
ve en sonunda 29 Eylül'de Czestochowa'ya varış.
Tekrar başlama noktasına dönmüş oluyor.
İşte "yol emri" dedikleri budur.
Ve eğer dolu trenlerin bir hesabını yaparsanız...
bu tek "yol emri" üzerine öldürülmüş olan
belki de on bin Yahudiden söz ediyoruz.

On binden fazla!

Biz azını söyleyelim.

Peki neden böylesi bir belge
bu kadar büyüleyici oluyor?
Çünkü ben Treblinka'daydım
ve Treblinka'yla bu belgeyi
aynı anda düşündüğünüzde...

Elimde böyle bir belge olduğunda,
özellikle de özgün bir metinse,
biliyorum ki, o dönemdeki bürokratın da,
onun da elindeydi aynı belge.
Bu bir artefakt.[1] Geriye kalan tek şey.
Ölüler artık yoklar.

Reichsbahn para karşılığında
hangi yük olursa olsun taşımaya hazırdı.
Bu demektir ki Yahudileri de taşırdı,
Treblinka'ya,
Auschwitz'e, Sobibor'a ya da başka yere,
yeter ki geçerli fiyata göre, kilometre başına parası ödensin,
kilometre başına şu kadar fenik.
Sistem tüm savaş boyunca aynı kaldı: on yaşından küçükler için yarım tarife, dört yaşından küçükler için ücretsiz.
Yalnızca gidiş parası ödeniyordu.
Sadece muhafızlar için, dönüş de hesaba dahildi.

1 İnsan işi bir olgu. (Ç.N.)

Pardon, toplama kamplarına gönderilen
dört yaşından küçük çocukların
gazla zehirlenmeleri bedavaya mı geldi?

Evet, taşıma parasızdı.
Ayrıca, ödemeyi yapacak olan da
tren isteğinde bulunan kurumdu
–Gestapo, Eichmann'a bağlı bölümler–
ve bu kurumun da malî sorunları olduğu için,
Reichsbahn grup tarifeleri önerdi.
Böylece Yahudiler gezi tarifesiyle taşındılar.
Bu tarifenin uygulanması için
en az dört yüz kişiden başlayan gruplar gerekiyordu: çartır tarifesi.
Ama Yahudiler bundan
sayıları dört yüzün altında da olsa yararlandılar,
ve bu şekilde, yetişkinler için de, yarım fiyat uygulandı.
Şimdi, uzun güzergâhlar yüzünden
vagonlar kirlenmiş
ya da zarar görmüşse –bu ender görülen bir durum değildi–
ve tutsakların % 5-10'u da yolda öldüğüne göre,
hasar bedeli olarak ek bir fatura düzenleniyordu.
Ama, genellikle,
ödeme yapıldığı sürece, taşıma da yapıldı.
Bazen, SS'ler krediden yararlanıyorlar
ve taşımalar ödeme öncesi yapılıyordu.
Çünkü anlayacağınız gibi, bütün iş
–ve hangi yolculuk olursa olsun, ister grup halinde ister bireysel, durum aynıydı–
bir seyahat acentesi tarafından hallediliyordu.
Bu, "Orta Avrupa Seyahat Acentesi"ydi,
fatura düzenlemekle uğraşıyordu, bilet işleriyle...

Gerçekten mi, aynı acente miydi?

Kesinlikle, resmî seyahat acentesi!
Ha insanları gaz odalarına göndermiş
ha tatilcileri tercih ettikleri yazlıklara.
Aynı şube, aynı yol-yöntem, aynı fatura işlemleri.

Hiçbir fark yok mu?

Hiçbir fark.
Ve herkes bu işi sanki
dünyadaki en normal işmiş gibi yapıyordu.

Oysa değildi!

Hayır, değildi.

Dahası, karmaşık kambiyo kuralları bile gözetiliyordu, sınır ötesine geçmek gerekiyorsa örneğin, ki bu da az rastlanan bir durum değildi.

Örneğin?

Pekâlâ, en ilginç örnek Yunanistan'dı,
1943 baharında Selanik'ten taşınanlardı:
kırk altı bin kurban, çok uzun bir mesafe.
Grup tarifesi üzerinden bile olsa, fatura iki milyon marka ulaşıyordu.
Büyük bir miktardı!
Ayrıca temel ilke bugün bile aynıdır,
dünyanın her yerinde.
Ödeme asıl ülkenin parasıyla yapılır,
ama geçtiğiniz ülkelerin demiryollarına kendi paraları üzerinden ödeme yapmanız gerekir.

Selanik'ten yola çıkınca,
Yunanistan'dan geçiyorlardı...
Dolayısıyla Drahmi ödeniyordu.

Evet, daha sonra da Sırp ve Hırvat demiryollarını kullanıyorlardı,
en sonunda da Reichsbahn'ı, işte o mark istiyordu.
Ve, talihin cilvesi, Selanik'teki askeri komutanda,
işlemin masraflarının ödenmesinden
son aşamada sorumlu kişide,
bu marklar yoktu.
Ama drahmi vardı.
Drahmilerin kaynağı da, Yahudilerin el konulan ve tam da bu amaç için kullanılan servetleriydi:
kendi kendine ödeme durumu için.
SS'ler, ya da ordu, Yahudi servetlerine el koyuyor, sonra da,

banka mevduatlarıyla, taşıma masraflarını ödüyorlardı.

Yahudiler kendi ölümlerinin parasını
kendileri ödüyorlardı, demek ki!

Kesinlikle. Şunu hiç unutmayın:
Kıyım için ayrılmış bir bütçe yoktu.

Tamam, Yahudi mevduatlarına el konulmuştu,
ama bunlar Yunan parası cinsindendi.
Reichsbahn mark istiyordu!
İyi de drahmileri marka nasıl çevirmeli?
İşgal altındaki Avrupa'nın her yerinde kambiyo denetimleri vardı. Bir çözüm olabilirdi:
markları hemen oracıkta, o ülkede bulmak.
Ama nasıl?
Savaş zamanında bu iş o kadar kolay değildi.
İşte böylece, bir defalığına, açık verildi:
Auschwitz'e nakil, masraflar denkleştirilemeden yapıldı.

Filip Müller.

"Özel komando"nun hayatı,
yok edilmek üzere taşınıp getirilenlere bağlıydı.

Bunlar çok kalabalık gelirlerse
"özel komando" da "şişiriliyordu".
"Komando" Almanlara gerekliydi, dolayısıyla ayıklamaya gidilmiyordu.

Eğer, tam tersine, nakiller seyrekleşirse,
bu bizim için derhal yok edilme anlamına gelirdi.

Bizler, "özel komando"da,
taşınanların olmamasının
bizim ortadan kaldırılmamıza yol açacağını biliyorduk.

"Özel komando" çok uç bir durumda yaşıyordu.
Her gün, gözlerimizin önünde, binlerce
ve binlerce masum
bacadan yitip gidiyordu.
İnsan olmanın derin anlamını
kendi gözlerimizle görüp anlayabiliyorduk:
oraya geliyorlardı,
erkekler, kadınlar, çocuklar, hepsi masum...
bir anda yok oluyorlardı...

ve dünya dilsizdi!
Kendimizi terk edilmiş hissediyorduk.
Dünya tarafından, insanlık tarafından.
İşte tam da bu koşullarda
hayatta kalma olasılığının ne demek olduğunu
olası en iyi biçimde anlıyorduk.
İnsan hayatının sonsuz değerini
ölçebiliyorduk çünkü.
Ve umudun,
yaşadığı süre boyunca insanı
terk etmediğine ikna olmuştuk.
Yaşadığımız sürece, asla, umudu elden bırakmamak gerek.
İşte bu zorlu hayatımızda böyle mücadele ettik, günden güne, haftadan haftaya, aydan aya, yıldan yıla.
Hiç umut yok gibi görünse de,
bu cehennemden kurtulmayı
belki de başarabiliriz umuduyla.

Franz Suchomel, SS Unterscharführer.

Bu dönemde, yani ocak, şubat, mart aylarında,
hemen hemen hiç tren gelmiyordu.

Hüzünlü müydü, trenlerin gelmediği bir Treblinka?

Yahudilerin hüzünlü olduğunu söyleyemem.
Daha sonra oldular ama, anladıkları zaman...
Size bunu ayrıca anlatmalıyım, bu başlı başına bir sorundur.

Biliyorum, başlı başına bir sorundur.

Yahudiler, "işçi Yahudiler", başlangıçta sağ
kalacaklarını sandılar.
Ama, ocak ayında, artık onlara yiyecek verilmemeye
başlandığında,
–Wirth fazla kalabalık olduklarına karar vermişti çünkü–
I. kampta şöyle böyle beş ya da altı yüz kadardılar...

Yukarıda mı?

Evet.
İsyan etmesinler diye de,

ne kurşuna dizildiler ne de gazla zehirlendiler,
ama aç bırakıldılar, o zaman da salgın hastalıklar boy gösterdi,
tifüs, bir tür tifüs.
İşte o zaman, Yahudiler artık hiçbir şeye inanmaz oldular.
Ölüme terk ediliyorlardı, sinekler gibi düşüp ölüyorlardı.
Bitmişti.
Artık hiçbir şeye inanmıyorlardı.
Onlara ne kadar söylesek de...
ben... biz, her gün tekrarlıyorduk onlara:
"Yaşayacaksınız!"
Neredeyse biz bile inanıyorduk buna!
İnsan yalan söyleye söyleye, kendi yalanlarına inanır olur.
Ama bana şöyle cevap veriyorlardı:
"Hayır şef, biz yalnızca bekletilen cesetleriz!"

Richard Glazar.

O zamanlar söylendiği gibi, "ölü sezon",
1943 Şubatı'nda başladı,
Grodno ve Bialystok'tan büyük çapta nakillerin yapılmasından sonra.
Durgunluk.
Daha Ocak ayının sonunda, Şubat boyunca ve Mart'a kadar, durgunluk vardı.
Hiçbir şey. Artık tek bir konvoy gelmiyordu,
bütün kamp boştu,
ve birden, her yerde, açlık oldu.
Ve açlık hep artıyordu...
sonra bir gün –o sırada açlık doruktaydı–
Oberscharführer Kurt Franz
tepemizde belirip haberi verdi:
"Haydi bakalım... Yarından itibaren, nakillere yeniden başlanıyor!"
Hiçbir şey söylemedik,
yalnızca birbirimize baktık,
ve her birimiz şöyle düşündü:

"Yarın bitmiş olacak bu açlık."
O dönemde, biz zaten
ayaklanma hazırlıklarının tam ortasındaydık.
Herkes ayaklanmaya kadar sağ kalmak istiyordu.

Taşınanlar bir toplama kampından, Selanik'ten geliyordu.
Orada Bulgaristan, Makedonya Yahudilerini bir araya toplamışlardı.
Bunlar zengin insanlardı ve geldikleri yolcu vagonları tıklım tıklım doluydu.
O zaman hepimiz korkunç bir duyguya kapıldık, hem ben hem de arkadaşlarım:
bir mutlak güçsüzlük duygusu, bir utanç duygusu.
Çünkü yiyeceklerin üstüne atıldık.
Bir komando bisküvi dolu bir sandık taşıyordu,
reçel dolu bir sandık.
Kasaları bilerek yere düşürdüler,
birbirlerine çarparak,
ağızlarını bisküviyle ve reçelle doldurarak.

Balkan ülkelerinden yapılan taşımalar ürkütücü bir gerçeğin bilincine varmamıza yol açtı:
bizler Treblinka fabrikasının işçileriydik,
ve varlığımız tüm üretim sürecine bağlıydı...
yani Treblinka'daki cinayet sürecine.

Bu bilinçlenme birdenbire,
yeni taşımalarla birlikte mi ortaya çıktı?

Belki o kadar ani olmadı,
Ama ancak Balkanlar'dan yapılan nakillerle sorun gözümüze bu denli açıkça, olduğu gibi görünüverdi. Neden?
Yirmi dört bin kişi,
aralarında kuşkusuz tek bir hasta yoktu,
tek bir sakat, sağlıkları mükemmel, güçlüler.
Hatırlıyorum: barakamızdan onları gözetliyorduk;
çoktan soyunmuş, bagajlarıyla ne yapacaklarını şaşırmışlardı

ve David, David Bratt bana şöyle demez mi:
"Cesetler!
Cesetler Treblinka'ya geldiler!"
Evet, iriyarı insanlar, fiziksel açıdan güçlüler,
şeylerden farklı olarak...

Savaşanlardan mı?

Evet, onlar da savaşabilirlerdi.
Bu bizi altüst etmişti,
Çünkü bu erkekler ve bu kadınlar, hepsi çok güzel, kesinlikle bilmiyorlardı onları neyin beklediğini.
Kesinlikle bilmiyorlardı.

O zamana kadar işler asla bu kadar mükemmel ve çabuk olup bitmemişti. Asla.

Bundan bize kalan utançtı, bir de artık böyle sürüp gidemeyeceği,
bir şeylerin olması gerektiği duygusu.
Sınırlı bir eylem değil,
herkesin katılacağı bir eylem.

Fikir daha 1942 Kasımı'nda hemen hemen olgunlaşmıştı.
1942 Kasımı'ndan başlayarak, sözüm ona "canımızı bağışladıklarını" fark ettik.
Görebildiğimiz ve ayrıca da öğrendiğimiz üzere,
Stangl'ın (komutan) isteği,
daha verimli olacağı için, işe alışık adamları elden çıkarmamaktı:
değişik işlerde uzman olanları,
ayıklama uzmanlarını, ceset çekicileri,
kadınların saçlarını kesen berberleri, vs.
Zaten daha sonra, ayaklanmayı hazırlama, düzenleme olanağını,
işte bu durum sağladı bize.

1943 Ocak ayından başlayarak, bir plan oluştu,

kod adı "Saat"ti.
Belirlenmiş bir saatte,
bulundukları her yerde SS'lere saldırmamız,
silahlarını ele geçirmemiz, Kommandantur'a baskın yapmamız gerekiyordu.
Ama bu gerçekleştirilemedi,
arkadan gelen "durgunluk" yüzünden ve tifüs çoktan baş göstermiş olduğu için.

Filip Müller.

1943 sonbaharında,
hepimiz artık açıkça anlamıştık ki
eğer biz birbirimize yardım etmezsek
kimse yardımımıza gelmeyecekti,
o zaman temel bir soru çıkıyordu karşımıza:
"özel komando"daki bizler için,
bu soykırım dalgasını durdurmanın ve aynı zamanda hayatlarımızı kurtarmanın bir yolu var mıydı?
Gördük ki, bunun tek bir yolu vardı:
silahlı ayaklanma.
Şöyle düşünüyorduk: eğer birkaç silah ele geçirmeyi başarabilirsek
ve bütün kamptaki tutukluların hep birlikte katılımını sağlayabilirsek, ayaklanma bir olasılıkla başarıya ulaşabilirdi.
Söz konusu katılım çok gerekliydi.
Bu nedenle, bağlantı sağlamakla görevli adamlarımız Direniş Hareketi Merkezi'yle ilişki kurdu, önce Birkenau'da,
sonra da Auschwitz 1'de,
amaç her yerde ayaklanmayı planlamaktı.
Bize verilen cevaba göre, Direniş Merkezi, Auschwitz 1'deki Direniş Hareketi Merkezi,
projemize olur diyordu ve işbirliğine hazırdı. Ne yazık ki, Direniş'in önderleri arasında hemen hemen hiç Yahudi yoktu.
Çoğu siyasi tutukluydu,
onların hayatı tehlikede değildi

ve onlar için
kazanılan her gün hayatta kalma olasılığının daha da artması demekti.
"Özel komando"daki bizler içinse,
tam tersiydi.

Rudolf Vrba.

Auschwitz-Birkenau yalnızca bir yok etme kampı değildi,
aynı zamanda klasik bir toplama kampıydı, kendi iç yasası vardı, Mauthausen'de, Buchenwald'da, Dachau'da ve Sachsenhausen'de olduğu gibi.
Ama eğer Mauthausen'de bir numaralı ürün, bir taşocağından çıkarılan taş idiyse, Auschwitz'te bu ürün ölümdü.

Her şey krematoryuma yürüyüşe katkıda bulunuyordu.
Amaç buydu: tutuklular
krematoryumları yapıyorlardı, oraya giden yolları,
kendi barakalarını.

Ama Auschwitz aynı zamanda
klasik bir toplama kampıydı
çünkü Krupp ve Siemens fabrikaları kısmen kampın içine yerleşmişlerdi
ve köle emeğini kullanıyorlardı.

Geleneksel olarak, toplama kamplarında
çok sayıda siyasi tutuklu bulunurdu: sendikacılar, sosyal demokratlar,
komünistler, İspanya İç Savaşı'na katılmış olanlar.
Çok tuhaf bir durum çıkıyordu ortaya:
Auschwitz'teki Direniş Hareketi Yönetimi
tamamen, Almanca konuşulan ülkelerdeki Nazi karşıtlarının, doğuştan Alman olanların elindeydi,
bunlar Nazi hiyerarşisine göre ari ırktan sayılıyorlardı.

Onlara diğer tutuklulara göre daha iyi davranılıyordu.
Çok kibarca değil elbette!
Ama zamanla, ne yapıp edip
önemli görevlerdeki bazı SS'leri etkileyebildiler:
sonuç, toplama kampının kendi içindeki
yaşam koşullarında sistemli bir
iyileşme oldu.
Oysa 1943'te... 1942'de,
Aralık ve Ocak aylarında, Birkenau'da,
günde toplam dört yüz ölüm alışılmış bir durumdu, Mayıs 1943'te, havaların yumuşaklığından çok Direniş'in etkinliği sayesinde,
öyle hissedilir bir ilerleme oldu ki
toplama kampındaki ölüm oranı kesin bir düşüş gösterdi.
Onlar için, bu büyük bir zafer oldu.

Ama toplama kampındaki
yaşam koşullarının iyileşmesi
bu durum kampın amacına zarar vermediği sürece
–yani ölüm üretimi
yeni gelenlerle sürdüğü müddetçe–
belki de, en yüksek rütbeli
SS'lerin politikasına pek ters düşmüyordu.

Genellikle,
bu sonuncular arasından, kimler çalışmaya uygun görülürse
–sağlığı yerinde, fazla yaşlı değil, fazla genç değil, çocuk yok, çocuklu kadınlar da–,
işte bunlar toplama kampına gidiyordu,
taze kuvvet olarak, ölmek üzere olanların yerine geçmek için.
Şöyle bir sahneye de tanık oldum:
Bir konvoy henüz gelmişti...
...Hollanda'dan ya da Belçika'dan,

şimdi tam hatırlamıyorum,
ve SS doktor,
gazla zehirlemek için getirilmiş ve öyle de yapılmış bu konvoydakiler arasından
görünüşü sağlıklı birkaç Yahudiyi seçip ayırıyordu.
Ama toplama kampının temsilcisi SS onları istemedi.
Bunun üzerine bir tartışma başladı ve doktorun şöyle dediğini duydum:
"Neden almıyorsun bunları?
Bu Yahudiler
Hollanda peyniriyle tıka basa beslenmişler,
tam da kamp için aradığımız gibiler.
Hauptscharführer Fries cevap verdi:
"Onları alamam
çünkü artık,
kampta yeterince çabuk ölmüyorlar."
Şunu söylemek istiyordu;
eğer kampın ihtiyacı, diyelim ki,
otuz bin tutuklu idiyse,
ve eğer beş bini ölüyorsa,
bunların yeri yeni bir kuvvetle,
Yahudi konvoylarından seçtikleriyle dolduruluyordu.
Ama eğer yalnızca bini ölüyorsa,
bininin yeri dolduruluyordu.
Böylece daha çok kişi gazla zehirlenmiş oluyordu.
Dolayısıyla toplama kampındaki
yaşam koşullarının iyileşmesi
gaz odalarındaki ölüm oranını yükseltiyordu.
Kampın tutukluları arasındaki oranıysa düşürüyordu.
O zaman anladım ki, toplama kampındaki durumun iyileşmesi kitlesel ölüm sürecini hiçbir şekilde engellemiyordu.
Sonuç olarak,
benim Direniş hareketi
ve amacı hakkındaki düşüncem şuydu:
iyileştirme yalnızca ilk aşamadır,
Direniş hareketi şunun tamamen bilincine varmıştır ki, asıl amaç

yok etme sürecini
ve cinayet mekanizmasını durdurmaktır.
O halde artık örgütlenme zamanı,
güçlerin birleştirilme zamanı gelmiştir, çünkü
SS'lere içeriden saldırıp,
söz konusu bir intihar görevi bile olsa,
mekanizmayı yıkmak gerekir!
İşte bu açıdan,
amacı mantıklı
ve tamamen haklı buluyordum.
Ama şunu da biliyordum ki bütün bunlar
bir günde gerçekleştirilemez,
hazırlıklar ve elverişli koşullar gerekir.

Direniş hareketinde yalnızca bir çark olduğum için, ne onları tanıyabilir ne de haklarında karar verebilirdim.
Ama herhangi bir direniş eyleminin amacının
Auschwitz gibi bir toplama kampında, Mauthausen'deki ve Dachau'dakiyle aynı olamayacağı
benim için gün gibi ortadaydı.
Çünkü her ne kadar bu iki kampta
Direniş politikasının sonucu olarak
siyasi tutukluların hayatta kalması sağlanıyorsa da,
Auschwitz'te,
bu aynı soylu politika
kitlesel yok etme mekanizmasını
daha da geliştiriyor ve yağlıyordu.

Ruth Elias (İsrail), Theresienstadt'tan götürülen, Auschwitz'ten sağ kurtulanlardan.

Theresienstadt'ta, Doğu'ya götürülen kafile
bu kez bizimki oldu.
Hayvan vagonlarına doldurulduk,
ve yol iki gün

bir gece sürdü.
... Aylardan Aralık'tı [1943],
ama vagonların içi sıcaktı,
çünkü sıcaklığı bizler yayıyorduk,
kendi bedenlerimizle.
Bir akşam, tren durdu,
ikinci günün akşamıydı,
sonra kapılar açıldı,
ve korkunç bir uluma duyuldu:
"Dışarı, dışarı, dışarı!"
Donup kalmıştık:
Neler oluyordu?
Neredeydik?
Yalnızca SS'ler ve köpekler gördük.
Uzakta,
sıra sıra ışıklar.
Peki neredeydik?
Bu binlerce ışık neden?
Tek işittiğimiz bir ulumaydı:
"Dışarı, dışarı, dışarı!"

Raus!

Evet, tam öyle,
bir de "çabuk, çabuk, çabuk".
Vagonlardan çıktık,
bizi sıraya dizdiler.
Çizgili üniformalar giymiş adamlar vardı.
Ve onlardan birine Çekçe sordum:
"Neredeyiz?"
Bir Polonyalıydı, benim Çekçemi anladı ve şöyle dedi:
"Auschwitz!"
Bundan hiçbir anlam çıkaramıyordum.
Auschwitz de neydi?
Hiçbir şey bilmiyordum...

Bir kampa götürüldük, adı
"aileler kampı"ydı, BIIB,
çocuklar, erkekler ve kadınlar hepsi bir arada,

hiçbir ön ayıklama yapılmadan.
Erkekler kampından tutuklular
yanımıza gelip bize
Auschwitz'in bir yok etme kampı olduğunu,
ve burada insanların yakıldığını söylediler.
Buna inanmadık.
BIIB kampında,
daha önce getirilmiş bir kafile vardı,
onlar Theresienstadt'tan Eylül'de ayrılmışlardı,
bizden üç ay önce.
Onlar da inanmıyordu söylenenlere,
çünkü hepimiz bir araya gelmiştik.
Ne kimse götürüldü,
ne de kimse yakıldı:
buna inanmadık.

Rudolf Vrba.

Theresienstadt'tan, Prag yakınındaki bir gettodan gelen bu Yahudiler,
kampın ayrılmış bir bölümüne yerleştirildiler,
buraya Bauabschnitt IIB (BIIB) deniliyordu.
Ben o zamanlar tutuklu kayıtlarından sorumluydum,
BIIA kampındakilerden.
BIIA ve BIIB birbirinden yalnızca elektrik verilmiş, aşılması imkânsız bir çitle ayrılmıştı,
ama çitin arasından konuşmak mümkündü.

Sabah, durumu inceliyordum.
Şaşırtıcı özellikler vardı:
aileler –erkekler, kadınlar ve çocuklar–
bir arada kalmışlardı,
hiç kimse de gazla zehirlenmemişti.
Bagajları yanlarındaydı,
kafaları kazınmamıştı,
saçlarını kesip almamışlardı.

Diyeceğim, onların durumu
o zamana kadar gördüğüm hepsinden farklıydı.
Anlayamıyordum,
kimse anlayamıyordu.
Ama merkez kayıt bürosunda,
bütün bu insanların özel bir kartı olduğunu biliyorduk, kartta şöyle belirtilmişti:
Altı aylık karantinayla SB.
SB'nin anlamını biliyorduk,
Sonderbehandlung,
"Özel işlem",
yani gazla zehirleme.
Karantinaya gelince, onun da ne olduğunu biliyorduk!
Ama bizim düşüncemizde,
birisini daha sonra gazla zehirlemek üzere altı ay boyunca kampta tutmak saçmaydı.
Dolayısıyla,
kendi kendimize soruyorduk acaba SB'nin,
"özel işlem"in,
anlamı
her zaman gazla ölüm mü,
yoksa belki de
başka bir anlamı daha mı var, diye.
Altı aylık süre 7 Mart'ta tamamlanıyordu.

Aralık ayında,
20'si gibi sanıyorum,
Theresienstadt'tan başka bir kafile taşıdılar,
bu da kırk bin kişilik koca bir kafileydi,
onlar da BIIB kampına, ilk nakilde gelenlerin yanına verildiler.
Bu sefer de aileleri ayırmadılar,
yaşlılar, gençler, hiçbirine dokunulmadı...
ne saçlarına ne de bagajlarına,
kendi sivil elbiselerini giyiyorlardı.
Farklı bir işlem görme hakkına sahip oldular.
Barakalardan birinde bir okul açıldı,
ve çocuklar, hemencecik, orada bir tiyatro oluşturdular.

Hayatları kuşkusuz çok da rahat değildi
çünkü sıkışık yaşıyorlardı ve altı ayda,
ilk kafiledeki kırk bin kişiden bini ölmüştü.

Çalışmak zorundalar mıydı?

Evet,
ama yalnızca kendi kamplarında,
yeni bir yol yapmak
ve barakalarını güzelleştirmek üzere.
Özellikle de, SS'ler onları
Theresienstadt'ta kalmış yakınlarına mektup yazmaya özendiriyordu, hep birlikte olduklarını vs. söylesinler diye.

Onları daha mı iyi besliyorlardı?

Kesinlikle,
daha iyi besleniyorlar,
daha iyi muamele görüyorlardı.
Koşullar, anlıyor musunuz, o kadar iyiydi ki, altı ayda,
yalnızca üçte biri öldü, yaşlılar ve çocuklar dahil. Auschwitz için, bu olağanüstü bir durumdu!
Hem SS'ler de çocukların tiyatrosuna gitmekten hoşlanıyorlar,
onlarla oynuyorlardı:
ilişkiler kurulmuştu.

Elbette, benim gizli görevlerimden biri de
bu Çekler arasında kimlerin
direnişe eğilimli olduğunu bulmaktı,
ilişkiye geçmek için.

Daha o zamanlar Direniş üyesi miydiniz?

Evet.
Konumum gereği yer değiştirebiliyordum,
değişik bahanelerle,
merkez büroya evrak taşımak gibi,
dolayısıyla mesajların iletilmesini de sağlıyor,
bilgi alabiliyordum.
Sonra, kampım Çeklerin kampının yanı başında olduğu için, benden araştırmam isteniyordu, acaba
onların arasında bir direniş odağı oluşturacak yetenekte kimseler var mı diye.

Kısa sürede birçok eski savaşçı bulduk,
İspanya Uluslararası Tugayındandılar,
çok geçmeden de
yaklaşık kırk kişilik bir listem oldu,
hepsinin geçmişinde
Nazi karşıtı bir eylem vardı.
Olağanüstü bir kişilik çıktı ortaya:
Freddy Hirsch adında bir adam.
Bir Alman Yahudisiydi,
Prag'a göç etmişti.
Orada bulunan çocukların eğitimine
çok büyük ilgi gösteriyordu.
Her birinin adını biliyordu,
hem dürüstlüğüyle
hem de besbelli saygınlığıyla,
aileler kampının bir anlamda manevi önderi oldu.
Ama 7 Mart yaklaşıyordu.
Bizler de neler olacak acaba diye
bunun habercisi işaretleri kolluyorduk.
Ne olacağından emin değildik.

Filip Müller.

Şubat sonunda,
bir gece ekibiyle birlikte
V. krematoryumdaydım.
Gece yarısına doğru
Oberscharführer Hustek geldi,
siyasi bölümdendi,
Oberscharführer Voss'a bir mektup teslim etti.
Oberscharführer Voss o zamanlar
dört krematoryumun şefiydi.
Voss'un mektubu açtığını
ve kendi kendine konuştuğunu gördüm:
"Evet, tabii, hep Voss.
Voss olmasa ne yapardık!

Nasıl başarırdık?"
Kendi kendine söyleniyordu.
Birden bana şöyle dedi:
"Git, kapolara söyle gelsinler!"
Çağırdım kapoları...
Kapo Schloime ve Kapo Wacek.
İçeri girdiler ve onlara şöyle dedi:
"Daha kaç *parça* var?"
Cesetlerden söz ediyordu.
"Aşağı yukarı beş yüz parça.
— Yarına kadar bu beş yüz parçanın
kül olması gerekiyor. Tam beş yüz parça mı?
— Aşağı yukarı.
— Ne! Göt herifler!
Ne demekmiş bu, *aşağı yukarı*!"
Şonra çıkıp
durumu kendi gözleriyle denetlemek için
vestiyere doğru gitti, cesetlerin yığıldığı yere,
çünkü V. krematoryumda vestiyer
cesetler için depo yerine de geçiyordu.

Gazla zehirlendikten sonra mı?

Gazla zehirlendikten sonra, cesetler vestiyere sürükleniyordu.
Voss oraya gitti, doğrulamak için.
Mektubu masanın üzerinde unutmuştu.
Bu andan yararlanıp mektuba bir göz attım ve okuduklarım beni altüst etti:
Krematoryumda her şeyin hazır olması gerekiyordu,
Çek ailelerin kampına "özel işlem"in uygulanması için.

Sonra sabah, gündüz ekibi gelince,
Kapo Kaminski ile karşılaştım,
Direniş'in "özel komando"daki en önemli önderlerinden biriydi,
ona haberi bildirdim.
O da bana,
II. krematoryumda

hazırlıkların sürdüğünü anlattı.
Orada da fırınlar hazırdı.
Ve benden rica etti:
"Senin arkadaşların var, kendi yurttaşların[1].
Git onları gör,
onlar çilingirdir, yer değiştirebilirler,
dolayısıyla BIIB kampına gidebilirler.
Bu insanları uyarsınlar
başlarına gelecekleri söylesinler
ve şunu açıklasınlar, eğer onlar kendilerini savunurlarsa
biz de krematoryumları yakıp küle çevirirız.
Onlar da hemen, BIIB kampında, barakalarını ateşe
verebilirler."

Biz bir sonraki gece
gazla zehirleneceklerinden emindik.
Ama hiçbir gece ekibinin gitmediğini görünce,
rahatladık.
Vade bitimi ileri alınmıştı...
birkaç gün sonraya.
Ama birçok tutuklu,
aralarında aile kampındaki Çekler de olmak üzere,
bizi ortalığı paniğe vermekle,
yalan haber yaymakla suçladılar.

Rudolf Vrba.

Şubat sonuna doğru [1944],
Naziler tarafından bir söylenti yayıldı:
aileler Heidebreck denilen bir yere nakledileceklerdi.
İlk önlem olarak
birinci kafileyi ikincisinden ayırıp,
bir gecede taşıdılar,
BIIA karantina kampına getirdiler,
benimkine.

1 Filip Müller'in kendisi de bir Çek Yahudidir.

Bu durumda artık doğrudan konuşabilecektim bu insanlarla.
Freddy Hirsch ile bir görüşme yapıp
ona açıkladım: kafilesinin
karantina kampına nakledilmesinin
nedenlerinden biri
belki de
hepsinin
7 Mart'ta gazla zehirlenecek olmasıydı.
Bana emin olup olmadığımı sordu.
Hayır, dedim ona,
ama olasılık çok büyük,
çünkü Auschwitz'ten bir nakil hazırlığıyla ilgili
hiçbir belirti yok.
Direniş'in kendi adamlarının
bulunduğu bürolar
bundan haberdar olurdu.
Oysa, bu tür bir bilgi yoktu.

Ona, benzersiz bir durumla karşı karşıya olduğumuzu açıkladım:
işte ilk kez, kampta
bedensel olarak oldukça iyi durumda bulunan,
belli bir moral gücü koruyabilmiş insanlar var,
sonları ölüm olacak,
klasik öldürme sürecine göre.
Ve onlar bunu öğrenecekler.
Onları aldatmayı başaramayacaklar.
Ve belki de şimdi harekete geçme zamanı!
Ve eylemin elbette
onlardan başlaması gerekecek,
çünkü ölüm tehlikesiyle burun buruna olan başkaları da var:
krematoryumdaki özel komandonun adamları,
düzenli aralarla ortadan kaldırılanlar.
Bunlar hazır bekliyor,

eğer Çekler, gazla zehirlenmeden önce, SS'lere saldırırlarsa,
onlara katılacaklar.
Freddy Hirsch'in itirazları oldu.
Mantıklıydı.
Ona göre,
kendilerini altı ay, çocuklara süt ve beyaz ekmek vererek,
alıkoyup da en sonunda gazla zehirlemeleri
bir saçmalık sayılırdı.

Ertesi gün, Direniş bana
gazla zehirleme işinin kesin olduğunu doğruladı:
özel komandoya kömür gönderilmişti,
onları yakmak için,
tam olarak biliyorlardı kaç kişinin gazla zehirleneceğini, bunların kimler olacağını...
Planlanmıştı!
Freddy ile tekrar ilişki kurdum
ve ona hiçbir kuşku kalmadığını açıkladım:
Kafilesi, kendisi de dahil, gazla zehirlenecekti,
kırk sekiz saat içinde.

O zaman üzülmeye başladı.
Şöyle dedi:
biz ayaklanırsak çocuklara ne olacak?
Onlara çok bağlıydı.

Kaç çocuk?

Yüz kadar.

Ya dövüşmeyi becerebilecek yetişkinler?

Çekirdek kadro yaklaşık otuz kişiydi,
ama o andan sonra ihtiyatlı olmak boşunaydı
ve böyle bir durumda, her şey değişebilir...
Zaman gelir,
yaşlı bir kadın bile bir taş kapabilir.
Kimler dövüşecek, önceden kestirmesi zordur!
Ama bir odak gerekliydi
ve önder olacak bir kişi,
bu küçük ayrıntılar önemlidir.

İşte öyle dedi bana:
"Biz ayaklanırsak,
çocuklara ne olacak?
Kim onlara bakacak?"
Cevap verdim:
"Kesin olan bir şey var, onlar için çıkış yolu yok.
Onlar her durumda ölecekler.
Bu kesin.
Bu konuda hiçbir şey yapamayız.
Ama tam tersine şu bize bağlı:
Onlarla birlikte kimler ölecek?
Kaç SS ölecek?
Nereye kadar başaracağız mekanizmayı durdurmayı?
Üstelik kimileri için bir olasılık da var,
kavga sırasında kaçabilmek,
bir çıkış yolu bulmak için,
çünkü, bir kez isyan patlak verince,
silahlar el değiştirebilir."
Ve Freddy'ye şunu açıkladım,
tek olasılık yoktu,
ne onun ne de kafilesinden başka hiç kimsenin,
bilebildiğimiz kadarıyla,
kırk sekiz saatten fazla hayatta kalabilmesi için.

Bu nerede oluyordu?

Benim odamda, blokta.
Ona ayrıca, bir önderin çok gerekli olduğunu
ve kendisinin seçildiğini de söyledim.
Bana cevap olarak durumu anladığını,
ama karar vermesinin imkânsız olduğunu söyledi,
çocuklar yüzünden:
düşünemiyor, nasıl olup da
onları böylece kaderlerine terk edebileceğini bilemiyordu.
Onların "baba"sıydı.
Daha otuz yaşındaydı.
Ama çocuklara çok derinden bağlıydı.

Benim akıl yürütüşümdeki mantığı anlıyordu, elbette, ama bu konuda bir saat kadar düşünmek istedi.
Onu bir saat yalnız bırakabilir miydim?
O zamanlar, görevim gereği, kendime ait bir odam olduğundan,
onu odamda bıraktım,
içeride bir masa, bir sandalye, bir yatak ve kalem, kâğıt falan vardı.

Bir saat sonra, döndüğümde, onu yatağıma uzanmış durumda buldum,
can çekişiyordu.
Yüzü morarmıştı,
ağzı beyaz köpüklüydü.
Kendini zehirlemiş olduğunu anladım.
Ama ölmemişti.
Dr Kleinmann diye birini tanıyordum.
Polonya asıllı bir Fransız Yahudiydi, işinde çok iyiydi.
Onu hemen getirttim
ve elinden ne geliyorsa yapmasını rica ettim
Hirsch için.
Çünkü önemli bir insan.
Kleinmann bir zehirlenme olduğuna karar verdi,
yüksek miktarda uyku ilacı almış.
Belki de kurtarılabilirdi,
ama uzun zaman ayağa kalkamayacaktı.
Ve madem ki kırk sekiz saat sonra gazla zehirlenmiş olacak,
ona –Kleinmann'a– göre, en iyisi her şeyi
oluruna bırakmak
ve hiçbir şey yapmamaktı.

Freddy Hirsch'in intiharından sonra,
her şey çok çabuk oldu.
Önce diğerlerini de uyardım, Hirsch'i uyarmış olduğum gibi.
Sonra IID kampına gittim
Direniş'in liderleriyle ilişki kurmak için.

Bana Çek Yahudiler için ekmek verdiler!
Ve soğan!
Bana dediler ki,
hiçbir karar alınmamıştı,
daha sonra tekrar gelmeliydim...
Tam ekmeği dağıttığım sırada,
kampa sıkı bir sokağa çıkma yasağı getirildi:
yönetim etkinliklerinin durdurulması,
nöbetçi sayısının iki katma çıkarılması, karantinanın
makineli tüfeklerle çevrilmesi.
İlişkim kesildi.
Kafile aynı akşam gazla zehirlendi.
Onları kamyonlara yükledik.
Hepsi biliyordu.
Çok metin davrandılar.
Yine de bir kuşku...
sonuna dek...
Çünkü bir kez daha,
SS'ler güvence vermişlerdi: "Heydebreck!"
Kamptan ayrılıyorlarsa,
kamyonların sağa dönmesi gerekiyordu,
eğer sola sapıyorlarsa, tek hedef,
beş yüz metre:
krematoryum!

Filip Müller.

O gece, II. krematoryumdaydım.
İnsanların kamyonlardan inmesiyle projektörlerden
gözlerinin kamaşması bir oldu
ve bir koridordan geçerek, vestiyere açılan
merdivene ulaşmak zorundaydılar.
Kör gibi, koşarak.
Pestilleri çıkasıya dayak yiyorlardı.
Yeterince hızlı koşamayanlar, SS'ler tarafından ölesiye
dövülüyordu.

Görülmemiş bir şiddet sergilediler onlara karşı.
Hem de aniden...
Tek kelime etmeden, tek açıklamada bulunmadan mı?
Hiç.
Daha kamyondan indikleri anda
darbeler yağmaya başladı.
Vestiyere girişlerinde,
ben dipteki kapının yanında duruyordum,
ve orada dikilirken,
korkunç sahneye tanık oldum.
Kanlar içindeydiler,
artık nereye geldiklerini biliyorlardı.
Gözlerini dikmiş,
size daha önce anlattığım şu sözde
"Uluslararası Danışma Merkezi"nin direklerine bakıyorlardı,
ve bu onları çok ürkütüyordu.
Okudukları onları rahatlatmıyor,
tam tersine, dehşete düşürüyordu
çünkü bilmedikleri bir şey yoktu:
BIIB kampındayken öğrenmişlerdi burada neler döndüğünü.
Umutsuzdular, çocuklar birbirlerine sarılıyordu,
anneler,
akrabalar,
en yaşlılar ağlıyordu.
Acıdan tükenmiş halde.
Ansızın
merdivenlerde
birkaç rütbeli SS belirdi,
kampın şefi de aralarındaydı,
Schwarzhuber,
daha önce onlara SS subayı olarak
Heydebreck'e nakledileceklerine dair
şeref sözü veren.
O zaman hepsi haykırmaya, yakarmaya başladı:
"Heydebreck bir aldatmacaydı!
Bize yalan söylendi!
Yaşamak istiyoruz!

Çalışmak istiyoruz!"
Doğrudan SS cellatların gözlerinin içine bakıyorlardı.
Ama onlar kıllarını kıpırdatmıyor
seyretmekle yetiniyorlardı.
Birden kalabalığın içinde bir kaynaşma oldu,
herhalde kiralık katillere doğru atılmak
ve onlara kendilerini nasıl da kandırdıklarını anlatmak istiyorlardı.
Ama bu sırada muhafızlar çıkageldi,
ellerinde coplarıyla,
ve daha başkaları da yaralandı.

Vestiyerde mi?

Evet.
Onları soyunmaya zorlamak istediklerinde
şiddet doruğa tırmandı.
Bazıları boyun eğdi,
yalnızca pek azı.
Çoğunluk bu emri yerine getirmeyi reddetti.
Sonra birdenbire, sanki bir koro oluştu.
Bir koro...
Hepsi birden şarkı söylemeye başladılar.
Sesleri bütün vestiyeri doldurdu,
Çek ulusal marşı,
arkasından da *Hatikva*[1] yankılandı.
Bu beni son derece duygulandırdı, bu... bu...

Durdurun, rica ederim!

Yurttaşlarımın başına geliyordu bu...
ve fark ettim ki
hayatımın artık hiçbir değeri yoktu.
Neye yarardı yaşamak?
Ne için?
O zaman ben de onlarla birlikte
gaz odasına girdim,
ve ölmeye karar verdim.

1 Bugünkü İsrail ulusal marşı (Ç.N.)

Onlarla birlikte.
Bazıları yanıma geldi hemen,
beni tanımışlardı.
Çünkü birçok kez çilingir arkadaşlarımla birlikte
Ailelerin bulunduğu kampa gitmiştim.
Küçük bir kadın grubu yaklaştı.
Bana baktılar
ve şöyle dediler:
"Hemen gaz odasına mı?"

Gaz odasına hemen girmiş miydin?

Evet. İçlerinden biri bana şöyle dedi:
"Demek ölmek istiyorsun.
Ama bunun hiçbir anlamı yok.
Senin ölümün bizi hayata döndürmez.
Bu bir eylem değil,
buradan çıkmalısın,
tanıklık etmelisin, çektiğimiz acılar
ve bize yapılan
haksızlık için."

Rudolf Vrba.

Birinci kafilenin sonu böyle oldu.
O andan sonra açıkça anlamıştım ki
Direniş'in amacı ayaklanma değil
hayatta kalmaktı.
Direniş üyelerinin hayatta kalması.
Bu durumda bir karar aldım,
onların anarşik ve bireyci diye nitelendirdikleri türden:
Kaçmak,
o dönemde ortak sorumlusu olduğum topluluğu bırakıp gitmek.
Direniş'in politikasına ters düşen,
bu karar
hemen alınmıştı.
Böylece,

arkadaşım Wetzler'le birlikte
hazırlıkları hızlandırdım.
Wetzler'in kaçışımızda çok önemli bir rolü vardı.
Yola çıkmadan önce,
Hugo Lenek'le konuştum.
Direniş odağından sorumluydu,
ikinci aileler kafilesindekinden.
Ona Direniş Merkezi'nden bekleyecek hiçbir şeyimiz
olmadığını açıkladım,
ekmek dışında hiçbir şey.
Saati geldiğinde,
yalnızca kendilerine bel bağlamaları gerekecekti.
Bana gelince,
düşünüyordum ki, eğer kaçmayı
ve gerçeği
yüksek makamlara, hem de zamanında
aktarmayı başarırsam,
bunun yararı olabilirdi.
Belki de dışarıdan yardım sağlamayı başarabilecektim.

Çünkü şundan emindim, eğer Auschwitz diye bir şey olabiliyorsa
sebep ya oraya gelen kurbanların
orada olup bitenleri bilmeyişiydi,
ya da, eğer dışarıdaki herhangi biri biliyorsa...
diyelim ki...
... bilmiyorlardı...
böyle işte!

Benim düşünceme göre, eğer gerçeğin
Avrupa'da ve özellikle de Macaristan'da bilinmesini sağlarsak,
çünkü buradan Auschwitz'e bir milyon Yahudinin taşınması
öngörülüyordu,
Mayıs'tan itibaren –ben de bundan haberdardım–,
dışarıdaki Direniş,
yardım sağlamak için harekete geçerdi.

Böylece, kaçış planlarımız hazırlandı.
Benim kaçışım 7 Nisan'da [1944] gerçekleşti.

Demek kaçışınızı asıl zorunlu kılan bu oldu?

Evet, acil bir eylem zorunluluğu.
Başka bir deyişle, artık bir an bile gecikmemek,
olabildiğince çabuk kaçmak
herkesi uyarmak için.

Olup bitenler konusunda...

Evet.

Auschwitz'te?

Evet.

Jan Karski, üniversitede profesör (Amerika Birleşik Devletleri), sürgündeki Polonya hükümetinin eski kuryesi.

Şimdi... geriye dönüyorum,
otuz beş yıl geriye...
Hayır, dönmüyorum... hayır... hayır...

Hazırım...

1942 yılının ortasında,
ajanlık görevime yeniden başlamaya karar verdim,
Polonya Direniş Hareketi'yle
Londra'da bulunan sürgündeki Polonya hükümeti arasında ajanlık.
Varşova'daki Yahudi liderleri bundan haberdar edildi.
Bir karşılaşma ayarlandı, gettonun dışında.
İki kişiydiler.
Gettoda oturmuyorlardı.
Her biri kendini tanıttı:
Bund[1] temsilcisi,
Siyonistlerin temsilcisi.

Şimdi, size nasıl anlatmalı?
Görüşmemiz nasıl oldu?
Öncelikle, buna hazırlıklı değildim.
Polonya'daki işim yüzünden olanlardan görece soyutlanmış durumdaydım.
Pek bilgim yoktu.

1 Litvanya, Polonya, Rusya Yahudi işçileri birliği. (Ç.N.)

Savaştan bu yana otuz beş yıl geçti.
Asla geriye dönüp bakmam.
Yirmi altı yıl boyunca, öğretim üyeliği yaptım,
öğrencilerime Yahudi sorunundan hiç söz etmedim.
Bu filmi anlıyorum.
Tarih adına bir tanıklık bu, o halde deneyeceğim...
Bana Yahudilerin başına gelenleri ayrıntılarıyla anlattılar.
Haberim var mıydı?
Hayır, yoktu.
Açıkladılar:
Öncelikle, Yahudi sorununun bir benzeri daha yoktu ve
Polonya sorunuyla, Rus sorunuyla, başka hiçbiriyle
karşılaştırılamazdı.
Hitler bu savaşı kaybedecek
ama bütün Yahudi halkını tamamen yok edecek!
Anlıyor musunuz?
Müttefikler kendi halkları için savaşıyorlar.
İnsanlık için.
Müttefikler şunu unutamazlar, buna hakları yok:
Yahudiler Polonya'da tamamen yok edilecekler.
Polonyalı Yahudiler
ve tüm Avrupa'daki Yahudiler.

Tıkanıp kalıyorlardı.
Odayı arşınlıyorlar, fısıldaşıyorlar,
alçak sesle konuşuyorlardı.
Bu benim için bir karabasandı.

Tam bir umutsuzluk mu hissediliyordu?

Evet.
Birçok kez, konuşmalar sırasında,
artık kendilerini tutamaz oldular.
Ben sandalyeme çakılıp kalmıştım,
dinliyordum, hepsi bu.
Tepki göstermiyordum,
sorular sormuyordum.
Yalnızca dinliyordum.

Sizi inandırmaya mı çalışıyorlardı?

Sanırım, daha en başında,
her şeyden habersiz olduğumu
ve sorunu bilmediğimi fark etmişlerdi.
Ulaştırmak istedikleri bilgileri iletmeyi kabul etmemden sonra,
beni durumları hakkında bilgilendirmeye giriştiler.
Hiçbir gettoda bulunmamıştım!
Hiç Yahudi sorunlarıyla uğraşmamıştım!

Varşova'daki Yahudilerin çoğunluğunun çoktan öldürülmüş olduğunu biliyor muydunuz?

Biliyordum,
ama hiçbir şey görmemiştim.
Bana hiçbir şey anlatılmamıştı.
Hiç gitmemiştim oraya...
İstatistikler, başka şeydi...
Aynı şekilde yüz binlerce Polonyalı da öldürülmüştü,
Ruslar, Sırplar, Yunanlar,
bunları biliyorduk.
Bu istatikseldi!

Peki durumun kesinlikle benzersiz oluşu üzerinde ısrarla duruyorlar mıydı?

Evet.
Onların sorunu buydu: Beni inandırmak,
benim görevim de öyleydi,
görüşüp konuşacağım herkesi
Yahudilerin durumunun tarihte eşi benzeri olmadığına
inandırmak.
Mısırlı Firavunlar yapmamıştı böylesini.
Babilliler yapmamıştı böylesini.
Şimdi, tarihte ilk kez...
ve şu sonuçta karar kılıyorlardı:
eğer Müttefikler benzersiz önlemler almazlarsa,
askeri stratejiden bağımsız önlemler,
Yahudiler tamamen ortadan kaldırılacaktı.
Ve bunu kabul edemezlerdi.

Demek benzersiz önlemler alınmasını istiyorlardı.

Evet, sırayla,

kâh Bund lideriydi bunu söyleyen,
kâh Siyonistlerinki...
Peki ne bekliyorlar?
Hangi bilgileri iletmem gerekiyor?
Bunun üzerine bana gönderilecek bilgileri verdiler.
Değişik bilgiler.
Önce Müttefik hükümetler için.
Elimden geldiğince çok sayıda siyasi sorumluya ulaşmalıydım.
Polonya hükümeti için.
Polonya cumhurbaşkanı için.
Tüm dünyadaki Yahudi temsilcileri için.
Politikacılardan ve entelektüellerden
önemli kişiler için.
"Olabildiğince çok kişiye ulaşın."
Sonra ayrıntılara girdiler:
Hangi bilgi ve kime?
Onlarla kâbus gibi iki görüşmem oldu.
Bir kâbus!
Sonunda bana isteklerini sundular.
Upuzun bir liste.

İletilen bilgi:
Hitler'in yok etme eylemini sürdürmesine izin verilemez.
Geçen her gün önemli.
Müttefiklerin bu savaşı yalnızca askeri strateji açısından
düşünmeye hakları yok.
Böyle hareket ederlerse, savaşı kazanacaklar.
Ama bizler için, zafer neye yarar?
Biz bu savaştan sağ çıkmayacağız!
Müttefik hükümetler bununla yetinemezler.
Bizler insanlığa katkıda bulunduk,
yüzyıllar boyunca bilginler yetiştirdik.
Yüce dinlerin kaynağında biz varız.
Bizler insanız.
Anlıyor musunuz?
Anlıyor musunuz?

Halkımızın başına gelenlerin
tarihte bir örneği daha yok.
Dünyanın vicdanını sarsabiliriz belki, kim bilir?
Elbette, ülkemiz yok.
Hükümetimiz yok.
Milletler Cemiyeti'nde hiç oyumuz yok.
İşte bu yüzden yardım istemek için sizin gibi insanlara
başvuruyoruz.
Yardım edecek misiniz?
Görevinizi yerine getirecek misiniz?
Müttefik liderlere ulaşın.
Müttefik uluslardan resmi bir açıklama istiyoruz, özellikle
belirtsinler ki, zaferi sağlamayı amaçlayan
askeri stratejilerinin ötesinde,
Yahudilerin soykırımı
ayrı bir konu oluşturuyor.

Müttefik uluslar sözü dolandırmadan, herkesin önünde
açıklasınlar ki,
bu sorun onların da sorunudur,
onu bu savaştaki
genel stratejilerinin içine katıyorlar.
Yalnızca Almanya'yı yenmekle kalınmayacak,
ama Yahudi halkından geriye kalanlar da kurtarılacak.
Bu açıklama yayınlanınca,
Müttefiklerin bir hava gücü var,
Almanya'yı bombalıyorlar,
neden milyonlarca el ilanı atarak,
Alman halkını, hükümetlerinin Yahudilere neler yaptığından
haberdar etmesinler?
Belki de bilmiyorlardır!
O zaman da, bir kez daha resmen ilan etsinler:
eğer Alman ulusu gayret gösterip
hükümetinin politikasını değiştirmeyi denemezse,
işlenen cinayetlerden sorumlu tutulacaktır.
Bu türden işaretler gelmezse,

Müttefikler uyarıda bulunacaklar,
Almanya'da bazı hedeflerin
bombalanacağını, yıkılacağını
bunun Yahudilere karşı işlenen
cinayetlere misilleme olduğunu söyleyecekler.

Bu bombardımanların
askeri stratejiyle hiçbir ilişkisi olmadığını,
yalnızca Yahudi sorunuyla ilgili olduğunu söyleyecekler.

Almanlara bildirecekler,
bombardımanlardan önce de sonra da, diyecekler ki,
bu bombardımanlar oldu ve daha da olacak
çünkü Yahudiler Polonya'da yok ediliyorlar.

Bu yardımcı olacaktır...
Belki!
Bunu yapabilirler.
Evet, yapabilirler bunu.

İlk görevim buydu.

İkincisi:
Her ikisi de,
özellikle Siyonist lider, bir kez daha fısıldayarak konuşuyor, mırıldanıyorlardı:
"Bir şeyler olacak.
Yahudiler, Varşova gettosunda bundan söz ediyorlar,
Özellikle de gençler.
Mücadele etmek istiyorlar.
Üçüncü Reich'ta karşı bir savaş ilanından söz ediyorlar.
Tarihte benzeri bulunmayan bir savaş.
Asla böylesi bir savaş olmadı.
Silahları ellerinde ölmek istiyorlar.
Onlara bu ölümü yasaklayamayız."

O zamanlar bir "Yahudi Mücadele Örgütü" kurulduğundan habersizdim.
Bu konuda hiçbir şey söylemediler bana.
Yalnızca:
"Bir şeyler olacak.
Yahudiler savaşacaklar.
Onlara silah gerek.
"İç Ordu"nun[1], gizli Polonya Direniş Hareketi'nin şefiyle ilişki kurduk.
İsteğimiz geri çevrildi.
Onların silah istekleri reddedilemez
eğer silah varsa
ve biliyoruz ki sizde var!"
Bu bilgi başkomutana iletmek içindi,
General Sikorsky'ye,
Yahudilere silah verilmesini emretsin diye.

Üçüncü görevim:
"Dünyada Yahudi liderleri var.
Onlarla ilişki kurun.
Onlara şunu söyleyin:
Onlar, Yahudi liderleri.
Halkları ölüyor.
Hiç Yahudi kalmayacak.
Bu durumda, lider olmak neye yarar!

Biz ikimiz de öleceğiz.
Kaçmaya çalışmıyoruz, burada kalıyoruz.

Diğerleri de Londra'da ya da başka yerde bakanlıkları
usandırıncaya dek uğraşsınlar,
resmi kararlar talep etsinler,
eğer sonuç çıkmazsa,
sokaklarda gösteri yapsınlar,

1 Armia Krajova, Londra'ya sığınan sürgündeki Polonya hükümetine, General Sikorsky'ye bağlı yeraltı ordusu. (Ç.N.)

kendilerini açlıktan, susuzluktan ölüme terk etsinler.
Ölsünler.
Tüm insanlığın gözü önünde!
Kim bilir?
Bu belki dünyanın vicdanını sarsacaktır!"

Bu iki liderden,
Aramızdaki benzerliklerden dolayı,
Bund liderine kendimi daha yakın hissediyordum.
Hali, tavrı yüzünden, kuşkusuz.
Polonyalı bir aristokrata, soylu bir kişiye benziyordu.
Dürüstlük, hareketlerdeki asillik, saygınlık.
O da beni seviyordu, sanıyorum.
Ansızın, bir ara, onun aklına geldi şu fikir:
"Bay Vitold, ben Batı'yı tanırım.
Siz İngilizlerle görüşmeler yapacak,
onlara sözlü bir rapor vereceksiniz.
Eminim daha inandırıcı olursunuz,
eğer onlara şöyle diyebilseydiniz:
'Bunu kendi gözlerimle gördüm.'
Sizin için gettoya bir ziyaret düzenleyebiliriz.
Kabul eder misiniz?
Eğer kabul ederseniz, size eşlik ederim.
Böylece güvenliğinizle ben kendim ilgilenirim."

Birkaç gün sonra, tekrar ilişki kurduk.
O dönemde, Varşova gettosu
1942 Temmuzu'na kadar var olan
sınırlarına sahip değildi artık.
Yaklaşık dört yüz bin Yahudiden,
aşağı yukarı üç yüz bini kamplara gönderilmişti bile.
Surların ortasında,
Dört birim ayırt ediliyordu.
En büyüğü "merkez getto"ydu.
Birimleri birbirinden ayıran alanlar vardı,
bazılarında şimdiden Ariler oturuyordu,
ötekiler, bomboş kalmıştı.

Bir bina vardı...
Arkası getto surlarının bir parçasıydı.
Dolayısıyla ön cephesi Ariler tarafındaydı.
Binanın altında, bir tünel:
En ufak bir güçlükle karşılaşmadan geçtik.
Ama birden başka bir adam!
Bund lideri,
Polonyalı aristokrat.
Onun yanındayım:
bitmiş,
gettodan bir Yahudi gibi beli bükülmüş,
sanki, hep orada yaşamış gibi.
Besbelli, bu onun evreniydi,
onun dünyasıydı.

Sokaklardan geçip gittik.
Solumdaydı.
Çok konuşmuyorduk...

Evet, ne dersiniz? Anlatmamı istiyor musunuz?

Peki.
Sokakta çıplak bedenler!
Ona soruyorum: "Niçin buradalar?"

Cesetler mi?

Cesetler.
Bana diyor ki:
"Bir sorunları var:
Bir Yahudi öldüğünde
ailesi de bir mezar isterse,
vergi ödemesi gerekiyor.
Bu durumda, ölüleri sokağa atıyorlar."

Ödeyemiyorlar mı?

Hayır, paraları yok.
Sonra bana dedi ki:
"En ufak paçavra bile önemli.
Dolayısıyla, giysileri alıyorlar.

Bir kez ceset, ölü beden sokağa bırakılınca da,
onunla ilgilenmek Yahudi Meclisi'ne düşüyor."

Yanlarında bebekleriyle kadınlar, herkesin ortasında emziriyorlar onları,
ama yok...
göğüsleri yok...
dümdüz.
Kocaman açılmış gözleriyle bu bebekler, size bakıyorlar.

Büsbütün başka bir dünya mıydı bu?
Bir başka dünya mı?

Bir dünya değildi bu.
Bu insanlık değildi!

Sokaklar dolu. Dolu.
Sanki herkes dışarıda yaşıyormuş gibi.
Birkaç parça mallarını değiş tokuş ediyorlar.
Herkes sahip olduğu şeyi satmak istiyor.
Üç soğan, iki soğan.
Birkaç bisküvi.
Herkes satıyor.
Herkes dileniyor.
Ağlamalar.
Açlık.
Berbat halde o çocuklar.
Koşan çocuklar,
yapayalnız,
kimileri annelerinin yanında,
oturmuş.
Bu insanlık değildi.
Bu bir tür...
bir tür...
cehennemdi.
Şimdi,
gettonun bu bölümünden,
merkez gettodan,

Alman subaylar geçiyordu.
Gestapo subayları, görevleri bitmiş, gettonun içinden geçerek kestirmeden gidiyorlardı.
Derken, üniformalı Almanlar,
ilerliyorlar...
Sessizlik!
Herkes, onlar geçerken korkudan donup kalmış.
Artık tek hareket yok, tek kelime yok.
Hiçbir şey.
Almanlara gelince: hor görme!
Kuşkusuz şöyle diyorlar, şu insan bozuntularına bakın!
Bu yaratıklar insan değil.

Ansızın, panik.
Yahudiler benim bulunduğum sokaktan kaçıyorlar.
Kendimizi bir eve atıyoruz.
O mırıldanıyor: "Kapı! Kapıyı açın!
Açın!"
Açıyorlar.
İçeri giriyoruz.
Sokağa bakan pencerelere üşüşülüyor!
Yeniden, bizi içeri alan kadının durduğu kapıya dönüyoruz.
Ona şöyle diyor:
"Korkma, biz Yahudiyiz!"
Beni pencereye doğru itiyor:
"Bakın, bakın!"
İki oğlan vardı.
Hoş yüzlü, Hitlerci gençler, üniformalılar.
Yürüyorlardı.
Her adımlarında, Yahudiler ortadan kayboluyor, kaçıyorlardı.
Berikiler çene çalıyorlardı.
Birdenbire, içlerinden biri elini cebine götürdü,
hiç düşünmeden.
Ateş açılıyor!
Kırılan cam sesi.
Çığlıklar.
Yanındaki tebrik ediyor onu.

Yeniden yürümeye başlıyorlar.

Taş kesilmiştim.
O zaman Yahudi kadın
–herhalde benim Yahudi olmadığımı anlamıştı– bana sarıldı.
"Gidin, gidin, size göre değil bu.
Gidin."
Evden ayrıldık.
Gettodan ayrıldık.
Bana şöyle dedi:
"Her şeyi görmediniz...
Tekrar gelmek ister misiniz? Sizinle geleceğim.
Her şeyi görmenizi istiyorum.
— Öyle yapacağım."

Ertesi gün, tekrar döndük.
Aynı bina, aynı yol.
Bu kez, şoku biraz atlatmıştım.
Dolayısıyla, başka şeyleri algılayabildim:
Pis koku... pislik... pis koku.
Her yerde soluğu tıkanıyordu insanın.
Kir pas içinde sokaklar.
Kargaşa. Gerginlik.
Delilik.
Muranowski Meydanı'ndaydık.
Meydanın bir köşesinde, çocuklar oynuyor.
Bez parçalarıyla.
Birbirlerine bezler atıyorlar.
Bana şöyle dedi:
"Oynuyorlar, görüyorsunuz.
Hayat devam ediyor,
hayat devam ediyor."
Cevap verdim:
"Oynar gibi yapıyorlar.
Oynamıyorlar."

Birkaç ağaç, cılız.
Evet.
Yürüdük.
Sadece yürüdük.
Hiç kimseyle konuşmadan.
Yaklaşık bir saat yürüdük.
Zaman zaman beni durduruyordu:
"Şu Yahudiye bakın!"
Ayakta bir Yahudi, kıpırtısız.
Sordum: "Ölmüş mü?"
"Hayır, dedi, hayır, canlı.
Bay Vitold, hatırlayın!
O ölmek üzere.
Can çekişiyor.
Ona bakın!
Gidince onlara söyleyin!
Gördünüz.
Unutmayın!"
Yürüyoruz.
İç karartıcı!
Arada sırada, mırıldanıyordu:
"Bunu hatırlayın, bunu hatırlayın."
Ya da bazen:
"Şuna bakın!" diyordu. Bir kadın!
Pek çok kez, sordum:
"Onlara neler oluyor?"
Cevabı: "Ölüyorlar."
Bir de hep: "Hatırlayın, hatırlayın."
Bir saat kaldık belki.
Sonra geri döndük.
Dayanamıyordum.
"Çıkarın beni buradan."
Onu bir daha hiç görmedim.
Hasta olmuştum.
Ben, hayır...
Şimdi bile, istemiyorum.

Sizin yaptığınız şeyi anlıyorum. Buradayım.
Anılarıma geri dönmem.
Dayanamıyordum...

Ama raporumu hazırladım:
Görmüş olduklarımı söyledim!

Bu bir dünya değildi.
Bu insanlık değildi.
Ben bunun dışındaydım.
Buna ait değildim.
Asla böyle bir şey görmemiştim.
Hiç kimse böyle bir gerçek hakkında yazmamıştı.
Asla hiçbir oyun, hiçbir film görmemiştim!
Bu dünya değildi.
Bana onların insan oldukları söyleniyordu.
Ama insana benzemiyorlardı.
Sonra yola çıktık.
Bana sarıldı.
"İyi şanslar.
— İyi şanslar."
Onu bir daha hiç görmedim.

Dr. Franz Grassler (Almanya), Varşova gettosundaki Nazi komiseri Dr Auerswald'ın yardımcısı.

O zamandan anılarınız yok mu?

Çok az.
Savaştan önceki dağ gezintilerimi çok daha iyi hatırlıyorum,
Varşova'daki tüm o savaş döneminiyse o kadar değil.
Çünkü, ne olursa olsun, bu üzücü bir dönemdi.
Kuraldandır: İnsanoğlu –Tanrıya şükür– kötü anları iyi olanlara göre daha kolayca unutur...
Berbat anlarıysa, bastırır.

Hatırlamanıza yardım edeceğim.
Varşova'da, Dr. Auerswald'ın yardımcısıydınız.

Evet.

Dr. Auerswald'ın görevi...

Varşova'da "Yahudi yerleşim bölgesi"nin komiseriydi.

Dr. Grassler, işte Czerniakow'un[1] günlüğü.
Burada sizden söz ediyor.

A... basılmış mı... böyle bir şey var mı?

Bir günlük tutmuştu, şu yakınlarda yayımlandı.
Şöyle yazmış, tarihi de 7 Temmuz 1941...

7 Temmuz 1941 mi? Bir tarihi ilk kez yeniden öğrenmiş oluyorum...

Not alabilir miyim?

Sonuç olarak, bu beni de ilgilendiriyor...

Demek, Temmuz'da, oradaymışım!

Evet, ve şöyle yazmış: 7 Temmuz 1941, "sabah Cemiyet'te",
yani Yahudi Meclisi'nin genel merkezinde,
"... daha sonra da Auerswald, Schlosser..."

Schlosser'in görevi...

"...ve Grassler ile. Gündelik işler".
İlk kez burada siz...

Benim adım mı geçiyor?

Evet, ama gördüğünüz gibi, orada üç kişiydik...

Schlosser'in görevi... Dur bakayım... "ekonomi bölümü"ydü.

Belleğimde, bu ad ekonomiyle birleşmiş.

Sonra ikinci kez de, 22 Temmuz'da.

Her gün yazmış mı?

Evet, her gün.
Çok şaşılacak şey...

Bunun kurtulmuş olması!

Şaşırtıcı, bunun kurtulmuş olması!

1 Adam Czerniakow, Varşova "Judenrat"ının (Yahudi Meclisi) başkanıydı.

Adam Czerniakow
bir günlük tutmaya savaşın ilk haftasında başladı,
Almanların Varşova'ya girmesinden önce,
hatta Yahudi cemaatinin temsilcisi olmasından da önce.
Sonra da devam etti, günü gününe yazarak,
kendini öldürdüğü günün öğleden sonrasına kadar.
Arkasında, bize
varoluşunun sonuna gelmiş bir Yahudi cemaatini gözlemleyebileceğimiz bir pencere bıraktı.
Can çekişen, aslında en başından beri ölüme mahkûm olan cemaati.

Ve bundan dolayı, Adam Czerniakow
çok önemli bir iş gerçekleştirdi.
Sevdiklerini kurtaramadı.
Tıpkı diğer Yahudi şefleri gibi.
Ama bize onların başlarına gelenleri anlattı, günbegün.
Üstelik bunu sürekli çalışmasına rağmen yaptı.
Çünkü dur durak bilmeyen bir insandı o.

Her gün ya da neredeyse her gün, yazdı:
hava durumu hakkında,
sabah randevuları hakkında,
her şey hakkında.
Ama yazmayı asla unutmadı.
İçindeki bir şeyler onu yöneltti, itti, zorladı, yıllar boyunca,
yaşamının hemen hemen üç yılı boyunca,
Alman boyunduruğu altındayken.
İşte bu yüzden, belki de üslubunun gösterişten böylesine uzak oluşu yüzünden,
bugün, onun olup bitenleri nasıl yaşadığını,
nasıl algıladığını, nasıl saptadığını,
bunlara nasıl tepki verdiğini biliyoruz.
Hatta söylemediklerinden hareketle de,
neler olduğunu çıkarabiliyoruz.

Günlükte sürekli olarak ölüme anıştırmalar yapılmış.
Yunan mitolojisine tutkun olduğundan,
kendini Herkül gibi zehirli bir gömlek giymiş olarak betimliyor.

İçinin ta derinliklerinde biliyor ki Varşovalı Yahudiler ölüme mahkûmdur.

Ve bazı bölümler bu açıdan çarpıcı:
Acı bir alayla, deyim yerindeyse,
aydınlar sınıfının can çekiştiğini yazıyor, 1941 Aralık ayında!
O güne kadar, yalnızca yoksullar ölüyordu,
ama artık, sıra aydınlar sınıfında...

Niçin aydınlar sınıfını ayrı tutuyor?

Çünkü, gettoda açlığa karşı duyarlılık eşikleri var,
sınıflara göre değişiyor.
Önce yoksullar, sonra orta sınıf.
Onun da tepesinde, aydınlar sınıfı.
Eğer ölme sırası onlara da gelmişse, durum çok kötü demektir.
Unutmayın:
Günlük ortalama yiyecek içecek payı 1200 kaloriydi.

Başka bir örnek:
Bir adam yanma yaklaşıp ona şöyle diyor:
"Bana para verin, yemek için değil, kira için,
kiramı ödemek için, çünkü sokakta ölmek istemiyorum."
Bu, Czerniakow için, anlatılmaya değer.
Kendine saygı işareti.
Hak veriyor.

Birisi ondan bir istekte bulunmuş...
Bir para isteği, öyle mi?

Evet, ama ekmek için değil.
"Kirayı ödemek için,
çünkü sokakta ölmek istemiyorum."

Bu her gün olan bir şeydi:
Üzerlerini gazeteyle örtüyorlardı.

Neden ekmekten çok bir çatı?

Bu adam hayatta kalmasına yetecek kadar yiyemiyordu,
ama sokakta yıkılıp kalmayı kabul etmiyordu.

Demek ölüm kesindi de,
evinde olsun istiyordu...

Kesinlikle, işte Czerniakow'un sırrını iyi bildiği acı alaylı gözlemlerinden biri.
Hep garip betimlemeleri var:
Cenaze töreni yapılan bir salonun önündeki mızıka takımı,
sarhoş arabacıların sürdüğü bir cenaze arabası,
oraya buraya koşuşturan ölü bir çocuk.
Ölüm konusunda alaycıydı.
Ölümle bir arada yaşıyordu.

Dr. Franz Grassler.

Gettoya gider miydiniz?

Evet, ama çok seyrek. Czerniakow'u görmem gerektiğinde.

Peki nasıldı? Yaşam koşulları?

Berbat.
Evet, korkunç.

Öyle mi?

Ne olduğunu gördükten sonra gettoya bir daha adım atmadım.
Zorlayıcı nedenlerin olduğu durumlar dışında;
işte bu yüzden oraya topu topu bir ya da iki kez gitmek zorunda kaldım.
Bizler, Komiserlik'te, gettoyu ayakta tutmaya çalışıyorduk, işgücü için,
ama özellikle de salgın hastalıklarla, tifüsle mücadele için.
Bu büyük tehlikeydi.

Evet.
Bana biraz tifüsten söz edin...

O! Ben doktor değilim,
tek bildiğim tifüsün çok tehlikeli bir salgın hastalık olduğudur,

insanları alır götürür –hemen hemen veba gibi–
ve bir gettonun sınırları içinde tutmak mümkün değildir!
Eğer tifüs başgöstermiş olsaydı
–aslında, ben olduğuna inanmıyorum, ama korkusu vardı–
ne Polonyalıları ne de bizi tanır, öldürürdü.

Peki neden tifüs vardı gettoda?

Tifüs, emin değilim.
Tifüs tehlikesi, evet.
Açlık yüzünden elbette.
Çünkü yiyecek çok az şeyleri vardı.
Korkunç olan da buydu...
... bizim bürolar, Komiserlik'te,
gettoyu beslemek için ellerinden geleni yapıyorlardı,
işte tam da bir salgın hastalıklar yuvası haline gelmesin diye.
Her türlü insani düşüncenin dışında, asıl önemli olan buydu.
Çünkü eğer tifüs yayılsaydı,
–böyle bir durum hiç olmadı–
yalnızca gettoyla sınırlı kalmazdı.

Bu arada, Czerniakow'un yazdığına göre,
getto duvarının yapılmasının nedenlerinden biri
tam olarak Almanların bu korkusuymuş.

Evet, evet, bu kesin! Tifüs korkusu.

Diyor ki, Almanlar
her zaman
Yahudileri tifüsle özdeşleştirmişlerdir.

Olabilir, evet.
Bunun geçerli olup olmadığını bilmiyorum...
Ama bir düşünün gettoda üst üste yaşayan bu insan yığınını.
Çünkü yalnızca Varşovalı Yahudiler yoktu orada,
daha sonra başkaları da oldu.
Tehlike artmaya devam ediyordu.

Raul Hilberg.

Gettoda, âşık bir kadın vardı.
Sevdiği adam yaralandı, çok ağır biçimde,

organları dışarı fırlamıştı.
Kadın onları kendi elleriyle yerlerine yerleştirdi,
adamı hastaneye götürdü.
Adam öldü.
Bir toplu mezara koydular.
Kadın toprağı kazıp onu çıkardı, bir mezara kavuşturdu.
Czerniakow'a göre bu küçük öykü, erdemin doruk noktasıdır.

Hiç isyan etmedi mi?

Onun derdi bu değil.
İsyanını dile getirmiyor.
Duyduğu tiksintiyi de, ama bazı Yahudiler dışında:
Erkenden göç ederek cemaate sırt çevirenler, ya da, Ganzweich gibi, işbirliği edenler.
Almanlar içinse, tiksintisini gösteren tek kelime etmiyor.
Bunun ötesine geçmiş...
Almanların kendilerini eleştirmiyor.
Ve çok enderdir
onların buyruklarından birini tartıştığını aktarması.
Onlarla tartışmaya girmiyor.
Savunmada bulunuyor, yardım istiyor. Tartışmıyor.
Duvarı yalnızca yapmak değil masrafını da ödemek zorunda olduğu zaman tartışıyor.
Eğer duvar, diyor, bir sağlık önlemiyse
ve Almanlarla Polonyalıları Yahudilerin salgın hastalıklarından korumak içinse, o zaman neden masrafını Yahudiler ödemek zorunda olsun?
Aşının parasını aşıyla korunan verir.
Almanlar ödesin!
Auerswald karşılık veriyor:
"Güzel kanıt, bunu savunursunuz...
bir gün uluslararası bir konferansta.
Ama bu arada, ödeyin!"
Czerniakow bütün bunları anlatıyor,
Auerswald'ın yanıtı da içinde olmak üzere.
Almanlarla ilgili eleştirisi asla daha ileri gitmiyor.
Onlardan gelen hiçbir şey, onu şaşırtmıyor.
İçine doğuyor,

Yahudilerin başına gelen her şeyi önceden seziyor,
en kötüsü de dahil.

Dr. Franz Grassler.

Almanların Varşova gettosuna ilişkin bir politikaları vardı.
Peki bu politika neydi?

Bu noktada, benden çok fazla şey istiyorsunuz.
Sonuçta ulaştığı nokta
toptan yok etme,
"Kesin Çözüm" olan politika hakkında hiçbir şey bilmiyorduk, elbette.
Bizim görevimiz gettoyu ayakta tutmak,
ve Yahudileri işgücü olarak olabildiğince korumaktı.
Komiserliğin niyeti bambaşkaydı,
sonuç olarak, ilerde toplu kıyıma kadar giden tasarıdan çok farklıydı.

Peki biliyor muydunuz, kaç kişi ölüyordu,
her ay, gettoda, 1941'de?

Hayır.
Ya da, biliyorduysam bile, unuttum.

Ama biliyordunuz: Kesin istatistikler var.

Ola ki, biliyordum...

Evet. Her ay beş bin.

Çok, elbette. Ama gettoda çok insan vardı!
Çok fazla, işin güç tarafı buydu.

Çok fazla!

Çok fazla!

Sorum felsefi bir soru.
Sizce bir gettonun anlamı nedir?

Aman Tanrım! Tarih boyunca var olmuştur gettolar, bildiğim kadarıyla,
yüzyıllardan beri.
Yahudilere eziyet edilmesi Almanların bir buluşu değildir,
İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma da değildir.
Polonyalılar da eziyet ettiler onlara.

Ama Varşova'daki gibi bir getto,
büyük bir başkentte, kentin göbeğinde...

Bu pek alışılmış türden değildi.

Gettoyu ayakta tutmak istediğinizi söylüyorsunuz.

Bizim görevimiz gettoyu yok etmek şöyle dursun, hayatta kalmasını sağlamaktı,
onu ayakta tutmak...

Peki "hayat" ne anlama gelir, böylesi koşullarda?...

Sorun buradaydı işte.
Bütün sorun buradaydı.

Ama insanlar sokaklarda ölüyorlardı.
Her yerde cesetler vardı.

Doğru... Aykırılık da buradaydı!

Aykırılık mı, öyle mi sanıyorsunuz?

Bundan eminim.

Peki neden? Açıklayabilir misiniz?

Hayır.

Neden hayır?

Neyi açıklayayım ki?

Bu "ayakta tutmak" değildi!
Bu Yahudiler gettoda her gün yok ediliyorlardı.
Czerniakow şöyle yazıyor...

Gettoyu gerçekten ayakta tutmak için,
günlük gıda payının daha yüksek tutulması gerekirdi
bir de bu yığılmanın olmaması.

Peki neden günlük gıda payı daha insanca ölçüde değildi?
Neden?
Bu Almanların verdiği bir karardı, öyle değil mi?

Gettoyu aç bırakma yolunda gerçekten alınmış bir karar olmadı: Yok etmeyi amaçlayan büyük karar çok daha sonraları verildi.

Evet, evet. Daha sonra, 1942'de.

Evet, aynen öyle, öyle.

Bir yıl sonra.

Doğru. Bize düşen görev
–aklımda kalanı bu–
gettoyu yönetmekti,

doğal olarak da, bu yetersiz tayınlar ve bu kalabalık nüfusla, yüksek, hatta aşırı bir ölüm oranı kaçınılır şey değildi.

Evet.

Peki gettoyu "ayakta tutmak" ne anlama gelir böyle koşullarda:
Beslenme, sağlık koruma, vb.?
Yahudiler böylesi önlemler için ne yapabilirlerdi?

Yahudiler hiçbir şey yapamazlardı.

Raul Hilberg.

Czerniakow savaştan önce bir film görmüştü:
Batmakta olan bir geminin süvarisi,
orkestraya bir caz parçası çalmalarını emrediyor.
Günlüğünde, 8 Temmuz 1942'de,
ölümünden iki haftayı bile bulmayan bir süre önce, kendini bu sulara
gömülen geminin kaptanıyla özdeşleştiriyor.
Ama o, aynısını,
gettoda çocuklar için bir festival düzenleyerek yapıyor.

Evet, satranç turnuvaları, tiyatro, çocuk şenliği,
hepsi son ana kadar var.
Ama bunlar birer simge!
Bu kültürel gösteriler
yalnızca moral güçlendirmeye yaramıyor,
Czerniakow'un inanmak istediği gibi,
aynı zamanda gettonun cesur tavrını da simgeliyor:
Hastaları iyileştiriyor ya da iyileştirmeye çalışıyorlar
oysa yakında gazla zehirlenecekler,
gençleri eğitmeye çalışıyorlar
oysa hiç büyümeyecekler,
iş veriyor ve iş yaratıyorlar
oysa iflas etmiş durumdalar.
Önden yürüyorlar,
sanki hayat devam edecekmiş gibi.
Gettonun yaşamayı sürdüreceğine dair açıkça belirttikleri bir inançları var,
her şey bunun tersini gösterse de.

Strateji, sonuna dek, şuydu:
"Dayanmak zorundayız.
Tek strateji budur.
Hasarı, zarar ziyanı, kayıpları önemsiz gibi göstermeliyiz,
devam etmeliyiz."
Süreklilik biricik korunma aracıdır.

Ama kendini
o batan geminin süvarisiyle karşılaştırdığında, biliyor ki her şey...

Biliyor, evet.
Bence, sonun ne olacağını biliyor ya da sezinliyordu,
ta Ekim 1941'den beri:
bu tarihte, Varşovalı Yahudileri ilkbaharda nelerin beklediğiyle ilgili kaygı verici söylentilerden söz ediyor.
Ayrıca bir de, Bischoff, karşılıklı ilişkilerden sorumlu SS, ona gettonun yalnızca bir geçiş olduğunu söyleyip
daha fazla açıklamada bulunmadığında.
Biliyor, önsezileri var
çünkü Ocak'ta, Litvanyalılarm geleceğinden söz ediliyor.
Auerswald, Berlin'e gitmek üzere ortalıktan kaybolduğunda, 20 Ocak 1942'ye doğru,
bu, bilindiği üzere, Kesin Çözüm konferansının, Vannsee konferansının tarihidir, endişeleniyor.
Ve o, Czerniakow,
duvarının gerisinde,
her şeyden habersiz de olsa,
Auerswald'ın yolculuğundan tedirgin oluyor.
Nedenini bilmiyor,
ama emin:
Bunun sonunda ortaya hiç iyi bir şey çıkmayacak.
Şubat'ta söylentiler artıyor,
Mart'ta, açıklığa kavuşuyor:
Notlarında, Lublin, Mielecz, Krakovi ve Lvov gettolarından Yahudilerin yola çıktığını yazıyor.
Kendi kendine bir şeylerin hazırlanmakta olduğunu söylüyor,
belki tam da Varşova'yla ilgili olarak.
İşte ondan sonraki her sayfa
kaygı yüklüdür.

Czerniakow, 1942 Martı'nda, Lublin, Lvov ve
Krakovi'deki Yahudilerin toplanıp götürüldüklerini öğrendiğinde
–biz şimdi biliyoruz ki
Belzek'e gidiyorlardı–,
kendi kendine nereye ve niçin götürüldüklerini soruyor mu?

Hayır.
Asla.
Hiçbir yerin adını anmıyor.

Ama bundan hareketle
bu kampları bilmediği sonucuna varamayız.

Günlüğünde bundan söz etmiyor.
Hepsi bu!

Hem ayrıca biliyoruz ki
ölüm kamplarının varlığı Varşova'da o zamanlar zaten biliniyor,
en azından Haziran'da.

Dr. Franz Grassler.

Czerniakow kendini niçin öldürdü?

Artık gettonun bir geleceği kalmadığını anlamıştı da ondan:
Herhalde –benden de önce– anlamıştı Yahudilerin
öldürüleceğini.
Sanıyorum ki, nasıl demeli...
Yahudilerin daha o zamanlar bile mükemmel gizli servisleri vardı.
Bilebileceklerinden daha fazlasını biliyorlardı, bizden bile fazla.

Öyle mi sanıyorsunuz?

Evet, buna inanıyorum.

Yahudiler sizden daha fazlasını mı biliyorlardı?

Bundan eminim. Eminim.

Kabul etmesi zor.

Alman yönetimi Yahudilerin başına gelecek olanlar konusunda asla bilgilendirilmedi.

Treblinka'ya nakiller hangi tarihte başladı?
Sanırım Auerswald'ın intiharından önce.
Auerswald'ın mı?
Hayır... Czerniakow'un. Pardon.
22 Temmuz'da.
Bunlar... bunlar tarihler... Demek 22 Temmuz 1942,
toplama kampına nakillerin başlangıcı.
Evet.
Treblinka'ya.
Czerniakow'un kendini öldürmesi de 23'ünde.
Eh, evet, ertesi gün demek ki.
Böylece, böyle olsa gerek, düşündüğü şeyin –düşündüğü buydu, inanıyorum–,
Almanlarla doğru bir iş yaparak,
Yahudiler için en iyi olacak şekilde çalışmanın,
bu düşüncenin, bu düşün boşa çıktığını anlamıştı.
Bu düşüncenin bir düş olduğunu.
Evet. Düş yok olup gidince de,
işi sonuna kadar vardırdı.

Raul Hilberg.

Czerniakow en son ne zaman yazıyor?
İntiharından birkaç saat önce.
Peki ne diyor?
"Saat 15.
Dört bini şimdiden yola çıkmaya hazır.
Dokuz bini de saat 16'ya kadar hazır olmak zorunda."
Bunlar akşama ölecek olan bir adamın son sözleri.
Varşovalı Yahudilerin Treblinka'ya
ilk "nakli" 22 Temmuz 1942'de oldu,
Czerniakow da ertesi gün kendini öldürdü.
Doğru. Şimdi, 22'sinde, SS Höfle çıkıp geliyor,
"nakil"den sorumludur,
tüm operasyon için özel olarak görevlendirilmiştir.
Höfle, 22'sinde

–burada, yeri gelmişken şu ayrıntıyı da belirtmek gerekir: Czerniakow o kadar altüst olmuştur ki tarihleri karıştırır, 22 Temmuz 1942 yerine 22 Temmuz 1940 yazar–, diyeceğim o ki saat onda Höfle onun bürosuna giriyor, telefonu kesiyor, Judenrat binasının karşısında oynayan çocukları oradan uzaklaştırıyor,
sonra ona şöyle diyor:
"Yaş ya da cinsiyet ayrımı yapılmaksızın, ayrı tutulmuş birkaç kişinin dışında kalan bütün Yahudiler,
Doğu'ya nakledilecekler."
Hep Doğu!
"Bugünden başlayarak, saat 16'da, altı bini teslim edilmiş olmalı.
Günlük en düşük sayı bu olacak."
Bunu ona 22 Temmuz 1942'de bildiriyorlar.
Ama, yine de yardım diliyor,
daha başkaları için de ayrıcalık istiyor,
Yahudi Meclisi'nin üyeleri için,
yardım örgütlerindekiler için,
fakat onun büyük sıkıntısı öksüzlerin nakledilecek olması,
durup dinlenmeden onları savunuyor.
23'ünde, çocukların ayrı tutulmasını hâlâ güvenceye alamamış.

Eğer artık öksüzlerin koruyucusu olamıyorsa, bu durumda savaşını kaybetmiş demekti,
mücadelesinde kaybetmişti.

Peki neden öksüzler?

Onlar en zayıf olanlar.
Küçük çocuklar bunlar...
Onlar gelecek demek.
Kendi başlarına hiçbir şey yapamazlar.
Eğer öksüzler ayrı tutulmuyorsa,
eğer bir SS subayından bir "evet" bile alamamışsa,
boş çıkacağını bildiği bir söz bile verilmemişse,
lafını etmekten bile sakınmışlarsa,
bu durumda ne sonuca varılır?

Eğer artık çocuklar için hiçbir şey yapamıyorsa...

Anlatılanlara göre
günlüğünü kapattıktan sonra,
son bir not bırakmış:
"Çocukları kendi ellerimle öldürmemi istiyorlar."

Dr. Franz Grassler.

Demek gettonun olumlu bir şey olduğuna inanıyordunuz,
bir tür özyönetim olduğuna, öyle mi?

Evet, bir özyönetim.

Bir minik devlet?

İyi işledi, Yahudi özyönetimi!

Ama bu ölüme çalışan bir özyönetimdi, değil mi?

Evet. Bugün biliniyor bu.
Ama o zamanlar...

O zamanlar da!

Hayır.

Czerniakow şöyle yazıyor:
"Bizler birer kuklayız, hiçbir yetkimiz yok."

Evet.

"Hiçbir gücümüz."

Doğru, doğru... bu...

Sizler efendiydiniz, siz Almanlar.

Evet.

Efendiler, derebeyleri.

Kuşkusuz.

Czerniakow da yalnızca bir araçtı...

Bir araç, evet. Ama iyi bir araç.
Yahudi özyönetimi iyi işledi, bunu biliyorum ben, bana inanın.

Üç yıl boyunca iyi işledi...
1940, 1941, 1942... iki buçuk yıl, ya sonunda...

Sonunda...

Ne için "iyi işledi"? Hangi amaç için?

Varlığını sürdürmek için işte!..

Hayır, ölüm için!

Evet... ama...

Özyönetim, varlığını sürdürme... ölüm için!

Bunu söylemek bugün kolay!

Ama kabul ettiniz, koşulların insanlık dışı olduğunu.
Korkunç... dehşet verici...

Evet, evet.

Demek ki her şey zaten belliydi...

Hayır. Soykırım değil...
Bugün, belli!

O kadar basit değil soykırım,
bir önlem alındı,
sonra bir başkası, bir başkası daha, bir başkası daha...

Evet.

Ama bu süreci anlamak için, şunu...

Soykırım, tekrar söylüyorum, gettonun kendi içinde olmadı
–en azından başlangıçta–,
nakillerle başladı.

Hangi nakiller?

Treblinka'ya nakiller.

Getto silahlarla ya da Tanrı bilir neyle yok edilebilirdi.
En sonunda yapıldığı gibi. Ayaklanmadan sonra.
Ben artık orada değilken...
Ama başlangıçta...
Bay Lanzmann, bu şekilde bir yere varamayız.
Yeni bir şey bulduğumuz yok!

Zaten ben de, yeni bir şeyler katılamayacağını düşünüyorum...

Bugün bildiklerimi o zamanlar bilmiyordum ki.

Varşova'da "Yahudi bölgesi" komiserinin
yardımcısıydınız...

Öyle işte!

Önemli biriydiniz.

Benim rolümü abartıyorsunuz.

Varşova'da "Yahudi bölgesi" komiserinin
yardımcısıydınız...

Ama... yetkisiz!

Önemsenmeyecek şey değil bu!
O sınırsız Alman gücünün bir parçasıydınız.

Doğru. Ama küçük bir parçası!
Bir yardımcının yetkisini abartıyorsunuz, o dönemde yirmi sekiz yaşındaydı.

Otuz yaşında.

Yirmi sekiz.

Otuz yaş, olgunluk çağıdır bu.

Evet. Ama yirmi yedi yaşında diplomasını almış bir hukukçu için,
bu daha bir başlangıç sayılır.

"Doktor"dunuz.

Unvan hiçbir şeyi kanıtlamaz.

Auerswald da doktor muydu?

Hayır. Ama unvan bu durumu hiç etkilemez.

Hukuk doktoru... Peki ya savaştan sonra,
ne iş yaptınız?

Dağcılıkla ilgili bir yayınevindeydim.

A, öyle mi?

Evet, evet. Dağ rehberleri yazdım ve yayımladım.
Bir dağcılık dergisi bastım.

En sevdiğiniz spor mu bu, dağcılık?

Evet, evet.

Dağ, açık hava ve...

Evet.

...Güneş, temiz hava...

Gettonun havası değil.

New York.
Bayan Gertrude Schneider ve annesi, gettodan sağ kurtulanlardan.

Die Wörter, die welche ich schreib zu dir,
seinen nit mit Tint, nur mit Treren,
Jahren, die beste, geendigt sich,
und schoin verfallen nit zu werden.

Schwer ist's, zu verrichten, was ist zerstört,
und schwer ist's, zu verbinden unsere Liebe,
ah, schau, die Treren deine,
die Schuld, sie ist nit meine,
weil azoi muss sein.
Azoi muss sein, azoi muss sein,
mir müssen beide sich zerscheiden,
azoi muss sein, azoi muss sein,
die Liebe, die endigt sich von beiden.
Zu gedenkst du, wenn ich hab dich
gelassen im Weg,
mein Goirel hat gesagt, ich muss von dir aweg,
weil in den Weg will ich schon keinmal mehr nit steren
*weil azoi muss sein.**

* Bir Yidiş aşk şarkısı.

Lohame Haghettaot Kibutz Müzesi
(gettoda savaşanların kibutzu), İsrail.

Varşova gettosunda, Yahudi Mücadele Örgütü
28 Temmuz 1942'de resmen kuruldu.
Treblinka'ya ilk kitlesel nakilden,
30 Eylül'de ara verilen bu nakilden sonra,
gettoda kalan Yahudi sayısı yaklaşık
600 000'di.
18 Ocak 1943'te, nakiller yeniden başladı.
Korkunç bir silah eksikliğine rağmen,
Y.M.Ö. üyeleri
direniş çağrısında bulundular ve Almanları tam bir şaşkınlığa
düşürerek savaşa giriştiler. Çarpışma
üç gün sürdü. Naziler,
kayıplar vererek, silahlarını ortalıkta bırakarak
geri çekildi, bu silahları Yahudiler ele geçirdi.
Nakiller durduruldu.
Almanlar artık biliyorlardı ki
gettoya boyun eğdirmelerinin tek yolu
savaş açmaktı. Bu savaş
19 Nisan 1943 akşamında,
Yahudi Paskalyasının (Pesah) arifesinde başladı.
Bunun yok edici bir savaş olması gerekiyordu.

İshak Zuckermann, takma adı "Antek",
Yahudi Mücadele Örgütü'nün
ikinci komutanı.

Savaştan sonra içkiye başladım.
Çok zordu...
Claude, bana neler hissettiğimi sordunuz.
Eğer yüreğimi yalayabilseydiniz, zehirlenirdiniz.

Mordechaï Anielewicz'in, Y.M.Ö.'nün
başkomutanının ricası üzerine,
Antek gettoyu Alman saldırısından
altı gün önce terk etmişti.
Görevi: Polonya Direniş
şeflerinin Yahudilere
silah vermelerini sağlamak. Reddettiler.

Aslında gettoyu, ayaklanmadan altı gün önce terk ettim ben.
Ayın 19'unda, Pesah arifesinde, bayram arifesinde dönmeye niyetliydim.
Bu dönemde Mordechaï Anielewicz ve Zivia'ya yazdım.
Zivia karımdı.
Ve Mordechaï Anielewicz'ten çok kibar,
düzeyli bir mektup aldım,
ve Zivia'dan, karımdan son derece saldırgan bir mektup,
şöyle diyordu:
"Şu ana dek hâlâ hiçbir şey yapmadın.
Hiçbir şey yapmadın."
Ben de hemen geri dönmeye karar verdim.
Ama çok geçti.
O dönemde, gettoda neler döndüğünü
kesinlikle bilmiyordum,
tam tersine, bunları gözümde bile canlandıramazdım.
Oysa onlar, Simha'nın yoldaşları,
Alman kuşatması hakkında her şeyden benden çok önce haberdar olmuşlardı.

Pesah sırasında, getto içinde
bir şeyler olacağını hissediyorduk.
Dolayısıyla baskı hissediliyordu.
Pesah akşamı, Almanlar saldırıya geçti.
Yalnızca Almanlar değil,
aynı zamanda Ukraynalılar,
Litvanyalılar,
Polonyalı güvenlik güçleri,
Letonyalılar,
bütün bu sürü gettonun içine girdi.
Ve sonumuzun geldiğini hissettik.
Almanların gettoya girişinin birinci günü
sabahı,
saldırı merkez gettoda sürüyordu.
Biraz kenarda kalmıştık, yalnızca gürlemeleri,
silah seslerini,
topların yankısını duyuyorduk,
merkez getto içinde zorlu bir savaş verildiğini biliyorduk.

Mücadelenin ilk üç gününde
Üstünlük Yahudilerdeydi.
Almanlar onlarca yaralıyı taşıyarak,
getto çıkışma doğru geri çekildiler
hemen.

O andan itibaren, bütün eylemleri dışarıdan
yürütmeye başladılar,
hava saldırıları ve toplarla.
Hava saldırılarına karşı koyamıyorduk,
özellikle de gettoyu ateşe verme yöntemlerine.

Gettoda her yer ateş ve dumandan ibaretti.

Gettonun yüzeyinde yaşama ilişkin her şey yok oluyordu.
Tamamen yeraltına çekilmiştik,

sığınaklara,
ve eylemlerimizi oradan yürütüyorduk.
Geceleri gerçekleştiriyorduk eylemlerimizi.
Almanlar daha çok gündüzleri gettonun içindeydi
ve geceleri çekiliyorlardı,
çünkü aslında gettoya gece geri dönmekten çok
korkuyorlardı.

Kazamatlar aslında yerel nüfus ve savaşçılar tarafından
hazırlanmıştı.
Yukarıda kalmayı artık sürdüremez olunca,
sokaklarda,
sığınaklarda toplaştık.
İçeriden, tüm sığınaklar birbirine benziyordu.
En çarpıcı yanıysa, yoğunluktu,
çok kalabalıktık,
ve özellikle de sıcaklık;
öyle korkunç bir sıcak vardı ki nefes alamıyorduk,
bir mum bile yanamazdı bu sığınakların
içinde.
Ve bu yoğun sıcaklıkta nefes alabilmek için,
kimi zaman yüzünüzü toprağa dayayıp yatmak gerekirdi.
Şöyle ki biz,
savaşçılar,
yeraltı sığınakları öngörmemiştik,
bu da Almanlara karşı mücadelemizi başlattıktan sonra,
hayatta kalmayı düşünmediğimizi kanıtlıyor.

Sanırım insan dilinin gücü yetmez bu dehşeti betimlemeye,
gettoda yaşadığımız dehşeti.
Getto sokaklarında,
eğer yine de sokak sözcüğünü kullanabilirsek,
artık sokak kalmamıştı çünkü,
üst üste yığılmış ceset kümelerinin üzerinden atlayıp geçmek
zorundaydık.

Artık geçecek yerimiz kalmamıştı,
Almanlarla savaşmak bir yana,
bir de açlıkla, susuzlukla savaşıyorduk,
dünyayla bağlarımız kesilmiş, tamamen ayrı düşmüştük.
Öyle bir durumdaydık ki, en sonunda, savaşı sürdürmenin ne anlama geldiğini bile artık göremez olduk.
Varşova'nın Ari tarafına, gettonun dışında kalan tarafa doğru bir yarma hareketine girişmeyi düşündük.

Tam 1 Mayıs öncesi, bizi,
Sigmund'la beni,
Varşova'nın Ari bölgesinde Antek'le ilişki kurmayı denememiz için gönderdiler.

Sonunda Bonifraterska sokağının altında bir tünel bulabildik, oradan Varşova'nın Ari bölümüne geçilebiliyordu.

Sabah çok erken,
kendimizi birdenbire gün ortasında sokakta bulduk.
Bu güneşli 1 Mayıs sabahını düşünün,
kendimizi orada, normal insanların arasında, sokakta bulunca şaşkınlıktan donakalmıştık,
biz ki başka bir gezegenden çıkıp geliyorduk.
Hemen insanlar üzerimize atıldı,
çünkü kuşkusuz çok bitkin görünüyorduk, zayıf,
paçavralar içinde.
Gettonun çevresinde her zaman çok şüpheci Polonyalılar olurdu, Yahudileri yakalarlardı.
Mucize eseri, ellerinden kaçıp kurtulmayı başardık.

Varşova'nın Ari tarafında,
hayat en doğal ve en normal haliyle
sürüp gidiyordu, geçmişte olduğu gibi.
Kahveler alışılageldiği gibi çalışıyordu,
lokantalar, otobüsler, tramvaylar,
sinemalar açıktı.
Getto normal hayatın ortasında ayrı bir adaydı.

Görevimiz ilişki kurmaktı,
Yitzhak Zuckermann'la (Antek),
bir operasyona girişmeyi deneyecektik,
kurtarma operasyonu,
savaşan birkaç kişiyi kurtarmaya çalışacaktık,
gettoda hâlâ yaşıyor olabilirlerdi.
Yitzhak Zuckermann'la
ilişkiye geçmeyi başardık.
Lağım işletmesinde çalışan iki işçi bulduk.
Ayın 8'ini 9'una bağlayan gece,
yeniden gettoya dönmeye karar verdik böylece, yanımda bir başka arkadaşla, Riszek'le
iki lağımcı, ve sokağa çıkma yasağı başladıktan sonra lağımlara girdik.
Bütünüyle bu iki lağımcının iyi niyetine teslim olmuş durumdaydık,
çünkü yalnızca onlar gettonun yeraltı topografyasını biliyorlardı.
Yeraltındaki yürüyüşümüzün orta yerinde, geri dönmeye karar verdiler,
artık bize eşlik etmek istemiyorlardı
ve onları silahla tehdit etmemiz gerekti.
Lağımın içinde ilerledik,
sonra bir an geldi, lağımcılardan biri bize gettonun altında bulunduğumuzu söyledi.
Riszek, kaçamasınlar diye iki lağımcının başında beklemekle görevliydi.
Gettonun içine girmek için lağım kapağını kaldıran ben oldum.

Mila 18'de[1], bir gün yüzünden yetişemedim onlara.
Benim geri dönüşüm 8'ini 9'una bağlayan gece oldu,
kazamatın Almanlar tarafından ortaya çıkarılışıysa 8'inin sabahı.
Kazamatta sağ kalanların çoğu ya kendilerini öldürdüler ya da gazla zehirlendiler.

1 Mila 18 kazamatı, Yahudi Mücadele Örgütü'nün genel karargâhıydı.

Franciszkanska 22 kazamatına gittim.
Parolayı söyleyerek bağırdığımda hiç kimse yoktu, ben de böylece gettoda yoluma devam etmek zorunda kaldım, sonra birden bir kadın sesi duydum, yıkıntıların ortasından sesleniyordu.
Geceydi, kapkaranlık gece,
hiçbir şey görülmüyordu,
aydınlatılmış hiçbir şey yoktu,
yalnızca yıkıntılar,
çökmüş evler vardı ve tek duyduğum bir sesti, sanki gerçekten kötü bir büyü yapılmış duygusuna kapılmıştım, öyle bir şeydi bu,
yıkıntıların derinlerinden konuşan bir kadın sesi.
Ben...
Bu yıkıntıların çevresini dolaştım,
saatime bakmamıştım elbette,
ama sanırım bir yarım saat geçirdim
çepeçevre dolaşarak,
kadının yerini, bana yol gösteren bu insan sesine benzer sesi izleyip bulmaya çalışarak,
ne yazık ki onu bulamadım.

Yangınlar var mıydı?

Tam olarak yangından söz edilemez,
çünkü alevler kalmamıştı artık.
Bununla birlikte, hâlâ duman
ve o iğrenç yanık et kokusu, kuşkusuz canlı canlı yakılmış insanların kokusu vardı.
Dediğim gibi, yoluma devam ettim.
Başka kazamatlara gittim, belki savaşan birimleri
oralarda bulabilirim diye.

ama her seferinde aynı şeyler tekrarlanıyordu:
Parolayı haykırıyordum, "Jan"...

Bir Leh adı bu, Jan.

Evet.
Hiç cevap yok.
Kazamattan ayrılıp başka bir kazamata gidiyordum,
ve gettonun bir ucundan bir ucuna saatlerce koşuşturduktan

sonra,
dönüp... geri dönüp lağımlara doğru yöneldim.

Bu sırada yalnız mıydı?

Evet, hep yalnızdım.
Bir size sözünü ettiğim kadın sesi
bir de dışarı çıktığımda rastladığım bir adam,
lağımdan çıktığım sırada,
bunun dışında gettoda geçtiğim tüm yollar boyunca yalnızdım,
hiç kimselere rastlamadım.

Ve hatırladığım bir an var,
bir tür dinginlik hissetmiştim,
bir serinkanlılık,
kendi kendime şöyle demiştim:
"Ben son Yahudiyim,
sabahı bekleyeceğim,
Almanları bekleyeceğim."

FİLM AKIŞI

BİRİNCİ FİLM
Birinci Bölüm

1 Filmin Başlangıç Metni (s. 15-17)

2 Simon Srebnik (s. 18)
Şarkı söyleyen çocuğun dönüşü.

3 Chelmno'lu Köylüler (s. 19)
Çocuk Simon Srebnik'in şarkısını hatırlıyorlar.

4 Simon Srebnik (s. 18-19)
Gaz kamyonlarında öldürülen Yahudilerin yakıldığı fırınların yerini görünce tanıyor.

5 Chelmno'lu Köylüler (s. 19)
Bir yandan insanları öldürürken bir yandan da çocuğa şarkı söyleten Almanların alaycılığından söz ediyorlar.

6 Mordechaï Podchlebnik (s. 19-20)
Chelmno'dan sağ kurtulan ikinci kişi. Yaşamak ve unutmak istiyor.

7 Hanna Zaïdl (s. 20)
Vilna'dan sağ kurtulan Motke Zaïdl'in kızı. Babası sessiz kalıyordu. Öykünün tamamını ancak Bay Lanzmann'ın gelişinden sonra öğreniyor.

8 Motke Zaïdl ve İshak Dugin (s. 21)
Vilna'dan sağ kurtulanlar. İsrail'de, Ponari ormanına benzeyen bir ormanda.

9 Jan Piwonski (s. 21-22)
Sobibor ormanında insan avı yapılan zamanlar. Orman bir yok etme kampının sırrını saklıyor.

10 Mordechaï Podchlebnik (s. 22-23)
Boşaltmaya zorlandığı bir gaz kamyonundaki cesetler arasında karısını ve çocuklarını görüp tanıyor.

11 Motke Zaïdl ve İshak Dugin (s. 23-25)
Ponari'deki mezar çukurlarının yeniden açılması. İshak Dugin annesini, kız kardeşlerini ve çocuklarını görüp tanıyor. *Figuren* gibi cesetler.

12 Richard Glazar (s. 25-26)
Treblinka'da insanları yakmak için kullanılan odun yığınları. Kasım 1942: gazla zehirlenenlerin cesetleri artık gömülmeyecek, yakılacaktır.

13 Motke Zaïdl ve İshak Dugin (s. 26)
Ponari'de insanları yakmak için kullanılan odun yığınları.

14 Simon Srebnik (s. 26-27)
Kemiklerin öğütülmesi ve küllerin Ner nehrine saçılması.

15 Paula Biren (s. 27)
Bir daha asla Polonya'ya dönmedi ve Lodz gettosunda ölüp gömülen dedesiyle ninesini anlatıyor.

16 Pana Pietyra (s. 28)
Auschwitz şehrinin % 80'i Yahudiydi. Yahudi mezarlığı hâlâ var. *"Artık oraya gömülen olmuyor."*

17 Pan Filipowicz (s. 28-30)
Filipowicz, eskiden tümüyle Yahudilerin oturduğu Wlodawa şehrindeki bütün Yahudi tüccar ve zanaatkârların evlerini, ne iş yaptıklarını ve adlarını hatırlıyor.

18 Pana Pietyra (s. 30-31)
Auschwitz şehrindeki Yahudiler, öldürülmek üzere kampa götürülmeden önce, Benzin'e ve Sosnowiecze'ye sürüldüler.

19 Pan Filipowicz (s. 31)
Wlodawa'daki Yahudiler, yaşlı, yetişkin, çocuk, Sobibor'a, şehirlerinden 15 kilometre uzaktaki kampa götürüldüler.

20 Pan Falborski (s. 32)
Kolo'lu Yahudilerin Chelmno toplama kampına götürülmeleri.

21 Bir Trenin Treblinka'ya Varışını Gösteren Çekim. Makinist lokomotiften sarkıyor ve eliyle boğazını kesme işareti yapıyor.

22 Abraham Bomba (s. 32-33)
Czestochowa'lı Yahudilerin Treblinka'ya toplama kampına götürülmeleri. Gettoda, Yahudiler bir gün özgür kalacaklarını düşlüyorlardı.

23 Czeslaw Borowi (s. 34-35)
Yahudilerin, gözlerinin önünde, Treblinka garına getirilişleri ve ortadan kayboluşları. Köylüler kendileri için korkuyorlardı.

24 Treblinka'lı Köylüler (s. 35-36)
Başka köylüler kampın sınırındaki topraklarında çalışıyorlardı. Korkunç sesler işitiyorlardı, ama *"her şeye alışılıyor"*.

25 Czeslaw Borowi (s. 36)
Trenler, Treblinka garında, sırayla kampın içine gönderilen yirmişer vagonluk bölümlere ayrılmıştı.

26 Treblinka'lı Demiryolu İşçileri (s. 37)
Polonyalı iki demiryolu işçisi vagonlarda bekleyen Yahudilere su verdiklerini anlatıyor.

27 Treblinka'lı Köylüler (s. 37-38)
Yahudilerin Treblinka'ya, vagonlara tıkıştırılmış halde gelişleri. Ukraynalı muhafızlar kaçmaya kalkışan Yahudileri öldürüyorlardı.

28 Treblinka'lı Demiryolu İşçileri (s. 38-39)
Yahudi bir annenin öldürülüşünün, gözyaşlarını tutamayan bir demiryolu işçisi tarafından anlatılışı.

29 Treblinka'lı Köylüler (s. 39)
Ukraynalılar vagonların iç bölmelerine ateş ediyorlardı.

30 Czeslaw Borowi (s. 39-40)
Geceleyin, Ukraynalılar, garda, kampa gönderilme sıralarını bekleyen Yahudileri sessiz olmaya zorlamak için vagonlara ateş ediyorlardı. *"ra, ra, ra"* .

31 Abraham Bomba (s. 40)
Yahudiler vagonlarda susuzluktan ölüyorlardı. *"Polonyalıların ezici bir çoğunluğu"* gülüyordu.

32 Henrik Gawkowski (s. 41)
Bir Treblinka treninin lokomotifinin makinistiydi. Kendisine prim olarak verilen alkol olmasa, Yahudilerin çığlıklarına asla katlanamazdı.

33 Abraham Bomba (s. 41-42)
Sırasını beklerken, Yahudi vagonlarının Treblinka garından ayrıldıklarını ve bir saat sonra boş döndüklerini gördü.

34 Henrik Gawkowski (s. 42)
Garla Treblinka kampı arasındaki uzaklık 6 kilometre.

35 Abraham Bomba (s. 42)
Treblinka garma varan Yahudilere elmas karşılığında su sözü veren SS'lerin yalanları. Trenlerin gara boş dönüşleri.

36 Richard Glazar (s. 43-44)
Çek Yahudiler Treblinka'ya yolcu vagonlarında geliyorlardı. Polonyalı bir köylü, onların önünde, eliyle boğaz kesme işareti yapıyor.

37 Treblinka'lı Köylüler (s. 44)
Bütün köylüler, Treblinka'ya yolcu vagonlarında gelen yabancı Yahudilere yönelik olarak, elleriyle boğaz kesme işaretini nasıl yaptıklarını gösteriyorlar.

38 Czeslaw Borowi (s. 45)
Pulman vagonlarda geldiklerini söylediği yabancı Yahudilere nasıl eliyle boğazını kesme işareti yaptığını gösteriyor.

39 Henrik Gawkowski (s. 45-46)
O da yabancı Yahudilerin yolcu vagonlarında geldiğini gördü. Malkinia'da, içlerinden biri, trenden inmişken, tekrar vagonuna yetişmek için koşmuştu.

40 Czeslaw Borowi (s. 46)
Bütün Yahudilere eliyle boğazını kesme işareti yapıyordu.

41 Henrik Gawkowski (s. 46-47)
Gardan Treblinka kampına giden demiryolunun geçtiği yol. Lokomotif vagonları çekmiyor, onları rampaya, kampın içine doğru itiyordu.

42 Jan Piwonski (s. 47-49)
Sobibor kampının kesin sınırları. 1942'den beri hiçbir şey değişmedi. Yabancı Yahudiler bazen yolcu vagonlarında geliyorlardı.

43 Rudolf Vrba (s. 50-52)
Auschwitz rampasındaki görev yerinden, trenlerin ardı arkası

kesilmeksizin birbirini izlediğini gördü. Rampa, SS'lerin hoyratlıkları, aldatmacaları, ikiyüzlülükleri ve hatta *"ince alayları"*.

44 Abraham Bomba (s. 52-53)
Treblinka kampına varışta bağırıp çağırmalar ve darbeler.

45 Richard Glazar (s. 53-54)
Treblinka'ya bağırıp çağırmalar ve kargaşa içinde varış. Glazar'ın çalışmak üzere seçilişi.

46 Abraham Bomba (s. 54-55)
Bomba'nın Treblinka'da çalışmak üzere seçilişi. Göz açıp kapayıncaya kadar ortalıktan kaldırmaları gereken dağ gibi giysi ve ayakkabı yığınları.

47 Rudolf Vrba (s. 55)
Auschwitz rampasının, bir sonraki konvoy gelmeden önce *"yeni baştan"* temizlenmesi.

48 Richard Glazar (s. 55-56)
Treblinka'da, sahiplerinin ortadan yok olduğu üst üste yığılmış giysiler. Glazar henüz onların öldüğünü anlayamıyor.

49 Abraham Bomba (s. 56-57)
Ortadan kaybolanların hepsinin gazla zehirlenmiş olduğunu anlıyor.

50 Richard Glazar (s. 57-58)
Arkadaşı Carel Unger'e yeniden kavuşur, arkadaşı ailesinin gazla zehirlenmiş olduğunu anlamıştır. Glazar Treblinka'yı üzerindeyken battıkları korkunç bir denize benzetir.

51 Abraham Bomba (s. 58-59)
Treblinka'da ilk gece. Yok edilen aileleri düşünmeler. Kendini öldürenler.

52 Richard Glazar (s. 59)
Treblinka'da ilk gece. Kendini öldürenler.

53 Berlin
Viyana Kahvesi'nin dansçıları.

54 Inge Deutschkron (s. 60-61)
Berlinli Yahudilerin toplanıp, Grünewald garından, diğer Berlinlilerin ilgisiz bakışları altında götürülmeleri.

55 Franz Suchomel (s. 61-67)
Bir SS'in Treblinka'da ilk günü. Treblinka bir cehennemdi. Gaz odalarının açılışı. Kadınların kendilerini öldürüşleri. Ağustos ayındaki iğrenç koku. Çirkef.

56 Filip Müller (s. 67-71)
İlk Auschwitz 1 kampının ölü yakma fırınını ve gaz odasını tanıyışı. Ölü yakma fırınının arızalanması. Birkenau'daki mezar çukurları.

57 Franz Suchomel (s. 72)
Treblinka'ya yeni gaz odalarının yapılması.

BİRİNCİ FİLM
İkinci Bölüm

1 Franz Suchomel (s. 73)
Treblinka'daki *"ilkel ölüm zinciri"* ile Auschwitz *"fabrika"*sının karşılaştırılması.
Eski ve yeni gaz odaları. *"Laboratuvar"* niteliğiyle Belzek.

2 Joseph Oberhauser (s. 74-75)
Münih'te, Franzikaner birahanesinde, Oberhauser, Belzek'ten bir SS, Lanzmann'ın sorularına cevap vermeyi reddediyor.

3 Bay Spiess (s. 75-76)
Treblinka Davası'nın savcısı, Treblinka'daki SS'lerin beceriksiz-

liğinden söz ediyor. Kampın Stangl tarafından yeniden düzenlenmesi. Yalnızca gaz odaları dayanıklı binalardı. L'Aktion Reinhard.

4 Jan Piwonski (s. 76-78)
Sobibor kampının yapılması. İlk konvoyun yok edilmek üzere gelişi. Ertesi günkü *"eşsiz"* sessizlik.

5 Filip Müller (s. 78-81)
Sonderkommando, Yahudileri gaz odalarına sokmak isteyen SS'lerin onları kandırmak amacıyla söyledikleri yalanlara ve kurnazca oyunlarına ilk kez tanık oluyor.

6 Raul Hilberg (s. 81-84)
Naziler Yahudi karşıtı propaganda düzleminde yeni hiçbir şey bulmadılar. Onların tek keşifleri *"Kesin Çözüm"*, Yahudi halkının kitleler halinde ölüme mahkûm edilmesi oldu.

7 Franz Schalling (s. 85-89)
Alman güvenlik görevlilerinden birinin gözünden, Chelmno'daki şatoda gaz kamyonlarıyla öldürme süreci.

8 Mordechaï Podchlebnik (s. 89-91)
Chelmno'dan sağ kurtulan Yahudi kadınlardan birinin gözünden, aynı süreç.

9 Bayan Michelsohn (s. 91-93)
Celmno'daki ilkokul öğretmeninin eşinin gözünden, aralıksız gidip gelen gaz kamyonları.

10 Grabow Sinagogu (s. 94)
Grabow hahamının Claude Lanzmann tarafından okunan mektubu.

11 Kadınlar Topluluğu (s. 95)
Mobilya deposuna dönüştürülen Grabow Sinagogu. Grabow'lu Yahudiler Chelmno'ya nakledildiler.

12 Grabow'da Evli Bir Çift (s. 95-97)
Eski bir Yahudi evi. En güzel evler Yahudilerindi ve çok altınları vardı.

13 Bir Adam (s. 97)
Grabow'lu Polonyalılar Yahudi hemşerilerinin Chelmno'da öldürüleceklerini biliyorlardı.

14 Evli Çift (s. 98)
Çocuklar ayaklarından tutulup kamyonlara fırlatılıyordu.

15 Başka Bir Adam (s. 98)
Değirmende çalışıyordu. Grabow'lu Yahudilerin toplama kampına götürülüşlerini gördü. Sevinilecek şey değildi.

16 Birinci Adam (s. 98-99)
Yahudiler güzel değildi.

17 Bir Kadın Topluluğu (s. 99-100)
Yahudi kadınlar güzeldi çünkü çalışmıyorlardı. Bütün Polonya Yahudilerin elindeydi.

18 Birinci Adam (s. 100)
Yahudiler sevimli değildi ve *"istedikleri fiyatı zorla kabul ettiriyorlardı"*.

19 Bir Kadın (s. 101)
Sahipleri öldürülmüş bir Yahudi evinde yaşıyor. Onları tanıyordu ama adlarını unuttu.

20 Birinci Adam (s. 101-102)
Yahudilerin artık orada olmayışlarından memnun ama kendi istekleriyle İsrail'e gitmiş olmalarını yeğlerdi.

21 Öteki Adam (s. 102)
Yahudilerin yokluğuna üzülüyor *"çünkü çok güzel Yahudi kadınlar vardı"*.

22 Kadınlar Topluluğu (s. 102)
İçlerinden biri, Yahudilerin yokluğundan beri kendini daha iyi hissediyor.

23 Evli Çift ((s. 102-103)
"Bunlar iyi Yahudilerdi."

24 Bayan Michelson (s. 103-104)
Zincire vurulmuş Yahudileri, gazla zehirlenenlerin korkulu ve kaygılı çığlıklarını hatırlıyor.
Ama orada öldürülenlerin sayısının 40 000 mi 400 000 mi olduğunu şimdi artık bilmiyor. Alman şarkısı.

25 Simon Srebnik (s. 105)
Srebnik, Ner nehrinde, yeniden *"Wenn die Soldaten"*i söylüyor.

26 Chelmno'daki Kilisenin Önünde, Simon Srebnik'in Çevresinde Toplaşan Köylüler Topluluğu.
Yahudiler gaz kamyonlarına iteklenmeden önce bu kiliseye kapatılıyorlardı. Süreç. Srebnik tamamen unutulmuş. (s. 106-110)

27 Pan Falborski (s. 111-112)
Kamyonların hızı önceden hesaplanıyor, içerideki insanları ormana varmadan önce öldürecek kadar zaman geçmesi sağlanıyordu. Bir gaz kamyonunun kaza yapışı.

28 Simon Srebnik (s. 112-114)
Gaz kamyonlarının ormana varışı. Cesetlerin yakılışı. Fırınların yapılışı. Lodz gettosundan anılar.

29 Reich'ın Gizli Dosyası (s. 114-116)
Ruhr'dan görüntüler. Daha iyi verim elde edilmesi için gaz kamyonlarında yapılması gereken teknik değişikliklere ilişkin bir Nazi belgesinin Claude Lanzmann tarafından okunması.

İKİNCİ FİLM
Birinci Bölüm

1 Franz Suchomel (s. 117-123)
Treblinka şarkısı. Gar. Rampa. Farklı komandoların işleri. *"Sıçan yolu"*ndan gaz odalarına doğru yürüyüş. Noël'deki soğuk.

2 Abraham Bomba (s. 123-129)
Kadınların saçlarının gaz odasının içinde kesilişi.

3 Franz Suchomel (s. 129-132)
Gaz odasına girmeden önce kadınlar. Koşmak ve bağırmak: *"Yöntem buydu."*
"Ölüm kaygısı." Yaşlıların ve çocukların öldürüldüğü *"hastane"*.

4 Richard Glazar (s. 132-133)
Hastanedeki *"atlama tahtası"* ve Miete'in *"hap"*ı.

5 Rudolf Vrba (s. 133-135)
Auschwitz rampasına varış. Hep koşmak: Almanlar *"sporcu bir ulus"*tur. Eski rampa. Yeni rampa. Nazilerin en başta gelen kaygısı: panikleri önlemek.

6 Filip Müller (s. 135-142)
Birkenau'daki fırınların betimlenmesi. Ölüm süreci. Soyunma odası. Gaz odası. Ölüm mücadelesi. Bazalt kütleleri gibi birbirine kaynaşmış cesetler.

7 Korfu (s. 142)
Bugün, hayatta kalan birkaç Yahudi zanaatkâr ve eskiden, Birkenau'da ölüm.

8 Moshe Mordo (s. 143)
Dört domuz bir Hitler eder.

9 Armando Aaron (s. 143-146)
Korfu Sinagogu. Korfulu Yahudilerin Hristiyanların gözleri

önünde tutuklanışı. Auschwitz'e, önce denizde sonra trende, 15 gün süren yolculuk.

10 Walter Stier (s. 147-151)
"Özel" trenlerin değişik ölüm kamplarına doğru gönderilişlerini programlıyordu. Konvoyları bekleyen sonun ne olduğunu bilmediğini ileri sürüyor.

11 Raul Hilberg (s. 151-157)
Treblinka'ya giden ölüm trenlerine ait 587 sayılı *"yol emri"*nin incelenmesi ve çözümlenmesi. Yahudiler kendi ölüm yolculuklarının masrafını kendileri ödemek zorundaydılar.

12 Filip Müller (s. 158-159)
Kendilerinden olan milyonlarca insanın ölümü karşısında Sonderkommandos'larm içinde bulunduğu uç durum.

13 Franz Suchomel (s. 159-160)
Suchomel kendi *"işçi Yahudiler"*ine yalan söylüyor. Onları aç bırakıyorlar. Açlık ve tifüs salgını herhangi bir ayaklanma olasılığını önlüyor.

14 Richard Glazar (s. 160-163)
Treblinka'da açlık. *"Ölü sezon."* Sonderkommandos'ların hayatta kalışlarının yok etme işleminin sürmesine bağlı olduğunun bilincine varılması.

15 Filip Müller (s. 163-164)
Birkenau'da isyan hazırlamanın güçlükleri. Geçen her gün, Yahudilerin dışında kalanların siyaseti açısından, özgürlüğe yaklaşmak demek. Oysa Yahudiler için, durum *"tam tersi"*.

16 Rudolf Vrba (s. 164-167)
Auschwitz'te toplama kampındaki siyasi tutukluların yaşam koşullarının iyileşmesi yok etme kampının gaz odalarındaki ölüm oranını yükseltiyor.

İKİNCİ FİLM
İkinci Bölüm

1 Ruth Elias (s. 167-169)
Theresienstadt'lı Çek Yahudilerin Birkenau'ya varışları.

2 Rudolf Vrba (s. 169-172)
Theresienstadt'lı ailelerin kampındaki Çek Yahudiler Auschwitz'e göre olağanüstü yaşam koşullarına sahipler. *"Altı aylık karantinayla Özel İşlem."*

3 Filip Müller (s. 172-174)
Aileler kampındaki Yahudilerin hepsinin 48 saat içinde gazla zehirleneceklerini öğreniyor.

4 Rudolf Vrba (s. 174-179)
Aileler kampının manevî önderi Freddy Hirsch'in kendini öldürüşü ve Direniş'in etkisiz kalışı.

5 Filip Müller (s. 179-182)
SS'ler aileler kampındaki Yahudileri gaz odasına sokmak için görülmemiş bir şiddet sergiliyorlar.

6 Rudolf Vrba (s. 182-184)
Rudolf Vrba ve arkadaşı Wetzler 7 Nisan 1944'te Auschwitz'ten kaçmayı başarıyorlar. Dünyayı Auschwitz'te olanlar konusunda uyarmak istiyorlar.

7 Jan Karski (s. 185-198)
Varşova'daki Yahudi liderler, Jan Karski'den, Yahudilere uygulanan bu, bir benzeri daha olmayan kıyım hakkında Müttefikleri bilgilendirmesini rica ediyorlar. Karski'nin gettoyu görmeye gidişinin öyküsü.

8 Franz Grassler (s. 198-199)
Czerniakow, günlüğünde, birçok kez Varşova gettosunun Nazi

komiser yardımcısı Franz Grassler'den söz ediyor. Grassler hiçbir şey hatırlamazmış gibi davranıyor.

9 Raul Hilberg (s. 200-202)
Czerniakow'un günlüğü bir Yahudi cemaatinin can çekişmesini gözleyebildiğimiz bir pencere gibi.

10 Franz Grassler (s. 202-203)
Gettoya çok seyrek gittiğini ileri sürüyor. Büyük tehlike tifüstü. Lanzmann, *"Peki gettoda neden tifüs vardı?"* diye soruyor.

11 Raul Hilberg (s. 203-205)
Âşık kadının öyküsü, Czerniakow'un günlüğünden alınma. Czerniakow Almanlara karşı *"tek tiksinti ifadesi kullanmıyor. O bunun ötesine geçmiş"*.

12 Franz Grassler (s. 205-207)
Almanların gettoyu ortadan kaldırmayı değil, yığılmaya ve yiyecek eksikliğine rağmen ayakta tutmayı istediklerini ileri sürüyor. Düşünsel açıdan bir gettonun ne anlama geldiği sorunu.

13 Raul Hilberg (s. 207-209)
Czerniakow kendini batmak üzere olan bir geminin kaptanıyla karşılaştırıyor. *"Sanki hayat devam edecekmiş gibi"* yol alıyor. Ama gettonun batmasının kaçınılmaz olduğunu biliyor.

14 Franz Grassler (s. 209-210)
Grassler'in gözüyle, Treblinka kampına nakillerin başladığı anda Czerniakow'un intihar gerekçeleri.

15 Raul Hilberg (s. 210-211)
Czerniakow 23 Temmuz 1942'de, Treblinka'ya ilk "naklin" yapıldığı günün ertesinde kendini öldürüyor. *"Savaşını kaybetti."*

16 Franz Grassler (s. 212-214)
Grassler, Lanzmann'ın ona tanıtladığı ölüm projesinin apaçık

ortada oluşuna rağmen, o dönemde, yok etme amacından habersiz olduğunu ileri sürüyor.

17 Gertrude Schneider ve Annesi (s. 214-215)
Varşova gettosundan sağ kurtulanların Yidiş şarkısı.

18 Gettoda Savaşanlar Kibutzunun Müzesi-İsrail (s. 216)
Temmuz 1942'de, Yahudi Mücadele Örgütü'nün Kurulması. 19 Nisan 1943'te, Yahudi Paskalyasından bir gün önce, Almanların saldırısı ve ortadan kaldırma amaçlı savaş.

19 İshak Zukkermann, Takma Adıyla "Antek" (s. 217)
Yahudi Mücadele Örgütü'nde komutan yardımcısıydı. *"Eğer yüreğimi yalayabilseydiniz, zehirlenirdiniz."*

20 Simha Rottem (s. 218-223)
"İnsan dilinin gücü gettoda yaşadığımız iğrençliği betimlemeye yetmez." Yıkıntılar. Yıkıntıların dibinden gelen bir kadın sesi. Sessizlik ve yalnızlık.

21 Bir Tren Çekimi, alacakaranlıkta hiç durmamacasına gitmektedir.

Yahudi soykırımının ardından, Almanların ölüm tesislerini bugün dingin ormanlar, kımıltısız sular, köy yolları ve ekin yığınları örtüyor.

Katlin topraklarındaki ilk insan diye anılan Claude Lanzmann, dokuz buçuk saatlik olağandışı filmi *Shoah*'yla bu sahte cennetin topraklarını eşeleyip altında yatan insan küllerini, gaz odalarını, kemik yığınlarını, işkence bölmeleri ve ölüm yollarını ortaya çıkararak dünyayı şaşırttı.

Kamplardan sağ kurtulanların ve gizlenmeyi başarabilmiş SS'lerin tanıklıkları ve belgelerle kurulan bu gerçek-kurmaca filmin senaryosu, hem tarih için vazgeçilmez bir kaynak, hem de sinema sanatı için bir başyapıt olarak bir halkın yok oluşunu unutanların belleğini sürekli tazeleyecek.

Kapak resmi: *Shoah*'dan bir sahne.

ISBN 975-08-0761-8